

غوره نثرونه

د
Ketabton.com

گل پاچا (الفت)

د لړم میاشت ۱۳۳۶ هجری ش. کال

فهرست

سر ليك:	مخ:	سر ليك:	مخ:
دپردي خبري	۱	زما دلاس نيالكيه!	۳۳-۳۲
لاروي	۲-۱	د فکړې پيالونکي	۳۳
ژوند	۳-۲	د ژوند نغمه	۳۴
نوي نسل	۳	نوي فکړې	۳۵-۳۴
لوي او وړوکی	۴-۳	زور فکړې	۳۶
د شاعر تحفه	۴	نساناني او نسانداري	۳۷-۳۶
خمدمتکار	۵	سپيند	۳۸-۳۷
عقل	۶-۵	عقيده	۳۸
پوهه او هوبندياري	۹-۷	عمد	۳۸
احمدق خوک دی؟	۱۱-۹	عبادت او دعوا	۳۹-۳۸
نوي درس	۱۲-۱۱	بې زړه	۴۰
درې کاله	۱۳-۱۲	ملک او ملام	۴۱-۴۰
قوي او ضعيف	۱۴-۱۳	شاعر	۴۱
بڼه گټه	۱۵-۱۴	سبابا	۴۲-۴۱
داختړ پرې ورځ	۱۶-۱۵	د پسرلي کله!	۴۳-۴۲
خساني لاره	۱۶	درمې خاوند	۴۴-۴۳
يوازې	۱۷	بې گناه بندي	۴۵-۴۴
فاتح	۱۷	نظر لالا	۴۷-۴۵
لباس	۲۰-۱۷	جبر او اختيار	۴۹-۴۷
خيرات	۲۰	د خانان واده	۵۰
د زيارت ديوې	۲۱	غم او خوشحالي	۵۲-۵۰
دمزار لوحه	۲۱	اخلاق ي اساس	۵۳-۵۲
لياقت	۲۳-۲۱	بڼه او بڼد	۵۴
کوچنيان	۲۴	پخواني ديوي	۵۵-۵۴
جنگ برجونه	۲۵	انتخاب	۵۷-۵۶
حقيقت	۲۷-۲۶	د عقل برخه په ژوندانه کې	۵۸-۵۷
لويه خدايه	۲۷	حسبې خبري	۵۹
ماشومان	۲۸-۲۷	شعرا و فلسفه	۵۹
شاعر او ادب	۳۰-۲۸	ولاري او بڼه	۶۱-۵۹
دادب	۳۱-۳	بڼه حاکم	۶۲
نوي کال	۳۲-۳۱		

بسم الله الرحمن الرحيم

سرلیک

خه دپاسه شل کاله کيږي چه زه د خه ليکلو او فکر کولو په رنځ اخته يم. همدغه شغل زه له خپلو او پرديو نه بيل کړم او په کوښه ځای کښې ئې له خلقونه لرې کښينولم ډيرې شپې ئې راباندې په وينه تيرې کړې او ډيرې ورځې ئې له دوستانو او ملگرونه بيل وساتلم. په دغه موده کښې ماله خپلو بچيو او دکاله خلقوسره ډېر لير وخنډل او هر چاته بې مينې غونډې ښکاره شوم. کله له سبا نه تر ماښامه ځای په ځای کښيناستم چه د خه ليکلو په فکر کښې رانه مونځونه هم قضا شوه مگر هيڅ مې ونشو ليکلی. کله به نيمه شپه لکه سودائي له خوبه راپاڅيدم او د اسمان ستورو ته به مې حيران حيران کتل. يووخت به مې څو کښې وليکلې بيا به مې هغه څيرې کړې. بل وخت به مې خپل څيرې کاغذونه راغونډ کړه او يوه کلمه به مې له بلې سره نښلوله.

ډير ځله راته خپل فکر او خيال ډير ښه ښکاره شوی او کله کله مې خپلو ليکنو ته په ډير حقارت کتلی دی او له ځا نه مې زړه تور شویدی.

ډيرې ورځې دکور او کلي له خلقو نه پټ شوی يم او چيرته لرې د غره په لمن کښې په کومه هديره کښې ناست يم يامې دسيند په غاړه يوازې ورځ تيره کړي او يوازي توب مې ډير لوی نعمت گڼلی دی.

په دغسې مختلفو احوالو کښې مې کله شعر او کله نثر ليکلی چه زما روحي او فکري اغيزې پکښې څرگندی دي. د دې کتاب پانې زما د ډيرې مودې د خاطراتو يوه برخه ده چه زما په نظر کښې ادبي قيمت لري او زه ئې خپل غوره نثرونه گڼم.

زما په مقالو کښې ځينې نورې مقالې هم شته چه دلته ئې چاپول مناسب و مگر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نيمگري غونډې شو.

دا پانې چه تاسې لولئ په ليکلو کښې بې ډير زيار ايستل شوی چه لوستونکو ته پوره نه معلومېږي.

لکه چه يو کور څو ځله جوړ او وران شي دا مضامين هم څو ځله يو راز او بل راز شويدي چه دترکيب او تاليف په لحاظ ئې مختلف صورتونه پيدا کړي او کيدی شي چه ځينې به ئې له اوسنی حاله ښه هم و.

د ليکلو فن ډيرې جگر خونۍ لري او ډير ځله داسې کيږي چه يو ليکوال يوه شپه په وينه سبا کړي او يوه جمله پيدا کړي يا يوه ليکه هم ونشي ليکلی.

د يوه خيال يا فکر پيدا کول او بيائې په ښه ډول بيانول هغه گران کار دی چه نورو ته ئې گرانوالی او دروندوالی نه معلومېږي. په همدغه سبب يوه شاعر يا ليکوال ته نه ښايي چه د خپلو آثارو قيمت له چانه وغواړي يا ورته څه قيمت وټاکي.

زه هم په دغه ټکی يوه شوی يم اوله هيچانه پرې هيڅ نه غواړم.

ډيره ښه ده چه اوس د پخوا په شان نه يم او خپلو افکارو ته په هغه قيمت نه يم قايل لکه چه پخوا وم.

يو وخت ما په ځان ډيره ښه عقیده درلوده او خپل فکر مې ډير مبارک گانه هغه وخت به چه ما هر څه وليکل هغه به راته په يقين سره ډير ښه ښکارېده او ډيره ښکلا به مې پکښې ليدله مگر اوس هغه د يقين سرمايه په شک بدله شوه او پخپل فکر او نظر راته بدگمانی پيدا شوه.

زه به اوس ډير خوښ يم که دا پانې لکه د تمباکو پانې د چا د فکر صحت ته زيان ونه رسوي او څه زهر پکښې کې نه وي. هر څه چې وي او هر څنګه چې وي مګر له ماسره بده اراده نه ده موجوده او په بد نيت دغه کار نه کوم. دا فکرونه ښه وي او که بد مګر د بيان او اظهار طرز ئې بد نه دی او د ښه نثر ښکېلې پکښې شته که نور څه نه وي نو د عبارت په لحاظ دا کتاب د يوه ادبي متن په حيث يوه ساده انشاء بللی شو چې له نوو ليکوالو او پښتو لوستونکو سره کومک کوي.

په دغه وخت کې دغسې کتابونو ته ضرورت موجود دی او دغه ضرورت ماته هغه وخت پوره څرګند شو چې زه د حقوقو په پوهنځي او د ادبياتو په پوهنځي کې د پښتو استاذ شوم او دا دوه کاله د پښتو درس راپه غاړه شو. پدې انشاء کې چې که زه يو څه ښکليتوب وينم هغه سادګي او آساني ده چې په لفظ او معنی کې ئې ډير لحاظ ساتل شويدي. او دا آساني په ډيرو مشکلاتو لاس ته راغله.

پدې انشاء کې چې که د فکر او معنی څه ښايست شته هغه په سادګي کې پټ دی او څه ايغ نيغ حسن پکښې څوک نشي ليدی.

که دا نثر رواج ومومي او ځينې نوي ليکوال دغه سبک غوره کاندې ما به د خپل زيار او زحمت ډير ښه اجر موندلی وي او خوښ به يم چې د پښتو نثر ته مې يو څه خدمت وکړی شو.

گل پاچا الفت د پښتو ټولني رئيس

سم الله الرحمن الرحيم

د پردې خبرې

ترڅو چې د سڅو مخونه پټ وي خبرې به هم په پرده کې وي ځکه چې په پښتو کې خبره هم مؤننه ده.

یوازې خبره لاڅه چې ژبه، وینا، معنا، خطابه، مقاله هم د تانیث علامې لري.

هغه وینا چې ابتکار په کې وي دادب پردې ته لا ډیر ضرورت لري.

تاسې زما خبروته لږ غونډې باریک شئ!

د ادب او سیاست خبره ډیره باریکه ده.

زه په ډیره نړۍ او باریکه لار لارم، خدای دې وکړي چې ډیر باریک بین خلک په دغه لار راشي او په خیر خیر وگوري.

ما اوبان نه دي بارکړي، زما قافله د مچيوده چې د گلونو له پانونه په هواڅه راوړي او عسل جوړوي.

له دې قافلې سره د سبا ورمو خوشبويي بارکړیده چې څوک یې په سترگونه ویني مگر حساس دماغونه یې احساس

کولی شي.

هو! زما کار له احساس سره دی، زما خریدار باید ډیر حساس وي یا ډیر حساس شي.

لاروی

مونږ د خپلو کورونوله څنگه په ډېره کې ناست وو.

له پاسه یو لاروی راغی د ونې ډډته یې ډډه ولگوله.

له ملانه بې ډوډۍ پرانیستله اوله څه شي سره یې په خوند خوند خوړله.

مونږ وري تړي وو، هغه ځان مورکړ او یخې اوبه یې وڅکلې.

مونږ زوږه وو، هغه بوزه و، ځکه چې په مسافرو باندې روژې نشته.

لاروی وویل: ماته د خوړلو اجازه شته او تاسوته نشته.

ماتنه خدای خواره او اوبه رواکړیدی په تاسو یې ایسار کړیدی.
دا دخدای قانون دی، ددی قانون په رمزاو معنی پوهیدل په کار دی.
دخدای کارونه بې حکمته نه دي، تاسې ددغه عملی تعلیم په اصلی معنی ښه فکر وکړئ!
تاسې ولې وړي یاست اوزه موریم.
زه په کار او مقصد یې روان یم او تاسې ځای په ځای پراته یاست.
ستاسو حرکت لنډ دی، ځکه یې وړي کړئ!
تاسې دخدای قانون منلی دی مگر پوه شوي پرې نه یاست.
زه راوگرځیدم چې تاسې په دغه راز پوه کړم اوله لورې نجات ومومئ.
پاخیږئ، روان شئ اولرې ځای په نظر کې ونیسئ!
لوره اوتنده په توقف اوسکون کې ده په حرکت کې نشته.

ژوند

دیوې چینی اوبه دي، څوک یې د زروپه جام کې څکې، څوک یې د خاورو په کنډولی کې.
هغه چې نه دا لري نه هغه په لپه کې یې را اخلی.
په اوبو کې هېڅ فرق نشته فرق په لوبو کې دی.
د شاه او کد افرق په لوبو کې یې.
داوبو په خوند هغه څوک ښه پوهیږي چې ډیر تری وي.
هغه لاروی چې له بیدیا نه ستړی ستومانه راځي اوتنده یې ډیره زیاته ده دا اوبه ډیر خوند ورکوي.
هغه دهقان چې په سره غرمه کې یوې کوي او خولې پرې راماتې دي دا اوبه دهغه لپاره ډېر لوی نعمت دی.
یوشپون چې له غره نه تری راکوزیږي او په چینې باندې خوله ږدي د اوبو په خوند ډیر ښه پوهیږي.
یو بل سړی چې یخ سیوري ته په ارامه چوکۍ ناست دی، ښایسته سراحی یې له څنګه ایښي ده او په ښوګیلاسونو کې
اوبه څکي له اوبونه هغه خوند نه شي اخیستلی.
هوا ده د لارو یواو شپنو تنده نه ده لیدلې.

په سره اوټکنده غرمه کې يې لو نه دی کړی حکه هغه تلوسه په ده کې نشي پيدا کېدای.
چا چې لوړه او تنده نه ده ليدلې هغه د خوړو او اوبو پوره خوند هم نه دی ليدلی او د ژوند په کيف نه دی پوه شوی.

نوی نسل

له زمکې نه بخار پورته شو.

له بخار نه وریخ پيدا شو.

له وریخې نه باران وورېده.

له بارانه د پسرلي گلونه پيدا شو.

له گلونو نه خوشبويي پيدا شوه.

وگورئ! مور اولور يا پلار اوزوی خومره فرق لري؟

هغه تفاوت چې د باران او گلونو يا د زمکې، او بوټو ترمنځ وينئ ديوه اوبل نسل تفاوت همدغومره دی.

که او لادونه ميندو غوندي وای، له غرونو څخه به لعلونه نه پيدا کېده.

له دريا بونو څخه به مرغلي نه راوتلي.

له آبشار نه به برېښنا نه راتله.

د ږندو اولادونه به ږانده و.

له کڼو نه به کاڼه زيږيدل.

اوس پوه شوی! چې نوی نسل او زور نسل يورنگه نه وي.

که څوک خپل ځلمی زوی ته زړه بوډی- به نکاح اخلي يا خپله پېغله لور اتيا کلن بوډاته ورکوي ښه نه کوي.

زړه تربيه اونوی نسل همدغسې وگنئ.

*** نوی او وړوکی

په شفتالوکې زری دی په زري کې ونه ولاړه ده.

دغنمو په وړو کې داني شته په دانو کې همدغسې وري شته.

په چرکه کې هکی- ده په هکی کې چرکه ده.

دغه يوه دانه پندانه چې گوري تېل او پلته دواړه لري او په حقيقت کې بله ډيوه ده مگر ستا سترگې دغه رڼا نه وينې.

ته خبر نه ٻي ڇي په يوه دانه اوپه يوه څاڅکي کي عالمونه پراته دي.
ته پخپله هم دغڼم په دانه کي وږده وې بيا دې په يوه څاڅکي اوبوکي لامبو وهله نن په لويه بيري کي ناست يې او په لويودر يابونو کي گرځي.
څه شي ڇي ته وړو کي گڼي هغه هم لوی دی يا هغه څه ڇي تاته لوی ښکاري هغه هم کوچنی او وړو کي دی.
ته ونه لويه گڼي هغه په يوه زري کي ده.
تاته زری وړو کي معلومېري په هغه کي غټه ونه ځای شویده.
دغه غټه هندوانه ڇي گوري کال ته نه پاتي کپري او عمر يې ډير لږ دی، دغه د هندوانې کوچني زري تاته هر کال تازه هندوانې درکوي.
د زري قيمت له هندوانې نه لږ نه دی.
که زری ورک شو هندوانه ورکيري.
نوراشه هېڅ شي وړو کي او کوچنی مه گڼه ځکه ڇي دلته غټ او کوچنی لوی او وړو کي نشته ټول برابر دي يوازې خدای لوی دی اوبس.
د نن ورځي ديموکراسي له همدغسې ژورې کتنې څخه پيدا شوه اود ډير دقت نتيجه ده.

د شاعر تحفه

زه ڇي ورغلم هغه په کوټني کن ناست ؤ، سريي په گريوانه کي ښکته کړی ؤ، فکري عبادت يې کاوه.
کله ڇي هغه سر راپورته کړ اوپه ما يې نظر ولويده ما خپله تحفه يو د پرائنگ پوستکی او يو غزنيچي پوستين د هغه په مخ کي کښوده.
هغه وويل: دا يود ظالم پوتکی دی ځکه له پښو لاندې لويړي دابل د ضعيفانو له پوستکونه جوړدی او په غاړې پورې تعلق نيسي.
د شاعر تحفه بايد همدغسې وي او همدغه معنی ولري.
دی بايد دا دوه منظرې همدغه رازوښي او خلک په دغه رمز ښه پوه کړي.
په دغو خبرو زه له خوبه راوښم او په خوب کي د خپل خوب په تعبير پوهيدلی وم.

خدمتگار***

هلته يوروند بي لاري روان و. هغه په سمه لاره برابر کړ مگر روند پوه نشو چې زما رهبر څوک دی. یو بل په خواږه خوب وېده و، په خواکې يې يوه منگري سر رااوچت کړ هغه په بېړه وواژه او وېده هماغسې ناخبره پاتې شو.

دشپې په مسجد کې ناروغه مسافر زگېروي کول هغه يې په خدمت کې شپه سبا کړه، مسافر سباوون خواته مړشو او خپل زړه سواندې خدمتگار يې ونه پېژانده. هغه په لاره روان و، يوه ماشوم ته يې يومتی ميوه ورکړه، يوه تری ته يې په بيديا کې اوبه ورکړې، له يوه وری سره يې خپله ډوډۍ نيمه کړه مگر يوه هم ونه پېژانده چې دی څوک دی. له دې لويې لارې نه هغه ډير اغزي اوکاني لري کړه مگر څوک چې سبا ته په دې لاره راځي دهغه له خدمت څخه نه خبر يري او هغه نه پېژني.

په رښتيا چې مونږ خپل خدمتگاران نه پېژنو او باداران ډيرښه پېژنو.

عقل

ډير لږ خلک دي چې کله کله يو نيم کار د عقل په خوښه کوي، نور ټول کارونه د مينې او محبت دپاره، د حسد او عناد دپاره د حرس او هوس دپاره وي يا د کوم زورور په امر او دنادانۍ په فرمان اجرا کيږي. سره له دې چې د عقل برخه په ژوندانه کې ډېره لږه ده بيا هم هر څوک د عقل ستاينه کوي او د عقل دښمن هم عقل ښه گڼي او بې عقلي نه خوښوي. بسايې چې عقل په همدغه سبب دهرچا خوښ وي چې دچاپه کار کې کارنه لري او د زورور و خوی په کې نشته. عقل زموږ تابع دی او زموږ زړه ته گوري هغسې مشوره راکوي ځکه يې ستايو او صفت يې کوو. که عقل په مونږ باندې حاکم وای او اقتدار يې درلودای مونږ به ترينه ډير سرټکاوه او بدبه موکانه ځکه چې تراوسه مونږ له يوه حاکم نه هم زړه کې ډېر خوښ نه ټو او ډيرښه حاکم هم ډير خلک له ځانه خوا بدي کړي دي. په رښتيا چې عقل غوندې بی ضرره شی نشته.

عقل هر کله زموږ خیر او گټه راښيي او عقل د همدغه شی نوم دی. که مونږ د عقل يوه خبره هم ونه منو بيا هم عقل رانه نه ځي او بد راسره نه کوي. که مونږ په ناکاره کار پسې په بده لاره روان شو عقل راسره ملگری دی او څومره چې کېدی شي له خطر نه مو ساتي.

ډيري غلاگانې د عقل په مرسته کيږي که څه هم غلا ته په ښه نظر نه گوري او غلا يې نه ده خوښه. هغه شیطاني چلونه چې انسان کشف کړيدي او شيطان هم ورته حيران دی دسادگانو او احمقانو کارنه دی.

فريب او ټکي سره له دې چې سم او صحيح عقل ورته بدگوري بياهم د هونبنياري بدعمله اولاد دی او د بدسري له عقل څخه دغه راز بد اولاد پيدا کيږي، همدغسې عقل يوه غله ته هم د ټبستې لاره بڼي هم يې د ماږه کاله ته بيايي او که حاکم ونيوه د ځان د خلاصولو چلونه هم ورنښي.

که سړی هر څومره گنهگار و عقل ورته دنجات لاره لټوي اوله همدردی نه لاس نه اخلي په رښتيا چې دومره مهربانه ملگری بل نشته .

هغه وخت چې څوک عقل له ځانه شري او په عقل هجوم وروري باده او بيا له دی په لاس کې ورکوي اود مخه ورته لا يو داسې ځای پيدا کاندې چې ډير رسوانشي اومحتسب يې گريوان ته لاس وانچوي.

د عقل خوی او خصلت په هيچا کې نشته په زړه کې حسداو عنادنلري لکه ماشوم مرور کيږي نه، ظلم اونا روايي نه ده خوښه مگر له ظالم سره دښمني هم نه کوي.

فسق او فجور ورته بد معلوميري خود زاهد په شان له فاسق اوفاجر نه نه تبستي، هرچاته د خير خواه په نظر گوري اود انسان په مجبوريت ډير ښه خبردی.

عقل په دې خبره ډير زور اچولی دی چې انسان پخپلو کړوکې پوره آزادي اواختيار نلري اود مجبوريت جنبه يې ډيره غالبه ده.

هو! عقل دا غواړي چې دانسان له ضعف او ناتوانی نه يوداسې قوي دليل جوړ کړي چې دهغه بل جهان له ملامتی نه يې هم خلاص کاندې.

عقل په دې پوهيږي چې انسان دخپلو غرايزو اواحاساتو تابع دی او منطق هرکله دخپلو اغراضو دپاره استعمالوي.

دانسان له منطقي تعريف څخه هم دامعلوميري چې دی اول حيوان اوبيا عاقل دی، يعني دده نطق اوعقل دحيوانيت تابع دی اوحیواني غرايزېکې داووليت حق لري.

دايومنلی حقيقت دی چې عقل زمونږ تابع دی مونږ د عقل تابع نه يو.

عقل زمونږ دپاره پيداشوی مونږ د عقل دپاره نه يو پيدا.

که مونږ په عقل باندي دليونو او يا د ماشومانو کار کوو، کوي يې اوزمونږ له امر نه غاړه نه غروي.

که زه اوته دوستان يوزما اوستا عقل هم دوستي کوي.

که مونږ غليمان شو زمونږ عقلونه يوله بل سره دښمني کوي او په جگړه اخته کيږي.

ښه عقل هماغه دی چې دمينې اومحبت په غير کې وده وکړي او دښو عواطفواو احساساتوپه لمن کې وروزل شي.

عقل داخلاقو تابع دی، که اخلاق ښه و عقل هم ښه کيږي که اخلاق بدو، عقل په بده لار روانيږي او بده لاره بڼي.

پوهه او هونبڼياري ***

زه چې وړوکی وم اگر که اوس هم لوی نه يم له هر چانه به مې اوریدل:
 فلانی بې عقله دی په څه نه پوهیږي ، د عقل په پوله هم نه دی تېر شوی او ددوه خړو اوربڼې نشي بیلولی . مگر یوبو
 به چیرته داسې هم پیدا کیده چې خلکو به ورته پوه او هونبڼياري وپلې زه همدغه وخت په دې خبره پوه شوم چې
 پوهان او هونبڼياريان په دنیا کې ډېر لږ دي اوناپوهان ډیر زیات دي . کله چې زه په سبق کښیناستم ماته یې وویل:
 سبق ووايه چې پوه او هونبڼياري سړی درنه جوړشي .

دا خبره په ما باندې ښه ولگیده او پوه شوم چې پوهه او هونبڼياري مې خوښه ده .
 هغه وخت زه هونبڼياري نه وم مگر هونبڼياري مې ښه گڼله اونا پوهي راته بده ښکاریده . نه پوهیږم چې دغه تمیز ماله کومه
 کړی ؤ ، اوبو بې عقل څنکه پوهیدي شي چې عقل ښه دی او بې عقلي ښه نه ده ، خو اوس پوه شوم چې ماشومانوته
 که څوک هر څه هر رنگه وښئي هماغسې یې گڼي اوله ځانه څه فکر نشي کولی .
 ماشومان لا پریږده چې درېرو خاوندان هم دغه شان دي اولوی سړي دیوه اوبل په خبرو تیروزي .
 ما هغه وخت دملا صاحب سوکانوته دهمدې دپاره سرونیوه چې پوه او هونبڼياري شم .
 هو! دپوهې او هونبڼياري ځای سراو دماغ و ، مگر پوهه دملا صاحب په لاس کې وه اوله هر چاسره نه وه .
 ماته هونبڼياري ځکه ښه ښکارېده چې ډیره لږه وه او له لږو خلکوسره وه .
 هرڅه چې لږ وي قیمت یې ډیر وي او خلک یې ارماند کوي . هرڅوک هغه څه غواړي چې نه یې لري .
 که زه پوه او هونبڼياري وای په پوهې او هونبڼياري پسې به نه گرزیدم .
 ډیر خلک ډېرو شيانو ته دناپوهۍ په سبب هڅه کوي او ډیر کارونه له ناپوهۍ ولاړ پري .
 زه هم نه پوهیدم چې پوهه مې غوښتله .

هرڅه چې و ، او هرڅنکه چې و ، ما په لیک اولوست کې دانایي لټوله اوسبق مې وایه چې یوه ورځ مې د رحمان بابا په
 کتاب کې ولوستل:

دا دنیا په احمقانوده ودانه دانانه کاپه دنیا باندي غرض

مگر چې شاو خوامې ښه وکتل په رښتیا چې دکلي خان به ټوله ورځ په ډیره کې یخ سیوري ته پروت ؤ ، او هیڅ به یې نه
 کول ، دهقانانو اومزدورانو به په سره غرمه کې یوې ، لرونه اوغوبلو نه کول ، زحمت او خواري به ددوی وه گټه به
 دخان کورته راتله .

زه دغه وخت د عقل او هونبڼياري په کرامت او برکت نور هم پوه شوم اوباورمې راغی چې زمونږ په کلي کې یوازې خان
 صاحب هونبڼياري دی چې هیڅ نه کوي او نور ټول بې عقله اونا پوهه دي چې د دنیا کارونه کوي دده د پوهې
 او هونبڼياري یوبل دلیل هم له ماسره ؤ .

هغه دا چې دی به په ژمې پیتاوي ته کښېناسته او په اوري کې یخ سیوري ته ، هغه نور به په سره اوري کې سره لمرته
 ولاړو اوکار به یې کاوه . مابه په جومات کې په زوره زوره ویل:

دادنیا په احمقانوده ودانه دانانه کاپه دنیا باندي غرض

خوهغوی په دې خبره نه پوهېدل اوزما چينې عبث وي .

ډیره موده وروسته زه له کلي کوره راووتم ښارته راغلم په دفتر کې مرزاشوم د مرزایانو له څنگه کښیناستم په چیراسیانو به مې حکمونه کول او په هر کار پسې به مې لیرل.

دلته هم هماغه قانون جاري و اود رحمان بابا خبره راته دکانې کرنه ښکاره شوه.

چیراسیان به ټوله ورځ په سره ژمي اوپه واورو کې دایره په دایره گرزېدل، مکتوبونه به یې رسول مونږ به په توده کوټه کې ناست وو مکتوبونه به مویلک.

زمونږ مدبر صاحب به نور څه نه کول یوازې دسخت به یې کاوه یعنې زمونږ کار به دده په نامه ختمېده، که د دسخت په ځای مهرنگول رواج وای داکار به هم کاتبانو کړی و. مگر نه پوهیږم چې مدیران ولې مهرونه نه جوړوي. که یو کاتب خپل کار دمدبر په نامه ختم کړي او دی پخپله دهغه مهرد مکتوب په اخر کې ولکوي داکار اخلاقاً ښه دی ځکه چې داینار او فداکاری- معنی لري، که څوک پردی کار پخپل نامه ختموي ښه نه معلومیږي.

له چیراسیانو نه زمونږ کارلږ او اسانه ؤ، اوله مونږ نه دمدیر صاحب کارسپک و، رئیس صاحب چې عقل عالم ؤ هغه بېخي کارنه کاوه او کله کله به دپوه ساعت له مخې ریاست ته راغی، ځینې ورځې خو به یې خپل مبارک نوم هم په کوم مکتوب یا د حاضری- په کتاب کې نه لیکه چې دکارنحوست دده په نامه پرېنووزي او هونښیاری- ته یې زیان و نه رسېږي. زمونږ مکتوبونه ځینې داسې و، چې چیراسی ته به مو ورکول چې په مدیریې امضا کړي ځینې به مونږ پخپله رئیس صاحب ته دامضاً لپاره وړل.

درئیس صاحب حضور ته چیراسی مکتوبونه نشو وړلی ځکه چې ددب تقاضا دا نه وه چې یو خوار چیراسی په خواره جامه کې دیوه لوی سړي په حضور کې ودیږي که څه هم دخدای حضور ته په لمانځه درېږي هو! ددربار په آدابو هر څوک نه پوهیږي اودرباري پوهه له هرچاسره نشته هلته موقع شتاسی له هرکارنه زیات قیمت لري او دنزاکت مراعات ډېر په کار دی.

په رمز او اشاره پوهېدل، مزاج پیژندل، دبل په خوښه خبرې کول، دبل په نظر هر څه لیدل ډېر لیاقت او مهارت غواړي.

هر څوک نشي کولی چې له ځانه به هېڅ فکر او هېڅ عقیده نلري مگر د بل هر فکر او هره نظریه به دارسطوبه منطق ثابتوي.

پخپلو اوږو باندې هر څوک دبل پټی وړلی شي مگر له زړه نه دنورو یابو جوړول اسانه کارنه دی.

تاسې درباریانو ته په عادي نظرمه گورئ دومره باریک بین خلک بل چیرته نشته، ددوی ډیر لږ کار دپوهې او هونښیاری- له برکته دنورو له ډېرو درنو کارونو نه دروند خېژي. د دوی مثقال او دنورو خروار برابر نه دی. که دنورو فعالیت دورې او گردونه اسمان ته ورسېږي او دوی محض دچا دبوټونوگرډپاک کړي ددوی د کار قیمت زیات دی اوله هغوی نه یې تنخواه ډبله ده.

دوی په جنکونو او جگړو کې دسربازی- میدان ته نه حاضرېږي. په فابریکو او کار خانو کې کارونه نه کوي، لوړې ژورې نه اواروي، معدنونه نه سوري کوي، مگر کټه یې له نورو نه زیاته ده او په لوړ مقام کې ځای لري.

ددوی کار دومره باریک دی چې هرچاته نه معلومیږي مگر لیاقت یې معلوم دی او په هونښیاری- کې یې څه شک او شبه نشته.

څومره چې پوهه او هونښیاری- زیاتېږي هغومره فعالیت اود کار ستوماني کیږي، نه گورئ چې ماشومان له لوبواو درنو خلکو نه ډیر حرکت کوي داباشي ولاړدی او مزدوران تیري چلوي.

مشران له ځایه نه ښوري او کشران په مخکې منډې وهي که لري نه گورئ دخپل لاس ساعت ته وگورئ ثانیه گړد چې وروکی دی څومره ژر گړځي دقیقه گړد چې لوی دی ورو روان دی.

کوچنی موټر ډیر گړندی ځي او لویه لاری- هغسې نشي تللی.

اوس پوه شوی چې لو یوالی او دروندوالی همدارنگه عقل او پوهه فعالیت کموي او منډې رامنډې د بې عقلو کاردی. هونبیاران کارنه کوي فکر کوي او چرت وهي نا پوهان جبل وهي اوغرونه سوري کوي. د دنیا آبادي او وړاني کار او فعالیت پورې تعلق لري او عقل یا هونبیاري سړی ستومانۍ او زحمت ته نه ورکوي. یو مرزا هېڅکله په خپل کار کې دیوه جوالي غوندې ندی ستړی شوی. (عقل نېست جان درعذاب) همدغه معنی لري او رحمان بابا دهمدې له امله وایي چې دنیا په احمقانو ودانه ده او دانا د دنیا په کارڅه غرض نلري. تاسې له هونبیارانو او پوهانو ډېر کارمه غواړئ دوی پریردئ چې فکر وکړي او بې کاره بې زیاره گټه خپل کاله ته راوړي. هونبیاري او پوهه همدغه ده چې کاریې لږ او گټه یې ډیره وي یا په بل عبارت هېڅ نه کوي او هرڅه دده وي. دنورو له زیار او کار څخه گټه اخیستل، بل غولول او ځانته گټه اړول پوهه او هونبیاري ده. داد پوهې او هونبیارۍ برکت دی چې ډیر لږ خلک یې هغه چې دنن ورځې په اصطلاح په اقلیت کې دي اولږه کی ورته ویل کیږي دډیرو خلکو له ستړتیا او ستومانۍ نه ډیره زیاته استفاده کوي. که تاسې د هروطن دناز او نعمت خاوندان او شتمن وگورئ دوی ډیر لږ دي مگر ډیر زیات خلک ددوی دگټې لپاره استعمالیږي یعنی ددوی سمسورې دنورو په خولو وده کوي او ددوی راحت دنورو د زحمت نتیجه ده، داده هغه پوهه او هونبیاري چې ما په لیک اولوست کې لټوله اوزه یې له کاره وایستم. هوا پوهه او هونبیاري سړی له کاره باسي، دکار خلک نوردي پوهان او هونبیاران نه دي. دخیر خلک هماغه دي چې نورو ته یې خیر رسیږي، پوهان او هونبیاران ځانته خیر رسوي او خپل خیر لټوي. دهمدې لامله وایي چې دجنت اکثره خلک ساده گان دي او دنیا هم په ساده گانو او احمقانو ودانه ده.

احمق څوک دی؟**

هغه چې د دنیا په سوداویان نه پوهیږي او دگټې په ځای تاوان کوي خلک ورته احمق، بې عقل اوساده وایي. دا درې نومونه لکه دپوه سړي مختلف عکسونه چې په بیلوبیلو کمرو او مختلفو احوالو کې بېلو عکاسانو اخیستي وي په عین اتفاق کې اختلاف هم لري او په یووالي کې یې یو څه بېلوالی معلومیږي. که څوک کوم بې عقل سړی سپکوي احمق ورته وایي او که یې ستایي نوساده یې بولي. د وینا اوبیان سحر دالفاظو په همدغسې فریب کې پټ دی. په کتابونو کې راغلي دي چې پخوا به یې ټوقبانو ته احمقان وبللې او د دربار احمقان به هغه کسان وو چې پخپلو خبرو به یې خلک خندول او په مجلس کې به یې خوشحالی پیدا کوله. دا احمق اوساده یومثال ملانصرالدین دی چې په ظرافت اومسخره توب هم شهرت لري. ددغه مرحوم د حماقت دلیل دخلکو په نزد دادی چې ده به په یوه روپۍ څلوردانې هگۍ واخستلې هغه به یې وختولې په رنگ به یې سړې اوشنې کړې بیابه یې دروېې پنځه دانې خرڅولې یعنې دگټې په ځای به یې تاوان کاوه او خپل مال به یې ارزانه خرڅاوه. اوس چې څوک له چانه څه شی ارزانه وغواړي هغه وایي څه ملانصرالدین خونه یم. دانوم اوس دومره عام شویدی چې که هرڅوک یوشی گران واخلي او ارزانه یې خرڅ کړي خلک ورته ملانصرالدین وایي.

مونږ په خوله وايو چې عقل بېل شی دی او د دنیا مال بېل شی دی، څوک به عقل لري مال به نلري، ځينو نوروسره به مال وي او عقل به نه وي، مگر په عملي ډول دهر چاعقل اوبې عقلي د دنیا د کتې او زبان له مخې معلومو او په حقيقت کې کتې ته عقل وايو او تاوان بې عقلي يا حماقت بولو.

زمونږ په خيال او تصور کې دانشي راتلی چې ملانصرالدين به داکار ددې لپاره کاوه چې نرخ ارزانه کړي او خپل احسان په دغه تجارت کې پټ کړي چې خربدار يې په سخاوت هېڅ پوه نشي او کرامت حماقت وگڼل شي.

که زمونږ گمان نېک اوبنه وای ملانصرالدين به مو د خیر اوفیض خاوند گانه اودهغه په عقل پورې به مونه خندل.

هغه بل کال زموږ په هیواد کې قحطي اوگراني وه، پوه لوی سوداگر له هرات نه ډیر غله کندهار ته راوړه او په خلکو يې د بازار له نرخه ارزانه خرڅه کړه یعنې گټه يې ونکړه تاوان يې وکړ، داکار هېچا دهغه په بې عقلي حمل نکړ او په اخبارونو کې يې ډیره ستاينه وشوه.

هغه ته چا ملانصرالدين و نه ويلې. بلکه دخیر او برکت خاوند بې وبال.

يووخت زه يوه شتمن سړي کره مېلمه شوم د هغه په کاله کې هر څه پاخه شوه، مگر سکرک يې نه درلود، دکاله خاوند څو غلمینې ډوډۍ خپلو همسا يه گانو ته ولېږلې او هماغومره سکرکان يې راوړه.

ماته دامعلومه شوه چې دوی هره ورځ دغه رازتجارت کوي او پخپل کاله کې جواري نه پخوي، داسوداماته خوارانو اوغریبانو لپاره سودمنه بنکارشوه او مرحوم ملانصرالدين راپه یادشو.

زه داجرئت نه شم کولی چې دغه رازبنه کار احمقانه وگڼم.

په کوم کاله کې چې هر څه ډیر وي دغومره لږ تاوان هېڅ تاثیر نلري.

بدایان له دغسې تظاهر نه يو مخصوص خوند اخلي چې مونږ هغه نه دی ځکلی که دغه راز کار يو خوار او غریب وکړي حماقت دی مگر دبدایانو لپاره صفت دی.

عقل اوپوهه خوارانو او فقيرانو ته دا اجازه نه ورکوي چې ډوډۍ په جواری باندې سرپه سر ورکړي اوخپل حماقت بنکاره کړي مگر بدایان په دغسې کارونو بڼه بنکاري اوڅوک ورته ملانصرالدين نه وايې بلکه حاتم طایي يې بولي.

که خواران او غریبان له اسراف او تبذیر نه کارواخلي ډیره لویه ناپوهي او ناداني ده مگر بدایان په اسراف او تبذیر دجود او کرم خاوندان گڼل کيږي.

دغه عقل چې دخوار او غریب رهبري کوي دبدایانو لپاره نه دی په کار.

هو! عقل امساده چې گوډ او ضعیف انسان ورته اړدی.

هغه چې دقوت او قدرت خاوند دی دغه دضعيفانو وسله ورته نه ښايي.

دعقل عينکې د کمزوري نظر بڼا يې زیاتوي او دتېز نظر خاوندان يې کله کله د ډول او فیشن لپاره په سترگو کوي.

که څوک عقل او هوشیاري لټوي د خوارو او غریبو په کور کې دې ولټوي زورور اوبدایان له دغه شي نه بې نېازه دي.

تاسې يوه انسان يا يوه حيوان ته چې څه نه وينې ړوند ویلی شی، مگر سیند او سیلاب ته ړوند ویل غلطه خبره ده که څه هم په نا اواره لاره روان وي او په سمه لاره نه درومي.

دا ځکه چې دغه پرزېدل او جگېدل هغه ته څه زیان نه رسوي اوبې سترگوهم ډیر گړندی تللی شي.

که مونږ دخپل هېواد په خلکو کې فکر وکړو هغه کارونه چې ځینې زورور اوبدایان يې کوي، په عقل برابر نه دي که مونږ يې وکړو بدبنکارو او ضرر وینو، ځکه موعقل مخه نیسي، مگر زورورو او دقوت خاوندانو ته زبان اوضرر نه رسوي ځکه يې عقل هم مخه نه نیسي اودغه دغریبانو ناصح دهنوی حضور ته لاره نلري.

د زورورو په مخکې عقل گونگ وي او ډېر مزخرف معلومیږي. هرڅه چې بې ضرورته وي او احتیاج ورته نه وي بدبنکاري او قیمت يې لږ وي.

که چیرې په انسان کې ډیره نیمګړتیا او کمزوري نه وای او عقل ته یې احتیاج نه درلودای عقل او پوهې به د غومره قدر نه درلوده.

اوس پوه شوی؟ چې هر خوار او غریب سړی که ځان ته خپلې یا پښې لږ غوندې ګرانې واخلي او دوه یادې روپۍ پکې وغولېږي هر څوک ورته احمق وایي، یو بډای که په زر هاو روپۍ یوه شپه په قمار کې بایلې احمق نه دی، هغه چې د ورځې د شلو یا دیر شو روپو په سکرټو اور لکوي یاد سینما او تیاتر په تشه ننداره پیسې ورکوي څوک ورته احمق نه وایي مګر که یو مزدور یوه ورځ کارونکي او وزګاروګرزي احمق دی ځکه چې بېګاته په کور کې څه نلري او وری پاته کېږي. یو بډای په ګړندي موټر کې ډیر لږې ځای ته په بنګار پیسې ځي په لاره کې ډیر تیل مصرف شي د موټر کماني. ماته شي او ټایر هم بچ کاندې مګر د بنګار برابرې رانشي او پس له دوه درې شپو پنځه یا شپږ دانې زر کې له ځان سره کاله ته راوړي چې دانه په سلوروپوهم نه پر یوزي هغه ته څوک ملانصرالدین نه وایي ځکه چې ژوند د غسې تفریح او پام غلطولو ته احتیاج لري او د شوق او ذوق لپاره مال تاوانول نا پوهي نه ده.

کله چې یو بډای یوه بڼکلی نفیسه تابلو په ډیرو روپو اخلي یا ځینې انټیک او زاړه شیان د تش نمود لپاره په ډیر لږ قیمت رانیسي هغه بل چې یوزور قلمي کتاب چې ذوق او صنعت پکې خرڅ شوی په ګرانه بیه اخلي او دهماغه کتاب چاپې نسخې ډیرې ارزانه لاس ته راځي، ته ووايه چې دغه راز تاوانونه دڅه دپاره دي؟ که غرض معنوي استفاده وي هماغه معنی په چاپې کتاب کې هم شته. معلومه شوه چې مال تاوانول د نامه او شهرت لپاره، د شوق او ذوق لپاره، د هوا او هوس له پاره حماقت نه دی صنعت دی او ستاینه ئې کېږي مګر په دې شرط چې سړی خوارو فقیر نه وي بډای وي او ډیرې پیسې ولري. اوس خوبه پوهیدلي یاست چې احمق څوک دی او مونږ چاته احمق وایو؟

*** نوی درس ***

چیرته مې د چاپه کوم کتاب کې ولوستل استاذ دخپل شاګرد ته د ادرس ورکاوه: له خدایه ډیر خوښ اوسه! چې ته یې بې هنره پیدا کړې اوتاته یې هغه استعداد درنګر چې یوه ورځ دخلکو لپاره لوبه بلا درنه جوړه شي ته پدې پوه شه چې خدای ته هماغه څوک ډیر نږدې دی چې له ذوق او هنر نه ډیر لږ وي. هغه تنډاو تېز فکر چې زما په برخه رسېدلی دی ماته په دنیا او آخرت کې زیان رسوي او زما اسایش خرابوي. ډیر فکر کول ډیر بد مرض دی چې په ځوټنو پورې اختصاص لري که د امراض خپریدلی ډیر ژر به یې دبشر نسل تباه کړی و.

زه پدې بڼه پوه یم چې په ژور فکر او عقل کې د روح تباهي ده. ژور فکر دبشر لپاره طبیعي کار نه دی.

همدغه شی دی چې په سړي کې د عمل اقدام وژني.

هېڅوک هېڅ کارنشي کولی ترڅو چې څه قدر تنګ نظره او لنډ فکره نه وي تفکر دانسان لپاره ډیره لویه بدبختي ده.

هغه چې لږ فکر کوي یا هېڅ فکر نه کوي په دواړو جهانو کې کامیاب دی، مګر د ډیر فکر او عقل خاوندان هر چیرته اوهر کله له جسمي او روحي هلاکت سره مخامخ دي.

په رښتیا چې فکر او عقل کې ډیر خباثت پټ دی.

پوهه او فلسفه په حقیقت کې پر ذهن باندې د شیطان استیلا ده.

بشر په اصل کې یواحمق حیوان دی او دده معنوي ترقي دده د فکري اضطراب د پوچو آثارو نوم دی.

هغه څوک چې دنبوغ او قريحي خاوندی د معاشرت په دردنه خوري او د معاملي خاوندنه دی. زه د فکر آزادي له هرڅه نه پورته گڼم هرڅوک له ځانه خوابدی کوم مگر خپل ځان او خپل وجدان خوشحاله ساتم.

درې کاله ***

يوکال موسم ډېر ښه راغی، بارانونه وخت په وخت پخپله موقع وشوه چې نه له ضرورته زيات و او نه کم. د زميندارو فصلونو ته هېڅ زبان ونه رسېده او للمه ډېره ښه راغله.

دهقانان ډير خوشحاله وو چې فصلونه ډير ښه دي او کال ډېر ښه راغلی دی.

کله چې درموندونه تيار شوه خلک په رښتيا دغلي په چلولو ستړي شوه او په کورونو کې د غلي ځای نه و.

په دغه کال په ملک ارزاني راغله او دغسې ارزاني چاپه خوب کې هم نه وه ليدلې دغلي خربدار لکه د انځرگل چاپه سترگونه لیده، زميندارو به تيل اوما لکه په غنمو اخیسته، او جنس به په جنس بدلیده، د زميندارو په کور کې مړی نه و وپريې و، دوی د پاک خدای په دغې مهر بانی خوشحاله نه وو او د شکر په ځای به يې شکایت کاوه، همدغه ناشکري وه چې بل کال هغسې رانغی او غله بيخي ورکه شوه ځينو ويل چې تخم هم په لاس رانغی او خروار په چارک ولگیده. په دغه کال پر وطن باندي قحطي او کراني راغله هرڅوک به په غلي پسې لا لهانده اوسرگردانه گرزیده او د چاپه کور کې د مېرک لکی نه سپيره کیده.

زمينداران بيا خپه وو او ډير افسوسونه يې کول چې کراني اوقیمتي ددې کال وای او غله دپروسر کال، مگر دا اجتماع محاله وه او دغه کال هم په افسوس او ارماندو تیر شو.

دریم کال له دواړو کلونو نه مخالف راغی يعنې د ځينو زميندارو غله ډيره زياته وه او د ځينو کښت ته زيان او آفت ورسېده ځکه نرخونه جگ شوه مگر قحطي نه وه دچاغله چې ډيره وه او په کران نرخ يې وپلورله هغه له ډيرې خوشحالی په جاموکې نه ځایده او چا چې د خرڅون غله نه درلوده په کاله يې دغم کاني ورېدل.

زه دغه وخت په دې پوه شوم چې مونږ ټول نشو خوشحالیدلی او په داسې حال کې واقع یو چې که یو خوشحالیري هغه بل به خپه کیري يعنې د ځينو خوشحالی. د ځينو نورو د خپکان نوم دی دهمدې لامله وايي چې یو مړنشي بل نه مړیري.

د دنیا په بازار کې داسې سودنشته چې پلورونکی او پیرودونکی دواړه گټه وکړي يعنې یو خپل مال گران خرڅ کړي او هغه بل يې ارزانه واخلي، په کومه سودا کې چې سود اوزيان نه وي او خریدار يا خرڅوونکی یوهم ونه غولیري یوهم نشي خوشحالیدلی، که یوسری خپل سل گون نوټ په شلو پنځه گونو بدل کړي په دغه تجارت کې خوشحالی او خپکان نشته ځکه چې سودا و زيان پکې نشته که یوپه حساب کې وغولیري دی به خپه شي او هغه بل ته به خوشحالی پیداشي اوس پوه شوی مونږ په څه خوشحالیرو او په څه خپه کیرو؟

که ښه فکر وکړو آيا د یوه گټه دبل دتاوان نوم نه دی؟ زما یو ملگری دومره شته او جايداد لري چې جامه او ډوډی ډیر ښه ورسیري، کور لري، ځمکه لري، باغ لري، لنگه غواورته ولاړه ده موټر شته او دهیچا پوروری نه دی په بانک کې يې هم پیسې پرتې دي او له هرې خوا بېغمه معلومیري مگر یو بل سړی له ده نه هرڅه ډیر لری او ځمکې، باغونه، کورونه، نغدې پیسې يې له ده زیاتې دي، هغه خپه دی چې زه ولې دغه بل قدرته جايداد نه لرم دابل خوشحاله دی چې له هغه نه يې جايداد ډیر دی.

زمونږ اکثره غمونه همدغه راز دي چې دیوه بل سړي له خوشحالی پیداشو يدي او ډيرې خوشحالی هم شته چې دنوروله خپکانه پیداکیري.

دغه يوچې په زړه جونگره کې اوسي دغه بل چې په لوړه ماني کې استوگنه لري، دی د هغه جونگره ويني ځکه خوشحاله دی هغه دده قصر ويني ځکه خپه دی که چيرې مونږ ټول په جونگره کې اوسيدلی يا ټول په لوړو مانيو کې وای نه به جونگره کې دغم کوډی وه نه به لوړه ماني خوشحالی ځای و.

که حقيقت ته ځير شو، يوکوډېدې نه دی خپه چې ولې ګوډدی بلکه پدې غمجن دی چې ولې نوره غونډې نه دي. هغه چې پر آس باندي سپور دی او نوريې په مخکې منډې وهي داس په سپرلی. دومره نه دی خوښ لکه چې دنورو له پلي توب څخه خونداخلي.

داوه زما ددرو کالو مطالعه چې ته يې په لړ ساعت کې مطالعه کوي، دغه لړه پوهه چې ته ورته په سر سري نظرگوري اوستا په نظرکې ډيره سادګي لري زما لپاره ډيره عميقه فلسفه ده زه په ډيره موده کې دغه حقيقت ته رسيدلی يم. ته به په ګرندی ګاډی کې يوه ځای ته ډير ژرې تکليفه ورسېرې، مگر هغه څه چې په لاره کې يوپلې ويني ته يې پوره نشي ليدای ستا نظريه دغه لاره ډير ژر عبور کوي او کندي کېرې، داخوا هغه خاونه گوري. ستا سير ډير ګرندی دی او په دغومره سرعت کې دقت او تعمق نه ځايري.

قوي او ضعيف***

ددنيا دود اودستور خو دادی چې زورور به کمزوری وهي اوضعيف به دقوي له لاسه په عذاب وي، مگر په کورونو کې دميني او محبت تقاضا بل رازده. هلته يوکوچنی ماشوم خپل مشر ورور په څپيرو وهي او هغه ورته خاندي يعني له ټولونه کمزوری په ټولو زور وردي.

ماته دغه کورنی دود او دستور ډير ښه ښکاري او له خدايه غواړم چې دارواج عام شي.

پدې پوهيرم چې په هر کاله کې همدغه حال دی او په هره کورنۍ کې کوچنيان په لويانو زورور او زرور دي. دکبر او ترسا په کاله کې هم دکوچنيانو زور چلېري او جوړ دنا جوړه په مخکې منډې وهي مگر چې له کورونو نه دباندې وګورو نوبيا قوي پرضعيف مسلط دی. ددنيا طبيعي قانون همدغه دی چې غټان او لويان به په ورو او بېوزلو سوک او څپيره پورته کوي او د قوت خاوند به هېڅ تحمل او حوصله نلري.

ددغه ظالمانه قانون د ماتولو لپاره چې پاک خدای څه شی پيدا کړ هغه مينه او عاطفه ده.

دميني اومحبت په نړۍ کې ضعيف او کوچنی د لوی او قوي ترڅپيرو لاندې نه دی، بلکې کوچنيان په لويانو حکومت کوي او د ورو پادشاهي ده.

مونږ ښځه عاجزه بولو، مگر ميني او محبت ډير زورور او پياوړي د دوی دخوښې او رضا تابع ګریدی.

څنگه چې په زړه زمانه کې ديوان دنبايريو تابع وو اوس هم د قوت او قدرت خاوندان د دغه ضعيف او لطيف جنس په مقابل کې ډير ضعيف معلوميري.

که عشق او مينه په مينځ کې نه وي نو دديو اوبناپيرۍ زور هېڅکله برابر نه دي او يو ماشوم هېڅ وخت د سپين ږيرو په ږيره لوبې نشي کولای او نه د مشرانو پراورو سپريدلی شي.

يوه ورځ يوه ماشوم يو غټ سړی له لمنې ټينګ نيولی و، او کاله ته يې په زوره بيوه هغه خپله لمن دده له لاسه خلاصه نکړی شوه که څه هم دده زور او دهغه زور برابر نه و. د ماشوم ميني او محبت د ماشوم په پنجوکې دغه قوت ايښی و چې يو لوی سړی يې ځان پسې را ښکوده او هغه هم ځان نشو خلاصولی.

که زما فکر صحیح وي نو قوت او قدرت هماغه دپخوا زمانې دیو ده او مینه هماغه ښاپیری ده چې دیوان یې له فرمان لاندې و.

که دمینه او عاطفې ماشوم د هر څنګه لوی سړي ګریوان ته لاس واچوي یا یې لمن ټینګه ونیسي څوک ترینه ځان نشي خلاصولی ځکه چې دا قوت په ټولو قوتونو زورور دی.

زه مینه او عاطفه د زور او قوت په مقابل کې ځکه ماشومان بولم چې زور او قوت ډیر پخوا پیداشویدی او انساني عاطفه، انساني رحم او شفقت وروسته پیداشوه، یعنې هماغه شان چې فرعون له موسی نه دمخه دنیا ته راغی، حیواني ګرایز هم له انساني عواطفونه ډیر پخواني دي او دمخه په لحاظ عواطفوته کوچنیان ویلی شو، مګر دې کوچنیانوته پاک خدای هغه قوت ورکړیدی چې فرعونان ترینه په خوب کې هم ویریري او بدبد خوبونه ویني، که څوک په دنیا کې دصلح او سلام غوښتونکی وي او غواړي چې دناروا او ظلم مخه ونیسي نویوه داسې اختراع په کارده چې دعشق اومینه له عنصر نه پکې کارواخیستل شي.

دا اختراع دماغ کارنه دی دزړه کار دی او دزړه توجه ته ضرورت لري.

پدې باب کې ساینس او تخنیک ته رجوع نه ده په کار دا افتخار که هروخت دنیا ته حاصلیري نود شعر او ادب په لمن کې به وي او دزړونو مملکت کې به پیداشي.

ښه ګټه ***

قصایې پریردی له مېرو او پسونو نه بل شان ګټه واخلي!

دوریو له پوستکونه پوستینونه مه جوړوئ، له وړویوې ښه توکې جوړ کړئ. که تاسې ورین کالي واغوندئ پوستین ته څه حاجت نشته.

هغه وخت چې انسان نه پوهېده دمېرو او وزو پوستکي یې اغوستل، کله چې انسانیت ترقي وکړه اوشپون درمې خاوند شو پشمینه پوشي رواج شوه او دزاهد خرڅه له وړیو نه جوړه شوه.

د مېرو او پسونو له غوښونه دغرولیوان اوپرانګان استفاده کوي اوشپانه ترینه یوازې پی او وری اخلي.

دوحشي او مدني انسان فرق همدغه دی چې هغه دونې ښاخ راما توي او میوه یې خوري، دي ترینه یوازې میوه ټولوي او ونې ته زیان نه رسوي.

دا ګټه ښه ګټه ده دانسان ګټه باید همدغه راز وي.

د ګټې ښه اوبده لاره پیژندل دانسان کاردی، ګټه په کار او زیارپاکیري اوبې کاره ګټه ښه نه ده.

د ګټې لاره چې هرڅومره اوږده وي هغومره ښه وي.

هغه کسان چې دنورو په تیارو درمندونو داړې غورځوي او د ګټې لپاره یې لنډه لاره غوره کړېده لاسونه اوپښې یې د تړلودي.

تاسې کوښښ وکړئ چې ګټه له لرې ځایه راوړئ او دکار برخه پکې زیاته وي هغه چې دکلي په دکان کې سوداکوي او هغه چې له لرې ښاره سوداراوري په متاع اوبها کې یې ډیر فرق موجود دی.

تاسې پخپلو بانسو او بازانو د همسایه ګانو چرګوري مه نیسئ!

دهوامر ځان او دغرونو زرکې اوسیسی ونیسئ.

له نږدې ډنډونو څخه ناپاکې اوبه مه راوړئ لږ لږې لارښئ له هغه سیند یاله هغې چینې نه رنې اویاکې او به راوړئ چې رنک او خونديې ډیرښه دی.

دانبه ګټه نه ده چې یوه روپۍ په دوورو پو ورکړئ او خوشې په خوشې دګټې خاوندان شئ.

ګټه باید په غیر مستقیم ډول وي او کار په کې ډیر دخل ولري.

په مستقیم ډول هیڅوک څره او پارو دغلې په کندوانو کې نه اچوي مګر هغه غله چې له همدغه ناپاک جنس څخه دکار په وسیله پیداکیري پاکه اوحلاله ده.

لنډه داچې بې کاره ګټه که په غلا وي که په سوال وي که په زور وي انسان ته نه ښایي او هغه ګټه چې په کار او زیار پیداکیري ډیره ښه ګټه ده.

نوراشئ! چې کار وکړو او هرڅه په کار پیداکړو.

ښه کار او ښه عمل دخدای په دربار کې ډیر قدرلري او په مثقالونو خرڅیږي.

داختر په ورځ

داختر په ورځ ځینو کورونو ته لارم چې دښایست اوبشکلا پکې هېڅ نیمګړتیا نه وه او له ډیرې خیالوړې ناوې نه یې هم ډول او سینګار زیات معلومیده.

دکور په نقشه او هندسي شکل کې دجمال مظاهر له ورا معلوم و، رنک امېزي په ذوق او سلیقه برابره وه.

دکور پردې ډیرې ښکلې وې.

قالینې، میزونه چوکۍ او هر څه ډیر نفیس اوبشکلي معلومیدل.

راز راز میوې په بلوري لوبښوکې ایښي وې اوبې له اشتها نه دبل شي نیستي نه وه.

دثروت او غناټولې کرشمې موجودې وې.

عیش او نعمت لکه دسید محمود پاچا لټان له دغه کاله څخه نه وتل.

که ددنیا جنت ورته ووايم څه ډیره مبالغه به نه وي مګر دومره فرق و، چې ډیر وغټو ګنهنکارو ته یې وربیره وو او ساده مسلمانان نشو ورتلی.

هلته ماته دافکر پیداشو چې مونږ ولې هغو کورونو ته نه ورځو چې دغه رازشيان پکې نشته اویوازې همدردی او انساني عاطفه سړی ورولي. کله چې له دغه کاله په خیر را ووتم نوفکر مې وکړ چې چاته ورشم او څوک وویښم؟ په دې کې ښو فقیر وطن دوست سترګو ته ودریده چې نس یې وری مګر سترګې یې ډیرې مړې وې په کور کې هېڅ نه ومګر په زړه کې یې دوطن مینه او خدمت ارزو ډیره زیاته وه.

زه چې دهغه دروازې ته ورسېدم پنځه تنه نورهم په دروازه کې ودریدل، دکور خاوند دروازې په ټکو لوراووت اوله مونږ سره یې په ډیره مینه روغیږو کړ، دهغه له وضع دا معلومیده چې له مونږ سره پخپل کور کې کښینا ستو ته نه دی جوړ او غواړي چې خبره په ولاړو پښو خلاصه شي مګر زمونږ زړه غوښتل چې څه شیبه ورسره کښینو او دده له حاله ځان ښه خبر کړو.

هغه له ناکامه مونږ خپل کاله ته بوتلو، دکاله په مخکې یوه زړه چوکۍ او یوزور شکیدلی کټ پروت و، چې خاص دمیلمنو لپاره و، اوبې له میلمه څخه یې دیوه پوزي تحمل هم نه درلود مونږ دوه درې تنه دکټ په بازو ګانو کښیناستو

او نور په خاورو کښينا ستل ، خو دقيقې چې تيرې شوې هغه مونږ رخصت کړو او نورې ونه غوښتل چې خپل اشنايان په سپيره ډاگ کښينوي .

پدې کاله کې داختر ورځ لکه د روژې ورځ داسې وه او په تمامه معنی ديو غريب سړي کورو، دده درويشانه ژوند او صبرو قناعت ماته ډير معظم او محترم ښکار يده او له ځانه سره مې ويل هغه افتخار چې ددې کاله په برخه رسيدلی دی هغه بل کور ترينه محروم دی . هلته که غنا او ثروت خپل زيب و زينت ښيي دلته تقوی او پاکنسي خپل شهادت څرگندوي او قلندرانه استغنی سترگوته ودريري .

دا هغه سړی دی چې ديوه ستر شرکت لويه سرمايه يې په لاس کې وه او کله به يې دوه لوی رياستونه په اختيار کې و . که چيرې ده نا جايزه استفاده کولی يايې جايزه استفاده هم پوره کړی وای نن به دغسې نه و او دده دکوټو فرش به دنيستی . باد دومره ژر نه وای وری ، مگر گورئ چې پدې سړي باندې زړه ونه سېزئ او په حقارت ورته هېڅکله ونه گورئ . زه هم دا حال ددې لپاره نه ليکم چې د چا توجه ورته جلب کړم ځکه چې دی دنيا ته په حقارت گوري اوله ده سره دېې نيازی غرور ملگری دی .

دده په نظر کې خپله تقوی ډيره درنه معلوميري .

دی ځانته په ډير درانه نظر گوري او نورو ته هم ډير دروند ښکاري .

مور بايد په هغه چا زړه وسيزو چې له ډير مال او دولت سره هم ځانته دغه حيثيت او شخيست نشي پيدا کولی يعنې په لور مقام کې خلکو ته ټيټ معلوميري او په ډير لوی کور کې هرچاته وړوکی په نظر ورځي هغه څوک چه غزه النفس لري او دخلکو په نظر کې د شخصيت خاوند دی په هغه زړه سوی نه دی په کار .

خرقه پوشو په خرقه کې دی موندلی هغه حظ چې په دنيا کې دنيا دارکا

خاني لاره

په موټر کې سپاره وو ، يو خانزاده غوندي سړی هم په موټر کې ناست ؤ ، دتيروخت زړې قصې يې کولې .

هغه ويل : پخوا موټرونه نه و ، مونږ به په اسونو سواره وو ، نوکرانو به مويه مخکې منډې وهلې .

هغه وخت خان او غريب معلوم ؤ ، خانزاده او د آب سړی پيژندل کيده عام او خاص يو رنگه نه ؤ .

اوس هر سړی په موټر کې سپريږي او نوکر د بادار له څنگه ناست وي .

چې موټرونه راغله او غريبان پکې سپاره شوه ، خاني لاره او باداري بې رونقه شوه .

دخان قصه ډيره اوږده وه خو دمطلب ټکی داو ، چې خاني لاره ځکه چې خواران او غريبان په موټرو کې سپاره شوه .

یوازې

ماشومان، خُوفان، سپین ږيري د پسرلي ميلې ته روان ؤ، زه هم له دوی سره ولاړم او په ډيرو گڼو خلکو کې ننوتم.
 هلته د پښې د ايسودو خای نه ؤ اوبې حسابته مخلوق راغونډو.
 نه پوهيږم چاله مانه پوښتنه ورکړه چې ته يوازې يې که څوک درسره شته!
 ما وويل: زه يوازې يم.
 همدغه وخت زه د يوازې په معني پوه شوم او داراته معلومه شوه چې په ډيرو گڼو خلکو کې هم سړی ځانته يوازې ويلي شي.

فاتح

سکندرله ډير قوت او ډيرو لښکروسره ښارته راغی، د ښار له خلکو سره يې څو ځله زورور جنگونه وکړه.
 له دواړو خواوو نه ډير خلک ووژل شوه. ډيرې وينې تويې شوې، ډيرې ککړۍ له پښو لاندې شوې، وروسته له ډيرو جگړو هغه دمپرو په سرونو پښې کينسودې او دلوی فاتح په حيث ښارته ننوت.
 دی ډير په قهر، ده غوښتل چې ښار لوټ کړي او قتل عام جوړ کړي، مگر داکار ده ونشو کړی ځکه چې په ښار کې يو پټ قوت موجود و چې ده ورسره مقابله نشوه کولای.
 دی چې ښارته ننوت په يوې ډيرې ښکلې پيغله يې سترگې ونښتې او په يوځل ليدو يې زړه بايلود.
 څوک چې بې زړه شي هغه بيا جنک او جگړه نشي کولی، ځکه ده هم له خپل ټول قوت او قدرت سره ځان دغې پيغلي ته وسپاره.
 دغه لوی فاتح چې د عشق او مينې په پنځوکې گير شو، بل راز شو او دخپلې معشوقې د خوښې لپاره يې د ښار د خلکو خدمت ته ملا وتړله.
 دغه وخت دامعلومه شوه چې دی فاتح نه و فاتح بل څوک ؤ.
 دی په دې نه پوهيده چې په ډير زور او قوت خپل ځان يوه قوت ته سپاري چې له سلطان او شهنشا نه دخلکو خدمتگار جوړوي.
 په رښتيا چې د عشق مقام ته رسيدل هم څه اسانه کار نه دی او دنسکلا په دربا رکې پادشاهي هم په تعظيم او احترام سر تپتوي.
 هلته محمود داياز تابع دی، او سکندر هم په يوه نظر بل راز کيږي او قهر وغضب خپل خای مينې او محبت ته پريږدي.

لباس

بدرنگه خياط ؤ، مگر کار يې ښايسته و او کالي يې ډير ښه گڼدل.
 د فېشن خاوندانو خپلې دريشۍ په بل چانه جوړولې، هر چا به ويل چې فلانکی ډير ښه خياط دی، دده په شان لباس بل څوک نشي جوړولی.

دغه هنر په دغه سړي کې ډير غرور او تند خوی پيدا کړی و. يعنې څومره چې دده څيره سپی. وه هغو مړه يې خوی هم سپی و مگر دغو دوو سپو دچامخه نشوه نیولی او دخلکو هجوم په ده باندې ورځ په ورځ زیاتیده ځکه چې صفت او هنر په ده باندې دښه خیاط نوم ایښی ؤ.

که داسې له دغې ناشولتې څیرې اوخپل بدعات سره ښه خیاط نه وای له ده نه به بدبخته انسان بل نه و، یا به دی هغه وخت دښه سلوک او ښه خوی خاوند و او سیرت به یې بل رازؤ، یعنی ښه خیاط به نه و ښه سړی به و، مگر اوس د ده هنر او کمال ښه خوی ته ضرورت نلري او د ده په بد خوی اوبده څیره یې ډیره ښه پرده غوړولې ده ځکه هر چاته ښه ښکاري اوهرڅوک ورته په قدر او عزت گوري.

فن اوصنعت ډير ښکلي شاکردان دده لاس لاندې کړه او دډيرو ښکلود قد او اندام اندازه اخلي.

زه دغه خیاط په دې حقیقت ډیرښه پوه کړم چې دانسان حقیقت په صنعت او هنر پتیري ځکه دغه سړی دخلکو په نظر کې محبوب دی اوهرڅوک یې دزړه ساتلو کوشش کوي. هماغه شان چې یو بدرنگه مخ له ښایسته پلو لاندې پټ وي او دهر چانظر ځانته را کاري دا خیاط هم دښه لباس په جوړولو کې پټ دی چې څوک یې حقیقت ته نه گوري کار او لیاقت ته یې گوري.

دښه لباس اغوستل خوپه ځای پرېرده، جوړول یې هم دغومره اثر لري چې بدننه کولی شي.

لباس په لومړی وخت کې دځان پټولو لپاره جوړ شو چې پخوایې ښایست هم پټاوه او د ښکلا مخه یې نیوله خو وروسته پخپله دومره ښکلی شو چې دانسان اصلي او حقیقي ښایست یې له هر چا هیر کړ او دتاؤس د ښو کار ترینه واخیستل شوه. دانسان لباسونه ډیر زیات اوڅو رازه دي، چې ځینو ته مونږ دلباس په نظر نه گورو هغه ښایست او ښکلیتوب چې دانسان په څیره کې وینئ له یوه لباس نه زیات قیمت نلري که څه هم په ډېر جک نرخ خرڅیږي او له انسان نه یې قیمت ډیر لوړ شوی دی.

په دغه قیمتي لباس کې هم دانسان عیبونه پټ دي او ستا رالعیوب دا ښکلې پرده د ستر لپاره دانسان په معایبواچولې ده.

هغه چې مونږ ورته خوبان وایو او ډیر ښکلي په نظر راځي مونږ پرې زړونه بایلو اوعشق ور سره لرو مگر په دې نه پوهیږو چې څومره بد خویونه اونا کاره عادتونه په دغه ښکلیتوب کې پټ دي که داخوی اوعادات په بل چا کې وي ډېر بدورته گورو مگر دلته دصورت ښایست دسیرت عیب پټ کړی او په همدغه وجه دلیلی سپی دمجنون په نظر کې ښاغلی دی. دهمدې لامله دمعشوقو جفا له وفانه ښایسته ده او دښکلو ظلم اوستم دظالمانو ظلم غوندې بدرنگه نه دی. مونږ علاوه په دغو ظاهري لباسونو معنوي لباسو نه هم ځانته پيدا کړي دي چې یوله بله پکې ځان پټوو او په دغه وسیله حقیقت له پوهانو او هوشیارانو نه هم پټ ساتلی شو.

ددغه لباس نوم پوهه او هوشیاري ده چې د علم او معرفت په بامه یادېږي.

هغه چې زمونږ په نظر کې عالم فیلسوف یا ادیب او هنرمند معلومیږي دهغه عیبونه دعلم او پوهې دپردې لاندې پټ دي چې مونږ یې ښه نه وینو یا یې ډیر ښه وینو اونقص راته کمال معلومیږي.

څنگه چې فصاحت اوبلاغت کله حق ناحقه کوي او غلط صحیح ښيي دفصاحت او بلاغت خاوندان هم له ډېرو عیبونو سره زمونږ په نظر ښاغلي ښکاري او اصلي حقیقت یې رانه پټ دی.

هوا دجمال او کمال خاوندان او دعلم اومعنی صاحبان د ډېرو ښکلو اوشایستو پردو ترشا پټ دي چې مونږ یې اصلي بڼه نه شو لیدلی.

دمنطق اوبیان خاوندان خپله بدې هم نیکی ښودلی شي اودبل ښکي بدرنگولی شي.

ددې عصر سحر او جادو په دغه ډول زمونږ په سترگو اونظر لوبې کوي.

ډېر وخت په کاردی چې انسان طلسم هم مات کړي او حقیقت ته ورسیري یاله یوبل طلسم اوبل سحر سره مخامخ شي.

مونږ اوس انسان نه وینو یاد انسان رنگ ا و صورت وینو یایی په وینا او خبرو کې گورو که ډېر وړاندې لارښو نو کار او هنر یې ووینو.

د انسان حقیقت صورت نه دی، پوهه نه ده، فصاحت او بلاغت نه دی، په کار او صنعت کې هم د انسان فطرت او نفسي کیفیات څوک نه شي لیدای.

د اټول شیان د انساني حقیقت د پټولو اوبه نبودلو رنگ رنگ لباسونه او حجابونه دي.

د انسان غرایز او خوږونه د انسان اصلي حقیقت دی چې ډېرې پردې یې په مخ پرتې دي.

انسان پس له مړینې په قبر کې هم بې پردې نه شي اوسېدلی او چېرته چې دی نه ځان ویني اونه بل ویني بیا هم باید په کفن کې پټ وي ځکه چې د ده ټول عزت او حرمت په دې کې دی چې بې پردې نه شي او څوک یې بې پردې ونه ویني.

هغه انسان چې په عبادت کې یې ریا پټه ده، په هوسنیاری کې یې شیطن پټ دی او سخاوت یې هم دیوه داسې پټ تجارت نوم دی چې له گمرکي محصولاتونه هم معافیت لري هغه تر قیامته له نورو نه ځان پټولی شي. دا ستر لکه د بنحو حجاب او حیا هغه شی نه دی چې د مدنیت او تجدد شمال یې له مخه لرې کړي. په دغه ستر ډیر بې پردې خلک هم ډېر ټینګ دي.

چیرته چې دنن جامې ډیرې لږې شوي دي او خلک د صورت بربندولو ډیر هوس لري هلته هم د انسان سیرت او حقیقت په ډیرو پردو کې پټ دی.

په انسان کې ځینې داسې ضعیفې جنبې شته چې له ډیرې حیانه خپل خاوند ته هم ځان پوره نه بښي او انسان ورته له ډیره خجالته سم نه شي کتلی، همدغه سبب دی چې هر څوک خپل ځینې شیان هیروي او خپلو عیبونو ته داسې اصلاحي رنگونه ورکوي چې په خپل ځان یې گمان بل رازشي او خپل شعور هم وغولوي.

نن د انسان څېره تلویزون کې له ډېر لږې ځایه بڼکاري مگر د انسان معنوي څېره او باطنی تصویر دومره پټ دی چې سړی په خپله خپل ځان پوره نه شي لیدای بلکه خپل عکس د نورو په نظر کې ویني، که چاته چابنه ویل هغه ځان بڼه گڼي او خوشحالېږي که خلکو څوک بدوگانه له بدو خلکو سره په زندان کې لویږي که څه هم یوسف یا سقراط وي.

همدغه وجه ده چې له ډیرو خلکو نه دستا یو نکو په ستاینو د متملقینو په منطق ځانونه ورکېږي او خپل ځان بل شان ویني.

دهمدغې اغېزې په سبب اوس د ځینو رنځورانو علاج په خبرو کوي او ډاکټران ورته وايي چې ډېر بڼه یې او هېڅ مرض درکې نشته یعنې دغه د دروغو شاهدي ناروغه هم بڼه کولی شي او یو طبي علاج گړځیدلی دی.

زه دا منم چې په دنیا کې بڼه او بدشته مگر دښو او بدو په پېژندلو کې دومره سودايي شوی یم چې دغه تمیزرانه ورک غوندې دی.

کیدای شي چې مونږ ډیرو کسانو ته په دروغو بڼه وواېو او هغه بڼه شي. یا ډیر بڼه بدگڼو او هغه بدشي، ځکه چې زمونږ بڼه اوبد زمونږ د تصور او تفکر نومونه دي نه د حقایقو، مونږ هغه چاته بڼه وایو چې زمونږ په ذهن او نظر کې بڼه وي نه دا چې په خارج کې بڼه وي یا یې حقیقت بڼه وي.

مونږ څوسوه او څوزره کاله پخوا هم دښو او بدو په نامه ځینې شیان له ځینو نه بڼه گڼل او اوس هم بڼه اوبد یوراز نه گڼو، بڼايي چې بدنڼه وگڼو او بڼو ته بدو وایو، او په همدغسې تمیز ځان له بې تمیزی نه وژغورو.

مونږ ظلم بدگڼو او عدالت خوښوو. مگر ځینې مظالم راته د عدالت په څیر نبودل شویدی او ډېرو بدو خلکو راته ځانونه بڼه بڼکاره کړي دي، یعنې منطق او استدلال، ریا او تزویر شعر او ادب، عقل او فلسفې، عرف او عادت، سیاست او تمدن کله له سمې لارې نه اړولي یو او زمونږ په شعور او احساس یې هر راز لوبې کړي دي.

داکار هر کله اوهر چپرته پوهانو او دهنر خاوندانو کړیدی احمقان اوساده گان خدای له دغسې سترو گناهونو نه ساتلي دي.

که مونږ د ښارونو او مدني دنيا نه په څنگ شو او ناپوهانو ته ورشو هغوی خپل ځانونه دومره نه دي پټ کړي. دهنوی اغراض او مطالب دومره لوڅ دي لکه دمتمدنو خلکو مېرمنې. هغوی دحقایقو په پټولوکې ډېره لږه برخه لري او ژبې یې له زرونو سره ډیر غدر او خیانت نه کوي. هلته دوستی او دښمنی، گناه او تعدي، ظلم او رحم ځان بل رازنه ښيي. ریا او ټکی دهنوی کاله ته ډیره لاره نه لري. هلته دصداقت ځای سیاست نه دی نیولی. هلته خلک ډیر لباسي خلک نه دي او په ډیر ساده لباس کې ژوند کوي.

*** خیرات ***

ډېر غټ سړی مړ وو او په بدرگه کې یې ډېر پسونه، غوایان او چرگان حلال شوه. داخیرات ډېر لوی او زورور خیرات و، چې د شاهانه میلمستیا رنگ یې درلود. دخیرات دانتظام لپاره ډېر خلک مقرر وو، او ډېرو ښو اشپزانو پخلی کاوه دخدای درضا لپاره راز راز نعمتونه او هر رنگ طعامونه تیار شوه. خلک لکه مېلمانه په ټکتونو راوبلل شوه او دهر چا ځای معلوم و. هغه چې په گړندیو گادو کې راغلل دننه قصر ته ننوتل. دخانانو او ملکانو لپاره بېل ځای و. مامورین او میرزایان گونډې ناست و. دسوداگرو او زمیندارو لپاره بل ځای جوړ شوی و. هرچاته دهنه په اندازه برابره ډوډۍ راتله. دهر چا درجه او مرتبه معلومه وه. دعامو وگړو لپاره غټې وریجې وې او له معتبرونه بېل ناست وو. ځینې خواران او فقیران که څه هم وري پاته شوه او چا هلته پرې نښودل، مگر دآب او عزت خلک په ډېر ښه شان عذر شوه او دزورورو قدر او عزت پوره وشو. ددې خیرات قصې تر ډیره وخته کېدلې او هرچا به ویل چې ډیر زورور خیرات وو، ډیرې پیسې پکې ولگېدې. هلته یوړوند اویوشل ناست و، هغوی وویل: افسوس چې زموږ برخه پکې نه وه او مونږ هلته چاپرې نښودو.

د زیارت ډیوی

د جمعی مبارکه شپه وه ، خلک زیارت ته راتلل او شمع به یې بلولې ، ځینو به په خاورینو ډیوو کې تېل اچول او ډیوی یې لگولې ، په زیارت کې ډېرې ډیوی روښانه شوې او خلک بېرته خپلو کورونو ته لاړل . هلت هېڅوک پاته نه شوه او ډیوی ټولې د زیارت په اروا بلې وې ، زه چې کور او کلي ته راغلم په کلي کې د غریبانو کورونه تیاره وو ، هغوی تېل نه درلوده ، ځکه په تورتم کې ناست وو . څوک چې په ثواب پسې ګرځېده ټولو د زیارت ډیوی ولگولې او د خوارانو غریبانو له حاله نا خبره و . هوا د غریبانو په کورونو کې تیاره وه ځکه چانه لیدل . په دوی باندې یوازې د خدای نظر و اوبس . ددوی ډیوی دې خدای ولگوي مونږ به د زیارت ډیوی بلوو .

د مزار لوحه

کور په کور او کلي په کلي به ګرځېدنه او د خدای په نامه به مې څه غوښتل چا به یو موتی نا پاکه غله راکړه او چا به سوې ډوډۍ راکوله . ډېرو کورونو به جواب راکاوه او ځینو به په دروازو کې هم نه پرېښودم . خو ورځې دیوه اوبل له درګاه نه وری او بېنوا راغلم . هېچا هېڅ رانکړه . له ټولو خلکونه مې زړه بدشو ، دنیا ته مې په کرکه وکتل خدای ته مې رجوع وکړه او په دغې کوټۍ (قبر) کې پرېوتم . هغه چې زه به یې په دروازه کې چانه پرېښودم اوس ماته لاس په نامه ولاړوي له مانه څه غواړي . زما په نامه زما کوټۍ ته هرڅه راوړي او د خدای په نامه خوارانو او غریبانو ته سوې مړۍ هم نه ورکوي .

لیاقت

یوه ویل : دغه مدبر د وزارت لیاقت لري او هغه وزیر یې لیاقت لور مقام ته ختلی دی . زما ملګری په دې خبره هماغومره خوشحاله شو لکه زه چې خپه شوم . ما ویل لیاقت باید دومره یې قدره نه شي . هغه ویل دیو مملکت د ترقۍ او لوړ تیا لوی دلیل همدغه دی چې لیاقت پکې ډېر قیمت ونه لري ، چېرته چې علم او پوهه ډېره ترقی وکړي هلته بیا ډاکټران او پوهان ځان ته کار او ډوډۍ نه شي پیدا کولی او دلورو شهادتو مو خاوندان یا وزګار ګرځي یا چېرته ټپیر او ګازرې خرڅوي .

په مترقي هېوادونو کې يو پليس او ډرېور هم لور تعليم لري او يو دهقان د کرهڼې په کار کې زمونږ له رئيس زراعت نه ډير پوه معلومېږي، دلته چې لياقت ډېر لږ دی او له لږو خلکوسره دی، نو يو سړی په لږ غونډې پوهه خدای نظر خان شي او لور مقام ته وخبږي، زه په دې ارماند يم چې زمونږ هېواد کې هم لياقت ډېر ارزانه شي اوله خارج نه يوه عالي شهادتنامه راوړل څه ډير قيمت ونه لري.

زه به هغه وخت ډېر خوښ يم چې يوسړی د وزارت لياقت ولري او په ډيره ټيټه رتبه کار وکړي.

زما ملگري د خبر وپه چل ډېر ښه پوهېده او د بل خوله کې يې خبره وچوله، ماته دڅه ويلو موقع ډيره لږه پيدا کيده، هغه ته ما ايله همدغومره وويل:

زه پدې نه يم خوابدی چې يو مدير د وزارت لياقت لري او وزير نه دی ځکه چې وزارتونه هر چيرته لږدي او لايق کسان بايد په هرځای کې دومره ډيروې چې هريوه ته مديريت هم ونه رسېږي مگر دابله خبره که رښتيا وي چې يوسړی بې لياقت لور مقام ته ختلی دی په ډيرې خوابدی ارزي او د لياقت په دغسې بې پتۍ په سرو سترگو ژړل په کار دی، که چيرې د دنيا ټول کارونه د لايقو خلکو په لاس کې وي اوځينې لايق او ورکسان وزگار پاته شي يادهقاني وکړي څه بده خبره نه ده.

هغه ويل زه نه پوهېږم چې ته لياقت څه ته وايې ځکه چې سياسي او اداري لياقت لکه د بوډی ټال مختلف رنگونه لري او يوهوایي نمايش ورته ويلي شو.

د لياقت لکه علمي اوفني لياقت يوټاکلی اومعين شکل نلري چې هروخت او هرکله هرچاته يوشان ښکاره شي او ټول ورته په يوه نظر وگوري.

ته دا ومنه چې علمي او فني لياقت، سياسي او اداري لياقت، اخلاقي او روحي لياقت يوله بله فرق لري او دغه ټول لياقتونه په يوه سړي کې ډير لږ جمع کېږي.

دا ښه کار نه دی چې مونږ له هر سياسي او اداري شخص نه داخلاقي لور تيا انتظار ولرو پاترينه علمي اوفني لياقت وغواړو.

د يوه سياستمدار او اداره چې سړي لياقت دادی چې خلکو ته ځان اوجهان په بل راز وښيي اوڅه چې ځانته رواگڼي د نورو دپاره يې ناروا وگڼي، يعنې په خپله هره شپه قمار ووهي او نورو جوارگروته سزا ورکړي، دی د بزم په مجلس کې هرڅه وکړي، اوپه نورو باندې ټينگ ټکور ودروي.

پخپله نه انجينروي او نه مهندس، مگر علمي اوفني کسانوته لازمه هدايات ورکړي اوپه کاريې واچوي، ده په کوم مکتب يامدرسه کې څه نه وي لوستی مگر دښوونځيو امتحانونه واخلي او ښوونکوته دعلم اومعارف په باب گټورې وينا وې وکړي.

ده ويل ما دخپل ماموريت په وخت کې خپل لوی لوی آمران وليدل چې دمطبوعاتي چارو په باب يې ماته هدايتونه راکول مگر دغه کلمه يې (مطبوعاتي) ليکله، داخترنوپه ورځ به يې پخپلو رسمي نطقونو کې دعدالت گستر په ځای رعيت گستر ويلې. ښه مې په ياد دي چې يوه ورځ چا د ده دپاره ميلمستيا کړې وه چې هرڅه ډير زيات ومگر د کيفيت په لحاظ يې خوندينه و، هلته يوه مدير وويل داميلمستيا د کميته په لحاظ دستاينې ورده مگر د کيفيت په لحاظ يې مزه نشته.

زمونږ امرچې ډير لوی کاردار و مگر دکم اوکيف په معنی ښه نه پوهيده هغه ته وويل چې: (کميته نگو کثرت بگو) زه دغه وخت پدې پوه شوم چې اداري اوسياسي اشخاص علم ته ډير احتياج نلري، دوی پخپل قوت لور مقام ته رسيدلی شي او پوهه دلاس لاندې خلکو دپاره ډيره په کار ده.

مانه دامعلومه شوه چې علم عادي لياقت دی او قوت د فوق العاده لياقت نوم دی، په فوق العاده لياقتونو کې ځينې هغه لياقتونه هم داخل دي چې هر څوک يې نشي ليدی او بلا تشبه له سحر اوساحری سره شباهت لري چې زرنکي، چا لاکي خودنمايي اوعوام فريبي ورته ويل کيږي اود چانس اوتصادف برخه پکې زياته ده.

کوم قوت اوقدرت چې داداري اوسياسي کسانو په برخه رسيدلی دی هغه د يوه روحي تاثير په وجه د فوق العاده لياقت رنک پيدا کوي اود جلال او عظمت په رڼا کې ډير معمولي لياقتونه فوق العاده معلومېږي.

که ښه فکر وکړو او ونه غولېږو نو لياقت او کفايت د زور اوقوت دوهم نوم دی اوعلمي يا فني لياقت په هر وخت او په هر ځای کې د قوت اوقدرت تابع دی.

افلاطون او ارسطوکه په هر ځای کې وي د سکندر لاس لاندې به وي اوسقراط به په زندان کې د زهرو کنډول په سراړوی.

هغه کسان چې اوس په مدني دنيا کې د ديموکراسۍ په اساس د آرا په کثرت لور مقامونه نيسي هغه په علمي لحاظ لور خلک نه وي بلکې له ځينو نورو نه يې لياقت ښکته وي په اخلاقي لحاظ هم دوی په نوروڅه تفوق نلري مگر په يوه ساحرانه قوت له خپلو حريفانونه ميدان وړي او په ځينو پټو وسايلو يا غولونکو شيانو عمومي توجه ځانته راگرزوي.

داد منلو خبره ده چې ځان دخلکو په سترگو کې ښه ښودل اولور مقام ته رسيدل ډير ځله دخلکو دغولولو او ځان بل راز ښودلو نتيجه وي او ډير لږ کسان دي چې د يوه حقيقي لياقت په مرسته يوه عالي مقام ته رسيږي او په اخلاقي فضايو په عالم کې محبوبيت پيدا کوي.

يو اجتماعي عالم دخپل علمي تحقيق په رڼا کې وايي:

هغه څوک چې په رښتيا له ټولو اجتماعي عيبنو يعنې له خود پرستۍ له تعصب، له خطا کارۍ اوله ریا او دروغونه خلاص وي له اجتماع سره به هېڅکله موافقت ونشي کړی او هر گوره به انزو اختيار کړي.

که دغه خبره رښتيا وگڼو نو هغه لياقت چې خلک يې خوبسوي او په خلکو اغيزه لري بله قيافه پيدا کوي اوداسې مثال لري لکه چې يو بدرنگه مخ په ډول اوسينگار ښايسته وښودل شي.

همدغه سبب دی چې ځينې بدرنگه مخونه خلکو ته ښه ښکاره کيږي او ځينې ښايسته مخونه چې د حيا اوعفت په پرده کې پټ دي دچاتوجه نه جلبوي.

لياقت کله لکه يو لور برج له ډير لږې ځايه نظر جلبوي مگر هېڅ پکې نه وي او بې له نموده نور څه نلري.

کله لکه وړانه کنډواله گنجونه پکې وي او څوک يې نه ويني.

مادغه راز ډير مختلف اومتضاد لياقتونه ليدلي دي او پوهيږم چې هر لياقت ښاغلی نه دی.

ډير خلک داهم لياقت بولي چې سړی قلبه روپۍ په بازار کې وچلوي او په يوه روپۍ د دوو روپو مال واخلي، ځکه په لياقت باندي ډيره ښه عقیده نلرم او ډير ځله راته دغه متاع لکه دغلا مال که هر څومره قيمتي وي ارزانه او بې قيمته معلومېږي.

کوچنیاں ***

زه نه پوهيرم چې مونږ ولې کوچنيانو ته په کوچني نظر گورو، يعنې ولې ځانونه لوی گڼو او دوی کوچني بولو؟ ښايي چې په دې خبره زه ساده غوندې ښکاره شم او زما دغه خبره د کوچنيانو خبره وي، مگر څه وکړم؟ زه په رښتيا تراوسه ښه نه يم پوه شوی، چې لوی څوک دی او کوچنی څوک دی؟ ځينې کسان چې دلويوالي دعواکوي او ځانونه لوی گڼي ماته کوچني او واړه په نظر راځي.

ښايي چې ددې سبب همداوي چې زه په خپله کوچنی يم.

د يو کوچني ماشوم ځمکه او اسمان هم ډير لوی نه وي او لمر او سپوږمۍ ورته يو ټيکلی ښکاره کيږي، د دنيا لکونه او کروونه هم د ماشومانو په نظر کې له خوشلونه زيات نه دي او هرڅه کم په نظر ورځي. پاته شوه دابله خبره چې کوچنيان زما په نظر کې خدای ولې لوی کړي دي او زه ځله هغه چاته په لويوالي قايل يم چې نوروته واړه معلوميږي. دا هم بې دليله نه ده زه په ماشومانو کې ځينې داسې لوی خوبونه او ستر صفتونه وښم چې هغه (ستاسو په اصطلاح) په ډيرو لويانو کې نشته. هغه کسان چې لويي لري او ځانونه ورته لوی او زورور معلوميږي دخپلې کينې اوبغض په مقابل کې ډير کمزوري دي.

که زه اوته هرڅومره لوی شو او قوت ومومو په خپلو غليمانو رحم نه شو کولی. په زورورو باندې قهر او غضب ډير زورور وي مگر ماشومان دغه راز نه دي، ددوی په زرونو کې کله کله عناد او کينه پيداشي ډير ژر بې محوه کولی شي او يوه شيبه وروسته له هغه چاسره مېنه کوي چې يوساعت دمخه يې ورسره منگولې لگولې.

دا کار لويان نه شي کولی، لوي خلک دخپل قهر اوبغض په مقابل کې ډيرواړه او ډير کمزوري دي.

دا زور او قوت د کوچنيانو په برخه رسيدلی دی، چې د حسداو عناد اورمړ کړي او دا جهنم په گلزار بدل کاندې.

د دنيا لوی لوی غمونه او مصيبتونه چې دلويانو ملا ماتوي په کوچنيانو ډير تسلط نه لري او د حواد ټو ډېره زوروره سيلۍ ددوی له شونډو خدا او خوشحالي نه شي ورلی.

دوی په همدغه جگړه کې خپل کاغذي پتنگان په هواکوي او خاندي، ددوي تصور او تخيل له دوزخ نه فردوس جوړولی شي او مونږ په جنت کې هم له مارانو او لړمانونه نه شو خلاصېدی.

دوی په ډير لږ څه ډير زيات خوشحاليږي يعنې ډيره زياته خوشحالي په ډير لږ شي اخيستلی شي مگر لويان په ډير څه هغومره نه خوشحاليږي.

په دې سودا دوی له هرچانه ښه پوهېدلي دي او نورېکې غولېدلي دي.

د کوچنيانو په زړه کې چې هرڅه وي هغه په خوله هم وېلی شي مگر لويانو ته دغه حق پوره حاصل نه دی. دا اجتماع اداب او قيود، عرف او عادات اصول او قوانين په لويانو حکومت کوي او کوچنيان د عقل له غلامۍ نه هم خلاص دي.

دا خبره صحيح ده چې انسان اول په جنت کې و، وروسته يادغه نيمگړی جهان ته راغی.

دهر ماشوم سرگذشت همدغه دی، ما شومان او کوچنيان ټول په جنت کې دي، د مور غيره د ماشوم لپاره جنت دی، دمیندو تيونه د شودو لښتي دي، د حیات او په همدغه سپينې پۍ دي چې دمیندوله تورو پلونو لاندې پټې دي.

ترڅو چې ماشوم، ماشوم دی او له انديښنوسره نه دی اشنا، د دنيا له غمونو نه داسې بې غمه دی لکه چې په دې دنيا کې بيخي نه وي او په بل جهان کې اوسي.

کله چې له دغه معصوميت نه لږ غوندې لږې شي او شيطان يې وغولوي نو له جنت نه بهر شي او دنيا ته راشي.

اوس پوه شوی! چې د بلوغ اولويوالي علامه له شيطان سره اشنا کېدل او غولېدل دی.

جگ برجونه ***

دکلا برجونه او دېوالونه دېر جگ و، دکلا شاو خوا خندق دېر ژور و.
له دغه جگوالی سره دغه ټیټوالی تړلی و او دلورتیا راز په همدغه کنده کې پټ و، ترڅو چې یوځای دېر ژورنه شي
دچابرجونه نه جگپړي.
د یوه لوړېدل او دبل ټیټېدل یوله بله تړلي دي.
داجگ برجونه هرچاله لري لیدل مگر دالویه کنده له لري چانه لېده او دنژدې خلکوهم دېر پام ورته نه و.
زمونږ سترگې له دېر لري ځایه لوړ ځلي او جگ برجونه ویني مگر ژورې ځاگانې اولویې کندي څو قدمه هغه خوانه
ویني.
ددې هسکو دېوالو نو او لوړو برجونو خټه له همدغه ټیټ ځایه اخیستل شوېده، داخټه د سنډا له پښو لاندې پخه شوه
او دپرو خلکو په لتو ووهله یې له دېنه دادېوالونه او برجونه نه لوړېده.
یوه لوړمقام ته رسېدل دغه راز کارونه په مخکې لري او ټیټ همدغسې جگپړي.
ددنیا جاه و جلال، عزت او منزلت هماغه لوړبرجونه دي چې سرگذشت یې له دېر ټیټ ځایه شروع کېږي.
کوم سرچې ددپرو خلکو په مخکې په تعظیم ټیټ نه شي نورسرونه ورته په احترام نه ټیټپړي.
هغه چې بل ته لاس په نامه نه وي ولاړ نو ورته لاس په نامه نه درپړي.
دا هغه پور دی چې سړی یې یوه ته ورکوي اوله بل نه یې غواړي.
که داخبره تاسې نشی منلی، نوراشی دخان نوکران وگورئ! هغه چې دخان په مخکې خپل سر دېر ټیټوي په نورو
باندي تفوق لري او درجه یې لوړه ده.
هغه آس چې دارباب دسپړلی لپاره په کمندکې ولاړ دی له نورو آسونونه دېر قدر لري او میتران یې دېر ښه خدمت
کوي.
که مونږ حقیقت ته ځیر شو عزت دېر ځله په ذلت کاته شي او باداري دغلامي نتیجه ده.
دېر خلک شته چې دشخصیت گټلو لپاره خپل شخصیت له پښو لاندې کوي او دعزت لپاره عزة النفس قربانوي.
څنگه چې دهقانان غنم په خاوروکې شیندي او بیا دغنمو درمندونه اخلي، دوی هم عزت او شخصیت له خاورو لاندې
کوي او ودې ته یې منتظروي.
په دنیا کې لږ کسان دي چې خپل فطري او طبیعي لوړوالی په بل شان ساتي او دلورو برجونو غوندې نه دي، بلکه
دغرو له جگو څوکوسره شابهت لري.

حقیقت ***

لکه چې ریا په عبادت کې وي او شیطنت په هوښیاری کې.
 دښمني هم کله د دوستۍ په جامه کې پته وي او رقابت دمحبت په څېرښکاري. ډیر محبتونه دي چې ډیر پټې کینې په کې پټې دي.
 په ډیرو احساسانونو کې ډېر زبانونه پټ دي.
 ددې زمانې خندا د ماشومانو اوساده گانو خندا نه ده چې یوازې د مینې اومحبت له پسته وي.
 ددې وخت ښکېنه هم که هرڅومره ښکلې وي غفت او تقوی پکې نه شته او ډېره رسوایي ورسره ملګري ده.
 درقیبانو احسان او مهرباني دخلکو په نظر کې ځوانمردي معلومیږي مگر له دغه باران سره تندر، رلی اوسېلابونه ملګري دي.
 زه ددښمنانو مروت عالیجنایي گنیم، مگر صداقت اومحبت ورته نه شم وېلی.
 همدغه سبب دی چې زه دروغ او ریا بیخي نه شم رټلی او په ځینو مواردو کې ورته ډېرښه ښه نومونه هم پیدا کوم.
 زه پوهیږم چې عالیجنابان خپل رقیبان څنګه وژني؟ ماته معلومه ده چې قاتلان ټول یو راز نه دي، ځیني خپل رقیب په توره وژني، ځیني په ټکۍ اوځیني په احسان، ته کولی شي چې دخپل رقیب سر د احسان په زور ځانته تیت کړي او له خپل حقه هم ورته تېرشي مگر له رقابت نه نشي تېرېدلی.
 په احسان او مهرباني رقیب محوه کیږي، مگر رقابت نه محوه کیږي رقیب وژل او رقابت وژل ډیر فرق لري. ډیرو خلکو خپل دښمنان مړه کړه، مگر دښمني مړه نه شوه.
 د پهلوانۍ په میدان کې یو پهلوان بل ته د ملګر تیا لاس غځوي او احترام په ځای کوي، مگر ځان ورته نه ځملوي.
 دغه راز احسان د زور او قوت خاوندان له چاسره نه شي کولی دانیکي یوازې دضعیفانو کار دی.
 هغه چې خلک ورته سخي وایي اوستا ینه یې کوي، عالیجناب به وي، مگر دخیر خاوند نه دی.
 دخان او ملک دالویه اوبسکلي مهمانخانه (مېلمستون) چې گورې په زور اوجبر جوړه شوېده او ډیر کورونه یې دخپلې ودانۍ لپاره وران کړی دی.
 دا راز سخیان دخوارانو او غریبانو کیږي نه مړوي، بلکه خلق خواروي او وري کوي یې.
 حجره چلول او مېلمانه پالل په حقیقت کې د ډیرو وري کول او دلرو مړول دی.
 دغه اسراف او تبذیر چې تاته جود او سخامعلومیږي دپاکې او حالې گټې نتیجه نه ده که څوک په ظلم او زور په چل اوفریب پردی مالونه خپل نه کړي دغه راز لوی دسترخان نه شي غوړولی.
 دچاپه کور کې چې هره ورځ پسونه او چرګان حالپېري له هغه سره اړو مړو یا د لېوانو قوت ملګری دی یا دگیدرانو چل اوفریب.
 که څوک غواړي چې رښتیني سخي او دخیر خاوند وگوري نولاردي شي هغه دهقان دي وگوري چې یوه لاروي ته یې سکرک او شرومې په مخکې ایشي دي او په خپله یې هم همدغه خوراک دی.
 څوک چې پردي مالونه په چا باندې نه خوري او دخپل زیار او زحمت په گټه مېلمه او مسافر پالي په سخاوت نه دی مشهور مگر دخیر خاوند ورته ویلی شو.
 هغه چې خانقاه چلوي او په لنگر کې یې ډېر وري مړیږي، په ظاهره خودی نوروته ډوډۍ ورکوي مگر په حقیقت کې دی د نورو ډوډۍ خوري.

دغسې پیراو فقیر ته که ډیر خلک ډېرڅه راوړي اوله ډیروغټوسوداگرونه په تول کې دروند خپږي رښتیاڼی فقیر ویلی شو
 ځکه چې دده هرڅه دنورو مال وي اوپه خپله هېڅ نه لري.
 څنگه چې دخان او ملک سخاوت دپردی مال برکت دی دشیخ کرامت هم دنورود کرم نتیجه ده. هغه څه چې مونږ
 ته په ظاهره ښه ښکاري په حقیقت کې ښه نه دی او اصلي څېره یې ډیره بده ده. مونږ دیوه لښتي روانې او به پاکې گڼو
 که څه هم دلارو او د کوڅو ډیرې پلټنې اوبه ورسره کېږي شوي او ډېرو څارویوپکې بولې کړي دي.
 ډیره ښه ده چې زمونږ سترگې دحقیقت دلیدو لپاره نه دی پیدا او هر وخت ظاهر ته گورو.

لویه خدایه

که زه ښه وکړم ته راسره ښه کوي که بدوکړم دبدو سزاراکوي.
 که ستا مینه زما په زړه کې وي په محبت راته گوري.
 که زه بې مینې شم ستا مهرباني کميري.
 ستا دمحبت بارانو نه په ماباندې هغه وخت ورپري چې زما په زړه کې رحم وي. زه چې هرڅه وکړم ته هماغسې راسره
 کوي.
 زما نېکختي او بد بختي زما په عمل پورې اړه لري او جنت ته یاد وزخ ته تک زما دښه عمل اوبدعمل نتیجه ده.
 زمونږ عقل او فکر همدغه دی، مونږ چې تاته په خپله آئینه کې وگورو ستا په باب دغه شان فکر کوو. که مونږ ځانته ونه
 گورو ستا لوی شان ته وگورو ته زمونږ له خیال اوفکر نه ډېر لوی یې.
 مونږ چې دځان غوندې خلکو لپاره کالي نيسو او هغه دسربه سترگو نه وینو یالندويي يا اورده. مونږ پوهیږو چې ستا
 ستاینه له مونږ نه پوره نه ده.
 مونږ ډېر واړه اوکوچني یو، ته ډېر لوی یې.
 دا زمونږ کاردی چې دښوپه مقابل کې ښه وکړو او دبدو په مقابل کې بد، که مونږ څوک ووهو حاکمان هم مونږ وهي.
 که مونږ په ځمکه کې غنم وشیندو اوبه ورکړو ډیر غنم راکوي، او زمونږ آب ودانه ځمکه هم بې عوضه نه پریردي. که
 دپوه نیا لکي پالنه او روزنه وکړو خوره مېوه او یخ سیوری را کوي.
 که سوداگرو ته پسې ورکړو هرڅه چې وغواړو راوړي یې.
 که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له مونږ سره مینه کوي.
 ستا شان له ټول مخلوق نه ډېر او چت دی.
 ستا اراده زمونږ د ارادې تابع نده.
 ستا کړه زمونږ د کړونه نه پیدا کيري.
 ستا محبت زمونږ دمحبت مولود نه دی.
 ته خالق یې او مونږ مخلوق.

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومانو زمونږ له څنگه لوبې کولې.
 کله به یو له بله ونښتل چېغې به جگې شوې ژرا انگولا به وه.

کله به د خدا شور او زوگ دومره اوچت شو چې په عذاب به یې کړو. یوه به چې د بل دلوبو شیان کېدوډ کړه هغه به په قهر شو او کنځلې به یې کولې، زمونږ پام نه و، یورا پاڅېد د بل مخ یې شوکارې کړ دهغه په مخ وینې وبهیدې اوله مستی نه جنګ جوړ شو. مونږ وېل: خیردی واړه دي نه پوهیږي.

زمونږ لویوالی د اتقضا درلوده چې د کوچنیانو طفلانه لوبې هېڅ وګڼو او ملامت یې نه کړو. ماشومان د عمر او وجود په لحاظ په رښتیا له مونږ نه واړه دي مګر دومره واړه نه لکه مونږ چې د خدای په دربار کې واړه یو. د ماشومانو پوهه به له مونږ نه لږه وي مګر زمونږ پوهه د خدای په حضور کې هېڅ نه ده یا هېڅ ده. هلته مونږ له ماشومانو نه ډېر واړه یو، او زمونږ پوهه ډېره لږه ده. زمونږ لوبې هم دورو غوندې دی. زمونږ خدا اوژرا هماغسې ده.

ماشومان پوهیږي چې واړه یو، او مونږ نه پوهیږو. راشی! چې په دې خبره ډېر خوشحاله شو او دلوی خدای لویوالی ته په ډېر امیدوګورو.

شعر او ادب

د انسان په وجود کې دوه شیه ډیر عزیز معلومیږي چې یوه ته زړه او بل ته دماغ وايي. له دماغ نه علم او فلسفه پیداشو، له زړه نه شعر او ادب.

اروپایان زړه د عواطف او نفسي احوالو ځای ګڼي. مسلمانان دایمان او عقیدې ځای ته زړه وايي. صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت د زړه کار دی. عشق او مینه په زړه کې وي. شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري.

داروین وايي: «هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې یوازې د انسان په برخه رسیدلی او نور ژوي ترې نه محروم دي د انسان قلبي عواطف دي چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت نوعه پرستی ترېنه تعبیر کیږي. که انسان غواړي چې له حیوانیت نه لرې وي. باید دغه عواطف ښه وروزي، د عواطفو روزل د شعر کاردی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلیاتو کوه طور ویلی شو.

څنگه چې دلهر وړانګې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غروپه څوکوپریوزي او وروستی وداع هم د غروله څوکوسره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر په زړه له نورو نه زیات لویږي او ځینې زړونه لکه د غرونو څمڅې او غارونه دغه رڼا یا بیخي نه ویني یا یې ډېره لږه ویني، همدغه عواطف او احساسات چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته را نقل شي شعر ترې جوړشي او په زړونواثر کوي.

هو! د شعر موضوع ښکلي خیالات، عالی احساسات، د زړه تاثرات، دغم او خوشحالی خوبونه، د روحي او جسمي ښکلا اغیزې او عشق او محبت دی.

که دغه شیان په بوه ښکلي تعبیر او ښو الفاظو کې بیان شي چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوی وي، شعر ترېنه جوړشي او ډېر ښه شعر هماغه دی چې په دغه معیار برابر وي.

څومره چې د یوه شاعر فکر او خیال ازادوي او دمحدودیت له قیوداتو راوتلی وي هغومره یې شعر لوړ او عالی وي. که یوشاعر دنورو په شان هرچاته او هرشي ته سر ټیټوي او په فکر کې یې د بغاوت جذبې نه وي موجوده له هغه نه دښه شعر هیله نه شي کیدای.

شاعر باید د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي.

شاعر ته نه بنيایي چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړشي.

د شاعر خيال بايد ډير لور پرواز وکړي اوله ډېر هسک حايه دغه جهان ته وگوري.

د شاعر نظر بايد دنورو غونډې نه وي او هرڅه په بل شان وويني د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقلد يا ابتدا ل د شاعر مرگ دی.

د شعر او ادب دنيا په دلدارۍ او دلبرۍ ولاړه ده شاعر بايد په هرڅه او هروخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډير حساس زړه ولري.

هغه چې په زړونو کې هېجان، تاثر او حساسيت نه شي پيدا کولی او زړونه نه خوځوي شاعر ورته نه شو ويلى.

که دا خبره رښتيا وي چې انسان په هروخت او په هر حال کې د زړه په خوښۍ پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري يعنې د عقل ادارک د قلبي تمايلاتوله تاثير لاندې وي نو ويلى شو چې د يوه ملت عقلي او ذهني سير او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسياتو او روحياتو کې تغير او تحول راوستلى شي.

همدغه شعردی چې په زړو کې زلزلې او طوفانونه پيدا کوي او کله پکې داسې صبر او سکون ږدي چې غرونه يې ثبات او استقامت ته حيران وي.

که دارښتيا وي چې د چرگانو په نارو بیده خلک له خوبه پاڅيري، نو دا بايد ومنو چې د شاعرانو په نغمو د يوه ملت احساسات او جذبات راوبښيري او په دې اسرافيلي شپېلۍ کې بل راز تاثيرات موجود دي.

کوم فيلسوف چې هر څه بدگني او زندکي توره په نظر ورغلي ده، هغه هم شعر ته ښه گوري او شعر دانسان د پاره يوه ښه پناگاه بولي.

شوپنهاور وايي ټولې بدبختۍ دانسان له نفس څخه نشته کوي او له ژوند سره ډير مصيبتونه او غمونه ملگري دي که څوک يوه داسې چاره لټوي چې له بد بختيو نه لږ غونډې په امن کې شي بايد به صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورک کړي.

په دغه حال کې سړی په ظاهره له خلکوسره وي مگر په معنی کې يوازی وي او دنيا ورته لکه يو سراب معلوميري چې د ده لمنه نه شي لمدولی.

په همدغسې بيخودۍ کې انسان د دنيا له شراو شوره اسوده کيږي او د بې نيازۍ مقام ته نږدي کيږي چې غير له حقايقو بل شي ته متوجه نه وي دغه صنعت او هنر چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناگاه وايي شعردی. که چيري په دغه غم لړلی جهان کې سعادت او ښکېختۍ پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي هغه به د شعر کور (بيت) وي.

د شاعر خيالي دنيا تر ډيره حده له غمونو او مصيبتونو نه پټه ده او هلته داسې بې درد سره بيخودۍ شته چې له سړي نه هرڅه هېروي. تاسې شعر او ادب ته په عادي او معمولي نظرمه گورئ د شعر تومنه او قدسيت په نظر کې ونيسئ، هغه څه چې په زړونو کې پيدا کيږي او په زړونو اثر کوي هغه عادي او معمولي څيزنه وي. دا د غم او خوشحالی ترانه د انسان په ژوندانه کې ډيره زياته اغېزه لري او انسان ترينه هېڅکله نه شي بې نيازه کېدی.

د يوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق، په شعر او ادب ساتل کيږي د يوه ولس د ذوق او شعور، د فکرا و خيال، د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی. هرڅومره چې د يوه ملت شعر او ادب عالي وي هغومره يې اخلاق، نظر او روحيات لوړوي او له لوړو ملکاتو او انساني فضايو سره يې ارتباط او تعلق زيات وي. شعر او ادب د بشر علايق له دين او مذهب سره ټينگوي او په هوښيارۍ کې بڼا يې او همدردي پيدا کوي.

کله چې زرونه کلکېږي يا تورېږي نو شعر پکې دقت او صفایي پیدا کولی شي. هغه څه چې انسان د مادیت له غلامۍ او بت پرستی نه ساتي شعر دی. عارفانه ذوق، انساني عاطفه، حکیمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن و نظر علایق همدغه شی ساتي.

کوم ملت چې شاعر نه لري زړه نه لري، سترگې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق و تمنا له خونده محروم دي. شاعران داکولی شي چې دانسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او ددوهی ملنک ته د شاهجهان خوی او مړې سترگې ورکړي.

غم او سرورد شاعر هدیه ده چې له زرونو څخه یې اخلي او زرونو ته یې ورکوي نو کوم قدر او قیمت چې دانسان په بدن کې زړه لري په یوه جامعه کې یې شعر او شاعر لري.

د ادب راز

چا چې د شعر او شاعر په باب ډېر فکر کړی دی او دواړه یې ډیر ښه پېژندلی دی هغه وایي ډېر ښه شاعر هماغه دی چې ډېر خود پرست وي او بې له ځانه په بل هېڅ شي کې فکر نه کوي.

دغه راز شاعر خپل ځان په خپل شعر کې ښيي او مونږ گمان کوو چې زموږ تصویر یې ایستلی دی. شاعر ځکه په مونږ گران دی چې زموږ د زړه خبرې کوي او زموږ خاطرات را یاد وي. شعر د زړه غږ دی او د زړه غږ د منطق له غږ نه ډېر قوي دی.

شاعر پوهېږي چې عقل او منطق، دلیل او برهان په مونږ باندې حاکم نه دی بلکې غرابزاو احساسات زموږ رهبري کوي د همدې لامله هغه له احساس او غریزې سره خپل تعلقات ټینک ساتي او له زړه سره کار لري.

هغه څوک چې زرونو ته ښه ښه پیغامونه راوړي او زرونه خوشحالي شاعر دی، هغه پیغام چې د معشوقې له خوا عاشق ته راځي شعر دی.

شاعر له مونږ سره د عشق او مینې په کار کې کومک کوي او له دې ښه شه کومک بل نه شته.

شاعر پوهېږي چې له ناامیدۍ نه څنګه لذت اخیستل کېږي او غم څنګه خوروالی پیدا کوي.

شاعران لکه ماشومان ډیر ښه ښه خوبونه ویني او په همدغو خوبونو د زرونو تسلي کوي.

که دغه خواږه رويا او ښکلې تخیلات نه وي د ژوندانه تحمل ډېر گران دی.

څه شی چې مونږ ته ژوند خور اوبه ښکاره کوي دهغه شی تصوری چې په ژوند کې بیخي نه شته.

تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقایق مه غواړئ د شعر هدف حقیقت نه دی جمال دی ښکلا او جمال لکه علم په ټینګ اساس نه دی ولاړ.

د علم په دنیا کې په یو څه پوهېدل خوندلري او په شعر او ادب کې ابهام او ابهام مزه دار وي. دلته سراو راز، پرده او حجاب کمال دی. هلته تشریح، تفصیل، تحلیل او تجربې ته ضرورت دی.

هغه جذبې چې دانسان په روح ډېر اثر لري د سر جذبې ده.

هېڅ ښکلېتوب یې پردې او بې حجاب نه دی.

هر څه چې مونږ خوښو و اړو مرو یې په مخ باندې د سر پرده پرته ده.

انسان له هغو اشعارو سره شدیدې علاقه لري چې ځینې برخې یې ابهام لري او مختلف تعبیرونه پکې کېدلی شي.

په شعر کې یوازې د غریزې رهبري کافي ده.

شاعر باید دخیل فن په قوانینوکې ډېر تاو راتاو نه شي چې لطف او زیبا یې یا خپل معصومیت له لاسه ورنه کړي. دلور او عالی شعر د پېژندلو معیار بل شی نه دی له ژوند سره ارتباط دی، هرڅومره چې یو ادبي اثر له ژوندانه سره ښه ارتباط ولري هماغومره ورسره علاقمندی زیاته وي. په شعر او ادب کې ساده انشا له نورو سبکونو نه زیات پايست لري، مگر ساده انشا دانه ده چې بیخي یې پیرایې وي او مختلف اجزا او عناصر پکې نه وي. هغه انشا چې مختلف اجزا او عناصر پکې داسې وېلی شوی او ګډشوی وي چې تشخیص او تجزیه یې نشي کیدی ساده انشا ورته وېلی شو. څنگه چې دلمر رڼا ظاهراً سپینه او یو رنگ معلومېږي مگر په حقیقت کې له اوو رنگونو څخه جوړه ده، ساده انشا هم له دغسې ترکیبه پیدا کېږي.

غرض دا چه په شعر او وینا کې سادګي ښه ده او سادګي له ښه امتزاج، او عالی نظم او د اجزا له ښه تناسب څخه پیدا کېږي.

هغه انشا چې ډیرې قلقلې پکې وي او ډیر جلیل لري یعنی لکه رعداو برق داسې وي د لیکونکي عجز او تصنع ښيي. دغه راز هنر ښودنه له واعظانو سره ښايي، په شعر او ادب کې سادګي لوی صفت دی نه کاکه توب او طمطراق. شعر له علم او فلسفې نه دین او مذهب ته ډیر نژدې دی او الهامي څیز دی، په شعر کې عواطف او خدایي فکرونه ډیره اغیزه لري.

په شعر او ادب کې یوازې بشر ولټوی اوبس.

اناتول فرانس چې په ادب کې ډېر ژور فکر لري شعر او شاعر، ادب او ادیب ته په دغه نظرګوري او دغسې یې معرفي کوي.

نوی کال

مونږ حسابي خلک یواو له ځان سره یوحساب لرو.

زمونږ په حساب زور کال ختم شو او دنوي کال په سر باندې موقدم کېښود.

مونږ پوهیږو چې زمونږ حساب نورو غونډې نه دی.

دهغوی نوی کال دشلم قرن شپږینځوسم کال دی او مونږ دخوار لسم قرن پنځه دېرشم کال ته نوی وایو.

په رښتیا چې مونږ په خپل حساب ډیرښه پوهېدلي یواو پوهیږو چې په کوم زمانه کې ژوند کوو او څومره بیرته پاتي یو. مونږ هم د زمانې په ګرندی کې سپاره یو او چیرته ځو. داګاډی لکه دوزیرانو موټر کال په کال نوی کېږي مگر په زرو او خرابو لارو روان یو، ځکه ګرندی نه شو تللی.

مونږ په کال، کاله او کالوکې ژوند کوو او ډېر خوشحالیږو چې له زاړه کوره نوي کاله ته او له زاړه کال نه نوي کال ته لاړشو.

هو! مونږ نوي کال ته خوشحالیږو او هرکله غواړو چې نوي لوبې پیدا کړو او په نوي پیاله خوله کېږدو که څه هم دزړې زمانې د قرمز او جانان لوبې ددې وخت له لوبښونه ډېرښه دي.

زمان او مکان هم دوه ظرفه (لوبښې) دي چې زموږ ژوند ورپورې تړلی دی او په دواړو کې مونو یتوب خوښ دی ، مگر د مکان په ساحه کې زور اونوی ښه پیژنو او پوهیږو چې دغه ښار نوی او هغه زور دی ، دا ودانۍ زړه او دابله نوې ده ، خو دزمانې په زړښت او ځوانۍ کې لکه چې تېروتلې غونډې یو .

دزمانې ظرف چې هرڅومره زړېږي زموږ په حساب هماغومره نوی کېږي .

مونږ د زمانې اغازته نږدې وختونه زړه زمانه بولو او دزمانې وروستېو پیړیو ته نوی عصر او نوی زمانه وایو .

نوی کال هم په همدغه حساب بنادی .

د اتیاکالو بوډا خپل وروستی کال نوی گڼي او دخپل ماشوم توب زمانه ورته زړه معلومیږي ، هرکال چې نوی کېږي له ځان سره څه نوي شیان راوړي ځکه یې نوی گڼو .

له نوي کال سره نوي خیالونه ، نوي فکرونه او نوي کارونه ملگري وي .

که نوی کال خپل ټول کالي نوي نه کړي یوڅه خو نوي کوي او ځینې زړې جامې له ځانه لرې غورځوي .

مونږ هیله لرو چې نوی کال په ډیرو نوو جاموکې ووېشو او ډیر نوي شیان ورسره وي .

مونږ له نوي کال نه په رښتیا نوي څه غواړو او په دې پوهیږو چې زوربوډا په نوي جامه کې هم زور دی اونوی ځلمی په زرو جاموکې زور نه دی .

که نوی کال زروښکارانو ته نوی مرغۍ راوړي نوی کال ورته نه شو ویلی .

دنوي کال دلومړی ورځې مېله هم څه نو یتوب نه لري ځکه چې زمونږ په هېواد کې دهر نوي کال شروع په مېلو او ساعت تیريو کېږي او قلبه کشی یعنې د کار اغاز رسماً یوه نمایشي لوبه وي .

مونږ باید په دې پوه شو چې نوی کال له مونږ نه څه غواړي او په خپله څه کوي ؟

نوی کال سم د لاسه دورځو په اورډولو او دښپو په لنډولو پیل کوي .

یعنې دخوبونو وخت کموي او دبیدارۍ وخت دکار او فعالیت د پاره زباتوي .

دتیاري او تورتم عمر لنډوي او درنا عمر اوږدوي .

که مونږ د نوي کال په رمز او اشاره پوه شو د پسرلي برېښنا گانې همدغه مطلب ته اشاره کوي چې دنوي ژوند اساس په برق او برېښنا ایښودل شوی دی او هغه زمان تېره شوه چې د حیات او به په تورتم کې وې او ژوند په تیاروکې و .

دنوي کال له شروع کېدوسره سم په هواکې اعتدال پیدا کېږي او دژمي سوروالی ورکېږي .

دنوي کال لومړی درس همدغه دی او ساړه زرونه یې نه دي خوښ .

راشئ! چې دزمانې په تقاضا ځان پوه کړو او پېروي یې وکړو .

زما لاس نیا لگیه!

زه نه یم خبر چې ته چیرته وې او له کوم ځایه راغلې .

دومره پوهیږم چې له نورو گڼو نیالکیوسره په یوه تنک ځای کې ولاړوې ، هلته ستا د لوئېدو او غټېدو لپاره زمینه مساعده نه وه ځکه ستا تعلق له هغه ځایه قطع شو او دلته راغلې .

زه ستا په راتلو ډېر خوشحاله یم او تاته په خپل انگرې ځای درکوم .

زه غواړم چې ستا تعلق او ارتباط له دغه سره ښه ټینک شي ستانیلې او رېښې هرې خواته وغځېږي ، ستا خانکې او ښا خونه په دغه هوا او فضا کې ډیره وده وکړي او له تانه غټه ونه جوړه شي ، زه به ستا دترقی او لوېېدو لپاره زیار کارم

ته دلته زما له اولادونوسره په دغه کاله کې اوسپړه! دا ځای په تا باندې نه تنگيږي دا ستا کور دی ته ددغه کاله له ماشومانو نه یوماشوم یې.

زه هیله لرم چې ستا له سیوري لاندې ډیر خلک کښيني.

ستا شکوفه او خوره میوه هر څوک وويني، ستا له څانگواو بناخونونه دمرغانو خورې نغمې واورم.

زما نیالکيه! که زه تاشين او سمسور ووبنم څومره به ښه وي.

ستانبايسته شکوفه، ستا سیوري او ستا مېوه به زما لپاره ډېر لوی نعمت وي، که دغسې ښه اثر او دغه شان ښک عمل له مانه یادگار پاته شي دا به زما نیکبختي وي.

زه دغه د کلابو بوتی اودغه د عکاسی نبالکی هم ستا له څنکه ږدم او تاته دا ښیم چې زما زیار یوازې دمېوې لپاره نه دی زه ستا له شکوفې اوشنو پاڼو سره هم ډیره مینه لرم.

که له ماسره کېده شته اوبې خورا که ژوند نه شم کولی له ماسره ستر کې هم شته او په مخ باندې پوزه هم لرم.

څومره به ښه وي چې سبا یې ستا له څانگو دمرغیو خواړه اوازونه واورم او په خورو نغمو را وینم شم.

زما نیا لکيه! ته په دغه هوا کې وده کوي باید خپله خوشبويي هوا ته وسپاري او دهوا مرغان له تانه استفاده وکړي.

هغه ورمه چې ستا کاله ته راځي باید له ځان سره یوڅه یوسي.

دشاتو مچۍ باید ستا له کوره بینوا لارې نه شي.

کشکې زما دوستان اوملکري ستاله سیوري لاندې خوشحاله کښيني او دلته دخوشحالی خدا واورم.

یوه خوله خدا او یوه شیبه خوشحالی په دې ارزې چې زه څو کاله ستا خدمت وکړم او له لرې ځایه اوبه درته راوړم.

د فکر پالونکی

پیر او فقیر نه یې چې خلکو ته دعا وکړې او دهر چا لپاره د تسلی زیارت شي.

فیلسوف او عالم نه یې چې خلک درنه علم او پوهه یوسي.

طیب نه یې چې د رنځورانو علاج وکړي.

پیسې نه لرې چې حاتم طایي شي او وري ماړه کړي.

قاضي یا حاکم نه یې چې عدالت وچلوي او د حق ملگری شي.

دغه راز افتخارات ستا په برخه یوهم ونه رسېده.

ته یوشاعر او لیکونکی یې، مگر له تانه ښه شاعران اوبه لیکوالان ډېر پیدا کيږي سره له دې زه تاته په ډیر قدر گورم او تا ته په ډیر لوی حق قایل یم.

دلته د فکر او قلم خاوندان ډېر دي، مگر د فکر او قلم د ازادۍ علمبرداران ډېر لږ دي ځکه ستا مقام له نورو نه هسک گڼمه.

که څوک تاته د فکر خاوندونه وایي زه ورسره کار نه لرم مگر که د فکر خاوند تاخپل حقدارونه گڼي زه به ورته بې انصافه ووايم.

هغه څوک چې په وطن کې هېڅ نه لري او د وطن د ازادۍ دپاره سر ورکوي په وطن باندې حق لري.

همدغه وجه ده چې د فکر پالونکی مقام له فکر لرونکی څخه ډیر اوچت دی او زه هم دواړو ته په یوه نظر نه گورم.

د ژوند نغمه

ټول غلي دي. هېڅوک څه نه وايي. دژوندانه نغمه غلي ده. په دغسې چوپه چوپتيا کې ذوقونه مري، فکرونه محوه کيږي نشاط او خوښي لکه وحشي مرغله له انسانانو نه تښتي. زه غواړم د دغه سکوت طلسم مات کړم او خپله سرينده وغروم. داسرینده ما د عشق له هېواده او د بلبلو له کوره راوړیده. زما د سریندې آواز ډېر خور دی. راشی! کښینی زما نغمې واورئ، زه نه غواړم چې ارزوکانې مړې او زرونه ساړه وي. زه د احساساتو او جذباتو دوینسولو دپاره راغلی يم. دغه ده ما خپله سرينده را واخيستله او خپلې نغمې شروع کوم. اه- داڅه وشوه؟ له دې سريندې نه خو هېڅ آواز نه پورته کيږي. سرينده خونه ده ماته تارونه يې هم په ځای دي داوړې نه غږيږي؟ ولې يې سره ده؟ له دېنه لويه ضايعه بله نشته. پوه شوم او وپوهېدم داسرینده د بلبلو له کوره ده او بې دکلونو له خوا بل چيرته نه غږيږي. داسرینده له عشق سره ارتباط لري او تارونه يې په هماغه مقام پورې تړلي دي. زه بايد گلزار ته ننووزم او دکلونو په حرم کې دخپلې سريندې آواز واوړم. زه بايد د نرگس سترگې، دغوتې خندا، دچندرولښتې، دسنبلوپرشانه زلفې وگورم اود حسن په گلزار کې خپله سرينده وغروم. بې له دېنه دا خاموشي نه ورکيږي او خوشحالي نه پيدا کيږي. داتورې وريځې بايد دلمر او سپوږمۍ له مخې لرې شي. د بلبلو پنجرې او قفسونه بايد مات شي. دباغ تړلې ور بايد بېرته شي چې خوشحالي راشي او ذوق و شعور سترگې وغوروي. دژوند نغمه دغه تقاضا لري او بې له دېنه په ژوندانه کې نشاط او سرور نه پيدا کيږي.

نوی فکر

هر چيرته لارم، هر چاته ورغلم ښکته پورته ډير وگرزېدم. ښارونه مې ولټول په هېڅ ځای کې يې له هېچا سره پته نه وه. هغه څه چې زه غواړم دلته نه پيدا کيږي چاچې غټه څوکۍ غوښتله پيدا يې کړه، څوک چې په نوي موټر پسې گرځېده هغه دی پکې ناست دی، هغه چې په پيسو پسې لاهانده و بانکونه يې ډک کړه. يوازې زه خپلې ارزو ته ونه رسېدم، په رښتيا چې زه په ډير نادر او ناياب خيز پسې گرځم او زما حرص له ټولونه زيات دی. هوا زه نوی فکر، نوی خيال او نوی جهان غواړم.

دلته نوي راډيو ګانې، نوي فلمونه، نوي ساعتونه، نوي فيشنونه پيدا کيږي مگر نوي فکر او مضمون نشي پيدا کېدی. دلته شاعرانو ډيري سندرې وويلې، خو نوي فکر پکې نه و. پسرلې بيا هماغه ګلونه راوړل چې مونږ څو ځله ليدلي اوبوی کړي دي، مونږ په قرنو قرنو دکل اوبلبل زور مضمون اړوو را اړوو مگر نوي څه نشو پيدا کولی. مونږ نوي مضمونونه په زرو موضوع ګانو کې لټوو او دزړې بوډۍ په سرنوي ډرۍ ږدو. دلته ميندې نوي اولادونه راوړي مگر دماغونه نوي فکرونه نه شي راوړي. دلته ښځې له کورونو وتلي شي، خونوی مضمون له دماغونو څخه نه راوړي. دلته دا عادت دی چې پېغله دپلار په کاله کې زړيږي اوبيا وديږي. دلته اوس هم دزروفکرونو کاله ته ريباران ځي او راځي، اوله نوونه زړې خبرې ښي څرخيږي. دلته دبوډۍ په ټال کې زړې ارزوګانې زانګي او زاړه سرو دونه غږيږي. دلته به خيرات خواره مليونران شي، بيسواده به رئيسان شي. ښځې به په ميرونو زورورې شي، ملایان به د رندانو په مجلس کې ګډون وکړي مگر نوي فکر او نوي مضمون به پيدا نشي. زمونږ کوچنيان چې پيداشي نوسپين ږيري وي او په ډيره زړه زانګو کې ځملي زمونږ لڼو ډېره زړه ده او زړه دائي زمونږ دما شومانو تربيت کوي، زمونږ ځوانان که ږيري ونه خريې نوسپين ږيري ورته ويلي شو. مونږ نوي خولۍ په سر کړي مگر نوي فکرونه مورد کړ. نوي ښارونه موجود کړه، مگر زاړه بوډاګان پکې ناست دي زړې قصې کوي. مونږ د زرو بوډاګانو په محفل کې زور راګ غږوو او له سپين ږيرونه د ځوانانو اتني غواړو. دا آرزو بېهوده ده زه بايد په نوي فکرسې بل چيرته لاړ شم. داسې له زرو شاجانيانوسره نه شته. که د اتباکالو بوډا نوي واده وکړي هم زور دی. که زور سړی نوي پوستين واغوندي بيا هم زور دی. که له زاړه ښاره نوي ښارته راشي هم زوروالی ورسره دی. هوا کور يې نوي دی مگر فکريې زور دی، په دغسې نوي کور کې نوي فکر او نوي مضمون نه پيدا کيږي.

زور فکر

سترگې يې مه خلاصوئ! کوم ښکلی مخ به وويني ليونی به شي.
 ميخانه به وگوري مست به شي، ځان به وويني خو دبين به شي.
 دبل عيب به وويني بدبين به شي.
 پرېردئ چې سترگې يې پتې وي او څه نه ويني.
 کونښ وکړئ! چې په ښو او بدو پوه شي او څه زده کړي.
 که دی دسواد او علم خاوند شوکه دی په سمه لاره روان شو.
 که ده د ښو او بدو تمیز وکړ بيا به يې سترگې پرانيزو.
 دسترگو پردي به يې غوڅې کړو دسترگو غړولو اجازه به ورکړو.
 پخواله وخته دده سترگې مه خلاصوئ.
 دی بايد هرڅه په پتو سترگو قبول کړي او سپين سترگی نشي.
 دی بايد هرڅه دزړه په سترگو وويني اودسر سترگې يې تړلی وي.

ناداني او ناداري

په کور کې ئې غله نه وه جامې يې هم زړې او شکېدلې وې.
 پور چا نه ورکاوه مزدوري نه پيدا کېده حيران و چې څه وکړي او ډوډۍ ځانته څنکه پيدا کړي؟
 وروسته له ډيرو انديښنوله کوره راووت اوشپه ډيره تياره و.
 پخوا تردې يې کله غلا نه وه کړې ځکه زړه نازره په يوه کاله ننوت او پس له ډير تردد نه يې غلا ته زړه ښه کړ.
 په دغه شپه دده بخت بيدار و، ځکه چې دکاله خاوند ويده و.
 ده په بیره يوڅه مال راټول کړ او په ويره ويره يې کور ته راوړ.
 وايې چې دغله په غره کې ځای نه شته نو په کاله کې به يې څه حال وي
 له ده سره داسودا ډيره زياته وه چې که سباته يې خلک کور ولټوي او دغلا مال ترينه واوړي څوکا له به په جبل کې
 پروت وي اوله دېنه به هم بد بخته وي.
 ده بله چاره ونه لیده. دکوتې په يوه کنج کې يې دځمکې په کينلو شروع وکړه چې دغلا مال خوندي کړي، مگر يو
 ساعت وروسته له خاورو لاندې يوداسې گنج رانښکاره شو چې دسرو اوسپينو زورور دولت پکې پروت و.
 کله چې دا پته خزانه رانښکاره شوه غل وپوهيده چې په ټول کلي کې ده غوندي بل بډای نه و، اوده غوندي د ذلت
 شپې هم بل چا ندي تيرې کړي.
 هو! ده د خزاني د پاسه په لوره شپې تېرولې، دده په کاله کې هرڅه و مگر دی ناخبره و او خپل شته ورته نه ومعلوم.
 دی نه پوهيده چې زه لوی بډای يم او زما په کور کې هرڅه شته.
 دده ناداري په حقيقت کې ناداني وه نور څه نه و.

ددغسې سړي په حال افسوس په كاردی او كه دیوه ملت دغه حال وي له دېنه لویه بختي او دافسوس خبره بله نشته.

دناپوهانو فطري اومعنوي استعداد همدغسې له خاورو لاندې پټ پاته كېږي، لكه چې د ناپوهه ولس معدنونه پټ پاته وي او څه كار ترې نه اخیستل كېږي.

سیند

دوچو ډاگونو، ددښتو او میړوله څنگه لوي سیند بهیږي، مگر دغې وچې بیدیا ته اوبه نه ورکوي. په دغسې وچکالی کې چې په اوبوباندې سرونه ماتېږي سیند لکه شوم بخیل په شتاب درومي او زمونږ تندې ته نه گوري. کله چې سیند په چپو راشي کورونه او اباد پټي هم له ځان سره یوسي.

همدغه سیند له مونږ نه هغه خوابل راز روان دی اوله نورو سره یې رویه بل راز ده، هلته دغسې وړانې نه کوي. دومره بخل نه لري. دغه راز بې رحمې پکې نه شته. هلته د سیند په غاړه زرشویان د سیند له شگو نه زر راباسي.

ما هیکیران پکې په خرو اړو کبان نیسي او ښکاریان یې په لوی اوستر ډنډ کې هیلې ولې. هلته له سیند نه ډیرې لویې ویالې بیلې شویدي، ډیر لوی لوی ډاگونه له اوبو لاندې شوه، کلي او ښارونه اباد شوه، شاپېرې ځمکې په ټمر راغلي، دغلو او مېوو پکې څه کمې نه شته. هلته د سیند په مخکې لوی لوی بندونه جوړ شوه. د بریښنا ماشینونه ودرېده، فابریکې او کار خانې په کارو لوېدې خلک اباد اوماړه شو.

داسیند ولې دلته دغسې او هلته هغسې دی.

مونږ ته په قهر دی او په هغوې پیژینه لري، دلته ډیر تند او په خیزونو روان دی، هلته غلی او آرام بهیږي.

دلته کور و وور ځي او خپله مجرا بدلوي، هلته په خپله ټاکلی لاره روان دی اوبې لارې نه ځي. په رښتیا چې سیند دلته ډیر وړانې کوي او هلته دیوه نظام او قانون تابع دی چې وړانې ته یې نه پرېږدي.

زمونږ گناه د سیند په غاړه ده، سیند له مونږ نه ډیر څه وړیدي او ډیرې رانه وژلي دي، دا سیند خوني سیند دی او له مونږ سره یې زړه دښمني ده، څو ځله یې زمونږ کورونه وړان کړی او اباد پټي یې رانه په وارو وارو وړي دي.

زمونږ ټوله گناه د سیند په غاړه ده، سیند زورور دی او په مونږ باندې هروخت ظلم او تیری کوي.

آه- مونږ څومره ناپوه یو، چې دغه راز فکر کوو او په خپله گناه نه پوهیږو، مونږ خپله گناه د سیند په غاړه اچوو، د سیند په غاړه خو مونږ پراته یو په رښتیا چې دا زمونږ گناه ده د سیند نه ده.

سیند له چاسره دښمني نه لري، سیند هر تیري ته اوبه ورکوي او دهر چا خیرنې جامې پاکوي، سیند پوخ کار غواړي او پاخه بندونه ورته په کار دي.

که زمونږ کار پوخ وای او زمونږ بندونه پاخه وای زمونږ ویالې نه وچېدې او زمونږ پټي اوبو نه وړل.

مونږ د سیند په بندو بست پوه نه شو او له سیند نه موکار وانخیست.

داسیند د ژوند او حیات سیند دی. په ده کې د وړانې او ودانۍ دواړه قوتونه موجود دي.

سیند، دهر چا ظرف او استعداد ته گوري هغومره اوبه ورکوي.

دمنکي خاوند او د منگوتې خاوند ته سیند برابره برخه نه ورکوي او نه ورو لښتیا ته د لویو ویالو په اندازه څه ورکولی شي.

سیند دهر چا کار ته گوري او هغسې ورسره کوي یعنې خام بندونه وړانوي او پاخه بند ته ځان تسلیموي.

هغه څوک چې د ژوندانه سیند په خپل سر پرېږدي او یوه معینه مجرا ورته نه شي ټاکلی له ژوندانه استفاده نه شي کولی.

عقیده

په سترگو یې څه نه لیدل مگر دخدای کتاب یې ترڅنګه و او مسجد ته راغی. ده هغه آسماني کتاب په تاخچه کینسود او په لمانځه ودرېده. کله چې له عبادت نه فارغ شو او له مسجد نه روانېده هغه کتاب پاته شو او یوبل کتاب لاس ته ورغی. دی وروند و، کتاب یې نه لیده او په کتاب نه پوهیده، مگر ډېر ټینګ یې په غېږ کې نیولی و. ده ته دا نه وه معلومه چې په کتاب کې څه دي او دچا کتاب دی؟ له ده سره ټینګه عقیده وه مگر پوهه او بینا یې ورسره نه وه. ده دخدای لپاره دغه کتاب ښکلا وه او لکه تعویذ له ځان سره یې کړزوه.

عمل

هغه خپله امسا ټکوله او بازار ته راغی. په سترگو یې څه نه لیدل. مگر په نامه یې هرڅه پېژندل له ده نه خپلو ماشومانو وڅکې غوښتې وې. دی په همدغه شي پسې راغلی و. د دنیا بازار ته ډیر رانده راځي او څه اخلي، دکانداران دهغوی په سترگو کې خاورې اچوي او ردي مالونه ورکوي. ده ته هم دکاندار له خاورنه ډکې وڅکې ورکړې چې هرڅه ورسره کېږي. دی روان شو او په لاره کې یې ځولی له لاسه خوشې شوه. ده د ځمکې په مخ لاس وګرځاوه او هرڅه یې راټول کړه. دی نه پوهېده چې خپل کاله ته څه وړي؟ او دده وڅکې څنګه دي؟ ده غوندې ډېر رانده دلته راځي او هغه څه وړي چې دورلونه دي. هو! درندو عمل همدغسې دی، مګر وروند نوله ډېنه زیات څه کولی شي؟ وروند که په سمه لاره لاړ نشي باید معذوري وګڼو.

عبادت او دعا

د رحمت بارانونه ونه وربدل چېنې وچې شوې په کاریزونو کې دمرغی منسوکه نه لمدېده. دونو پانې په پسرلي کې زیرې وې، په سمسورو باغونو خزان ولګېده، په خلکو دولرې هېبت راغی. ټول عبادت او دعا لپاره بیدیا ته ووتل، پاک خدای ته یې زاری کولې مونځو نه یې کول، درودونه یې ويل، دعا گانې یې کولې د باران تړي و، زورور بارانونه یې غوښتل. دغسې داخلاص عبادت، دغه راز د سوزدعا گانې کله دوی

نه وې کړې په دغه وخت کې د دوی تعلق له خدای سره ډیر زیات و. دوی باور درلود چې روزي له خدای سره ده ،
ډوډۍ له اسمانه راځي اوځمکه دخدای دستر خان دی.

هرچاله خپلو بدو عملونو توبې ایستلې، دهریوه له سترگو اوبسکې بهېدې، مگر داسمان له سترگو یوه اوبسکه هم توبه
نه شوه.

دباران په انتظار کې ورځ بېگناه شوه، مانام هرڅوک خپلو کورونو ته لارل، دقبلې له خوا توره وریخ رانکاره شوه چې
ډیره زیاته تیاره ورسره وه، خلکو ویل دحیات اوبه په تورتم کې دی. زموږ دعا قبوله شوه اوس به داسې زورور باران
وورېږي چې غرونه رغونه به په اوبو ماړه شي او دځمکې تنده به ماته شي. داتیاره ورورو زیاتېده کلي کورونه غرونه
رغونه په دغه تورتم کې ورک شو. له اسمانه ډېر زورور باران رانکته شو چې تالندې، برېښناگانې له هیبته ډک غرونه او
زورور سیلابونه ورسره و.

دهوا موجونه په دغه شپه طوفاني معلومېده، باران دیوه زور ورآپت هیبت درلود، سېلاب له غره نه ډیرې غټې تیرې
رغړولې دهرچا دایقین و چې هر څه به سېلاب یوسي، مالونه، اولادونه ښځې او نر به ټول تباه شي دمروپته به نه وي
معلومه، کلی کورونه به له خړو لاندې شي او هېڅوک به هېڅ پیدانه کړي.

دغه ډار بیا په کلي دژړا انکو لا آوازونه اوچت کړه، خلکو بیا پاک خدای ته رجوع وکړ. هماغه اوراد او هماغه دردونه
بیالوستل کېده هرچا به دعا کوله چې باران ودرېږي او د خدای له قهر نه نجات ومومي.

بې زړه

د ایمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی. چې وروکې و له شیشکو او پیریانو ډارېده چې لږ غوندې لوی شو د ملا صاحب له ډاره په سبق نه پوهېده. په کور کې د ادې ډار و او د باندې د دادا. اوس چې لوی دی دخان ډار، دملک ډار، دحاکم ډار یې په زړه کې ټپنک ځای نیولی دی. په لاره کې ورسره دغلو ویره ده او په کور کې دغلبمانو له ویرې خوب نه ورځي. لویه خدایه! په کوم زړه کې چې دغومره ډیرې ویرې وي ستا ویره ډیرځای نه شي پیدا کولی. په دغسې زړه کې ستا خوف ته ډیر لږ ځای پیدا کیږي، که ستا ډاراو دظالمانو ډار په بوه زړه کې یوشان موجود وي له دینه لویه ګناه بله نه شته. کشکې دوی یوازې له تا وېرېدلې او ستا د دښمنانو ډار یې په زړه کې نه وای. دخلکو ډار ستا ویره په زړونو کې کموي او ایمان ته زیان رسوي، ستا ضعیفه بندګان یوازې له تانه نه ویرېږي له نورو نه هم ویرېږي دوی اوس د زورورو په مخ کې حق نه شي وبلې اوته دحق طرفدار یې، ته په دروغو خپه کیږې او دوی له ډاره رښتیا نه شي وبلې. ستا ظلم نه دی خوښ دوی له ویرې د ظالمانو خدمتونه او صفتونه کوي هغه مسلمان اوس چېرته دی چې یوازې له تا ویرېږي اوبس. ستا بنده باید د ډار بنده نه وي او دنمرود له اوره یې سترګه ونه سوزي.

ملک او ملا

دکلي ملک به چې هرڅه کول څوک یې مخی ته نه شو ورتلی. زور وکه زورور دواړه له ده سره و. هرڅه دده په لاس کې اوهرڅوک دده لاس لاندې و. هېچا دخپلې خور او لور واک نه درلوده. دکلي غوري او چرګان هرڅه دده و، بنایسته ښځې به ده کره وې، ښکلي هلکان به د ده په مخکې ګرځېدل او هرچا به دده خدمت کاوه. یوه ورځ په کور او کلي کې دا آواز خپره شوه، چې هغه بې موره او بې پلاره هلک چې په علم پسې تللی و دعلم او کمال خاوند شو هغه اوس له ډیرې پوهې سره بیرته وطن ته راځي، هر چاته سمه لاره ښيي هرڅوک په حق پوه کوي او هر چاته حق وایي، ځکه چې هغه دحق ملګری دی او له ظلم سره دښمني لري. دا آواز په ملک باندې ښه ونه لګېده. ملک له دغه هلک نه وډار شو او پرېشانه خوبونه یې ولیدل. ملک پوهېده چې هغه خیرات خور ملا نه دی، دهنه سترګې ډیرې مړې دي او په زړه کې یې د زورورو ډار نشته. هغه هېڅکله بې له خدایه بل چاته سر نه ټیټوي له هغه سره دحق جذبې او حقاني قدرت شته او په وینا کې یې بل شان تاثیر موجود دی. څو ورځې پس ملا له یوې امسا سره راغی، ظلم او ناروا ته یې بد وویل د زور او قوت مخه یې ونیوله خلک یې په خپل حق پوه کړه او دمظلومانو ملګری شو.

دده ملگري ورځ په ورځ زياتېدل او په اولس کې پوهه او بيداري پيدا شوه. هغه ملک لري شو او په ځای يې بل ودرېده، دغه بل ملک هغسې ملکي نه کوله او ډېر به سم چلېده. چې علم او پوهه پيدا شي ملکان سميرې او خلک سم ملک دروي.

د فرعون او موسی قصه، د ملک او ملا افسانه همدغه معنی لري. هلكان بايد په علم پسې لاړ شي او د علم رڼا له ځانه سره راوړي.

شاعر

شاعر يوازې پرېږدی ځکه چې دی د جرگو او مرکوسړی نه دی. هغه چې له نورو نه گټه کوي بايد نورو ته ورشي. دی غواړي چې له ځانه استفاده وکړي، نه له بل چانه. هغه وخت چې برخې وپشلې کېدې سازنده يې د ساز او سرو د مجلس ته راوباله او شاعر يې له خلکو نه لرې يوازې کښيښاوه. شعر اجتماعي شو، مگر د شاعر په برخه تنهائي ورسېده. څوک چې په آزادی مين وي هغه هېڅکله ځان نه شي مقيد کولی. د آزادی معشوقه هغه وخت چاته ځان نښي چې له نورو نه بېل او يوازې وي. شاعر له ځان سره عشق لري او په ځان مين دی.

دی نه غواړي چې په نورو کې ورک شي او نورو غوندې شي. دی له خلکو سره همدردي لري مگر له خلکو سره ناسته ولاړه نه شي کولی عاشق دی خو معشوقه نه لري. درد لري، مگر دوانه خوري. دلت يې نه دی خوښ او عزت ته هم په ښه سترگه نه گوري. دده طبيعت بل شان دی. دی تاسې ته لاره نښي مگر په يوه لاره درسره نه شي تللی.

سبا

هغه ورځ چې تراوسه يې نه دلمر وړانگې دغرونو په سرو لويديلی دی او نه يې د پښو او واقعاتو مطلع چاته معلومه ده د سبا په نامه يادېږي.

دا ورځ لکه يوه پته معشوقه له هر چانه پته ده او د سحر نسيم يې هم له مخه پورنی نه دی لرې کړی. دانه ده معلومه چه دغه ورځ به څه له ځان سره راوړي او څه به له ځان سره يوسي. دچمن په گلونو به شبنم وروي او که رلی؟

يو اشنا به په سرو سترگو له بل نه بېل کړي او که دوه خواږه ياران به غاړه په غاړه کړي. دا ورځ له دغه مجهوليت او معما توب سره دهر چا په زړه کې محبوبيت لري او هر څوک ورته په اميد گوري. دهر چا کار او زيار د سبا ورځې دښه والي لپاره دی او دنن ورځې دعمل نتيجه د سبا ورځې په لمن کې لټوي.

هرڅوک هيله لري چې دنن ورځې زحمت به د سبا ورځې په راحت بدل شي او سبا به له نن نه ښه وي. په همدغه اسره د ژوندانه مشقت سپکيري او داميد مزي غځيري، دنن ورځې بندي د سبا ورځې آزادي په خوب کې ويني او همدغه راز خوبونه دغمونو تله سپکوي.

چا چې نن دخوښۍ او خوشحالي ډولۍ کاله ته راوريده هغه يقين لري چې سبا ته به د زوی پلار شي او له دغې خوشحالي نه به بله خوشحالي پيداشي، دا غولوونکی سبا هېڅکله نه سبا کيري او ترقيامته دوام لري. د ژوندانه ټول خوږوالي په همدغه شي کې پټ دي، که دغسې سبا ته څه اميدونه لرو د ژوندانه تحمل هېڅکله نه شو کولی.

ځمکه او اسمان په همدغې ورځې پسې سرپه څيري سرگردانه ګرځي او داتيا کالو بوډاهم له دغې ورځې نه نا اميده نه دی.

که د سبا ورځې مينه زموږ له زړونو نه واوږي مونږ بيا ژوند نه شو کولی ځکه چې زړونه سپري او ارزوګانې مري. که مونږ له سبا سره خپل تعلقات قطع کړو ډير تاوان به وکړو او خپل ژوند به فاني وګڼو. زموږ نظر به بيا لري څار نه کوي او ډير لنډ به ګوري.

په دغسې حال کې مونږ بيا اورده اورده فکرونه نه شو کولی او دمريخ سفر رانه پاته کيري. د سبا ورځې فکر زموږ په اخلاقي ژوند کې هم ډيره اغېزه لري او دبشر هر راز مادي او معنوي ترقيات ورپورې تړلي دي.

دهقان د همدغې ورځې لپاره کر کوي او باغوان په باغ کې نيالګي ږدي دخرما زړی په ځمکه کې کرل او دخرماله ونونه خرما ټولول د هغو کسانو کاردی چې سبا ته اميدونه لري او دنن ورځې په تنګه دايره کې ايسارنه دي. څومره چې دانسان ذهن او دماغ ترقي کړيده، په هره اندازه چې انسان لوی شوی او پوه شوی دی هغومره يې له سباسره تعلق زيات شوی دی د سبا ورځې غم خوږل د سبا لپاره فکر کول، د سبا ورځې ضرورت او احتياج په نظر کې نيول د ډيرو پوهانو او د ډيرو لويانو کاردی. زه لوی او کوچنی په همدې پېژنم چې يو ډير لري ګوري اوبل ډيرنډې ګوري د يوه سبا هم ډير لري اودبل لنډ دی.

دمسلمان سبا پس له مرګه هم شته، دده نظر بايد ډير لري څا روکړي او ابدي ژوند په نظر کې ونيسي. ابدي ژوند همدغه دی چې سړۍ له سبانه غافل نه وي او د سبا انديښنه ورسره وي.

نن او سبا هغه دوه مېلمانه دي چې يوځي او بل راځي. مونږ له يوه سره وداع کوو او دبل په خدمت مشغوليږو. زموږ خدمت بايد د سبا ورځې دپاره وي او خپله آبنده په نظر کې ونيسو د عقل او دور انديښنې تقاضا همدغه ده.

„بله ډيوه“

ډير لري ګله!

ستا ښايسته او ګلالۍ څيره په جهان کې څومره قدر لري. آسمان له دومره لويوالي سره هر سحر دشبنم په پاکو او رڼو څاڅکو ستا ښکلې مخ وينځي او ځمکه دخپل زړه له نمه اوبه درکوي.

دځمکې مخ په تابنايسته دی. هوا ستا په وړمو معطره شوه، دبلبل خوره نغمه ستا د جلوې برکت دی، شاعران ستا په ستاینه په جامعه کې مقبول شو، ښکلو پېغلو تاته په خپل اوربل باندې ځای در کړ، بوراستا په مینه په غزلو کې وستایل شو.

په شعر او ادب کې ستا برخه ډیره زیاته ده، دمینې او محبت ډېر ښه سوغات ته یې.

مگر ګوره چې پخپل جمال او کمال مغرورنه شي او له باغه ونه وزې.

تا غوندې ډیر ښکلي او ښایسته ګلونه دهېواد په غرور ګو کې پیداشوه چې نه چا ولیدل او نه چا وستایل.

که ته هم له دغه چمن نه ووتلې او په غرونو کې دې ځای ونیو نه به بلبل پیدا کړې او نه مالیار.

ته دخلکو له نظره مه لرې کیره او ځانته ما لیار پیدا کړه!

د انسان دا عادت دی چې مطلق ښه نه ستایي او هر ښه څیز ښه نه ګڼي، هو! دی هماغه شی ښه بولي چې ده ته نږدې وي او د ده خپل وبلل شي.

دلته هر څوک خپل ښاغلی ګڼي او هر یو دخپل باغ ګلونه ستایي.

ته هېڅکله دخلکو له نظره لرې کیره مه!

ستا ښایست دخلکو د توجه او التفات نټېجه ده.

که ته غواړې چې هر څوک دې قدر وکړي او په خپل سر د پاسه ځای در کړې لکه نرګس هر چاته په ښه سترګه ګوره او لکه دباغ غوتې هر سحر خلکو ته خاڼده!

په دغسې التفات او یوه خوله خندا سړی دخلکو زړونه خپلولی شي.

په یوازې ګلتوب او ګلا لیتوب هېڅوک قدر او منزلت نه مومي او نه په تش ښایست دلبري او دلر بایي کيږي.

راشه زما د باغچې ګل شه چې هر سحر دې په دیدن اوبه کومه

„بله ډیوه“

درمې خاوند

د تورې کیردۍ او دلویې رمې خاوند!

په دې سره او ټکنده غرمه کې، په دې وچه بېدیا او سپیره صحر کې چې یخې اوبه، یخ سیوری، توده ډوډۍ، شو دې اومستی، کوچ او پیروی، کورت او غوري، پوڅی او پنیرونه هرڅه له تاسره دي په خوارانو اوبو زلورحم وکړه!

له لارویونه خپل خورونکي سپي ایسار کړه!

هر څوک چې ستا کیردۍ ته په هېله او اسره راځي، هغه له خپلو سپیونو ساته او قدر یې کوه!

په دې وچ ډاک کې بل سیوری نه شته یوازې ستا سیوري ته هیله اواسره کيږي.

که ته خپل سپي ونه نیسي له دینه لویه یې رحمې بله نه شته.

ای دخرورو سپیو خاوند!

ستا د سپیو تاوان له تارسیري او د دوی په ضرر ته نیولی یې.

سپي اونفس دواړه یو شانته دي.

ته خپل سپي ونیسه! او په مونږ رحم وکړه!

ته خپلو سپو داگمان مه كوه چې دوى به هروخت ستا غلېمانو ته وځايي.
دوى ډېر ځله داسمان ستورو او سپوږمۍ ته هم ځايي:
ستا په ملكرو او دوستانو هم بلوڅي او غوتې وهي.
آه- هېڅوك زما نارې نه اوري.
دخپلو سپو حملې هم نه ويني.
زما غږ تركيردى- نه رسيږي.
دوى ولې څه نه اوري؟
ولې څه نه ويني؟
ولې په چارحم نه كوي؟ پردي خوبه نه وي؟
كيردى- خو دپښتنو معلومېږي.

„څه ليكل يا ليك پوهه“

بې گناه بندي ***

پرپردي! دا بې گناه بندي پرپردي!
مه وپرېږئ، دده په آزادولو كې هېڅ خوف او خطر نه شته.
فساد او شرارت له ده نه نه پيدا كېږي.
دده بندي كول لويه گناه ده.
داهغه يوسف دى چې د بې گناهي په سبب زندان كې لويديلى دى.
كه دى له زندانه راووزي ستاسې آينده سنجولى شي او ستاسې د بې ورځې غم خوړلى شي.
پرپردي! دا بې گناه بندي پرپردي!
كه دى خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وكړي.
ستاسې وري به ماړه كړي، ستاسې بربنډ به پټ كاندي.
تاسې دغه ښكلى موجود په تورو ځاگانو كې مه غورځوئ.
په زندانونو كې يې مه اچوئ.
په لېوانو او پړانكانو يې مه خوړئ.
دى به ستاسې د گډو ډو او پرېشانو خوبونو صحيح تعبيرونه وكړي.
ډېرې سختې، مبهمې او مجملې غوتې به پرانېزې.
دى دراتلونكي حال پېښيني كولى شي.
د طبيعت په رمزونو او اسرارو پوهيږي.
د جوي او فلكي اوضاعو اقتضات ورمعلوم دي.
پرپردي! دا بې گناه بندي پرپردي!
دده په آزادۍ باندې علم او پوهه زياتيږي.
وطن رڼا كيږي، رانده بينا كيږي.
دى له خپلو جفا كارو ورونوسره هم ښه سلوك كوي.

دی ډیر پېچومي او ارولی شي.

ډیر کړې لارې سمولې شي، او ډېر مشکلات حل کولی شي.

ماخوب لیدلی چې دابندی خلاصیږي او دسلطنت په کرسی کښیږي.

ښه فکر وکړئ!

دابندی څوک دی؟

پس له ډیره فکره وایم!

فکر دی فکر!

نظر لالا

په یوه ستانه کورنۍ کې یوسپین زېری خدمتکار او سېده چې هرچا به ورته نظر لالا ویل.

داسې دماشومتوب له وخته دبوډاتوب ترزمانې په دغه کاله کې و اوخپل ژوند یې په همدغه کاله کې خاوري کړ.

دی ددې کاله نسبي سړی نه و او خدمتکار په حېث یې کار کاوه، مگر مزدور ورته نه شو ویلی، ځکه چې دمزدور په

شان کاریې نه کاوه.

هېڅوک به خپل ځان دځان لپاره په کار کې دغومره ستړی نکړي لکه چې نظر لالا ددغې کورنۍ په خدمت کې ستړی

اوستومانه و.

کوم کار چې څوک دیوې ټینګې اولورې عقیدې لپاره کوي هېڅ حریص او په ګټه مین سړی یې د پیسو لپاره نه شي

کولی.

ده دغه خدمت دخدای لپاره کاوه او په داسې جذبه یې کاوه چې دلمانځه دفوتیدو هم څه ډیره پروا ورسره نه وه.

په دغه سړي کې ډېر زیات اخلاص، امین توب او صداقت موجود و چې په دې وخت کې یې مثل او نظیر نه شي پیدا

کېدی یا ډېر لږ پیدا کېږي.

داسې یې نامه او بې نشانه سړی و، جامې به یې تل زرې او خړې وې، مگر دزره صفائي یې دومره زیاته وه چې زه

ورته حد او اندازه نشم ټاکلی.

په کوم کلي کې چې نظر لالا اوسیده د جاه او جلال خاوندان او دعلم وفضل صاحبان هم اوسېدل چې ځینو مړېدان

هم نیول مگر زه له هغو ټولو نظر لالا انتخابوم او له نورو نه په ادب تېریم.

زما داعادت دی چې له مخدوم نه خادم ته په محبت کورم او له پیرنه مې مرید خوښ دی.

له ماسره اوس دافکر ډېر پوخ شوی دی چې دخیر او برکت خاوندان په ساده مسلمانانو کې ډېر موندلی شو او پوهان

او هوښیاران دبل لپاره له خپلې ګټې نه نشي تیریدلی.

څوک چې دخدای لپاره د نورو خدمت کوي او خپل ژوند دنوروله ژونده قربانوي هغه لکه نظر لالا داسې وي چې

خپله مادي ګټه هېڅ نه پېژني او په پردي کاله دومره زهیروي چې له هېچا سره به دخپل کاله دغومره غم نه وي.

داسې په تور او سپین نه پوهېده، الف او بې یې نه ولوستی، د لفظ او معنی فرق یې نه شوکولی، مگر دنیکی او خیر

رسولو په لوړه مبدایې ټینګه عقیده لرله او داجذبه پکې دعشق حدته رسیدلې وه، نظر لالا دهرچا په نظر کې ډیر سخت

اوبخیل سړی معلومېده، هرچا به ویل چې ده غوندې سخت سړی بل نه پیدا کېږي، په رښتیا چې دده پیرزوینه په

ځان باندي ډیره لږه وه، مگر بخیل ورته نشم ویلی اوډېر حاتمان زه ورځینې څاروم.

کله به چې دکاله خاوند، نظر لالا له کاله ننگره هارته استاوه چې څار وي او پسونه بوزي نوبو خوډوډی به یې پخې کړی او ډیرې لږې پیسې به یې هم ورکړې چې په لاره کې ځان ته کوم وخت څه نکولی واخلي یا چیرته د څارووه لپاره څه واښه پرې رانیسي. داسې به له کاله لښمان ته ولاړ او څاروي به یې هم ورسول، مگریوه میاشت یادوه مباحثې پس به چې څوک مېلمانه راغلل او چرگه به په کار شو نظر لالا به هغه پیسې په چرگورو ورکړې چې مېلمانه په ښه شان عذر شي او دکاله د خاوند ښه نوم وساتل شي.

دی هغه راز خدمتگار نه و چې له خپل مخدوم نه څه واخلي او دځان لپاره یې ذخیره کړي بلکه ده به هغه ته څه ورکول او خدمت یې بیخي وریاو.

دده خور او خورینې ډېر غریبان وو، مگر هېڅ بدکمانه سړی هم داکمان نه شو کولی چې دی دې هغوی ته څه ورکړي.

که کله به دکاله خاوند دده په خاطر هغوی ته څه ورکړه دی به خپه کېده او ددغه کاله زیان ورته لکه دایمان زیان معلومېده.

دنظر لالا دا عادت و چې چرگ غږ به له خوبه پاڅېده او دسپېدو په رڼاکې به غره ته روان و، ترڅو به چې لمر څرک واهه ده به له غره نه دخسو کېدې راوړ، چې سبا ناری به یې وکړ، نو بیا به په نورو کارو پسې روان شو او ټوله ورځ به یې کار او خدمت کاوه.

ده به پس له ماښامه هم د شپې تر لسو بجو د مېلمنو خدمت کاوه او ډیر ناوخته به ویده کېده.

دده په کار کې درخصتې او تعطیل ورځې نه وې او دناروغۍ دپاره یې هم فرصت نه درلود.

دی د عادت او ډیر کار کولو په وجه له پولادونه هم کلک و.

هغه کېدې چې ده د شپینو کالو په عمر په شاباندې راوړ ددې زمانې ښه ښه ځوانان یې نه شي ورلی.

ده به هرکله دخمتا پیوندي کالي اغوستل او خوراک یې هم ډېر خوارو. ترڅو به چې ډېر مجبور نه شونو داختر په ورځ به یې هم نوي کالي نه اغوستل، په دغه کاله کې به چې هرڅومره ښه څه پاڅه شوو، دده برخه به پکې ډېره خواره وه، ځکه چې ښه ډوډۍ دده له ستونې څخه نه تېرېده او په همدغه وجه به دچرگ ورمیر دده برخه وه، نظر لالا له تودې ډوډۍ سره هم دنېمنې درلوده او چې په کور کې به سره پرته وه تودې ته به یې لاس نه وروړ.

په همدغه سبب دی په بخل مشهور و او هرچا به ورته سخت اوبخیل وېلي.

دا و د خلکو قضاوت چې له حقیقت نه ډېر لږې و او په ډیرې ظاهر بینۍ بناو، هغه څوک چې خپل ژوند دبل لپاره وقف کړي او هېڅ دنیايي گټه پکې له نظر لاندې نه وي هغه ته به څنکه بخیل ووايو.

هو! نظر لالا په ځان باندې بخیل و ځکه چې له ځانه تېرو او خپل ځان یې بل ته بخسلی و.

ده ته به که چا دخدای دپاره څه ورکړه هغه یې دبل دپاره اخیستل اوبل ته یې ورکول.

دا ایتار اوفداکاري چې پدې وخت کې لکه د اینځر گل یا دمرغۍ پی ډېر نادر څیز معلومیږي، له انساني غرایزو سره ډېر موافقت نه لري او مثالونه یې ورک دي.

دا راز سړی دخلکو په نظر کې ډیر ساده او ډېر احمق معلومیږي.

په عقل او پوهه داکمان نه شي کېدی چې چاته ددغسې ایتار او فداکاری اجازه ورکړي.

خپل ځان خوارول اوبل پالل، له ځانه تېرېدل او دبل په ښه ورتلل دعقل او فکر کار ندی ددغسې کارونو دپاره یو لوړ معنوي عشق په کار دی او دنظر لالا ا خلاص غواړي.

ددغه کاله هرڅه دنظر لالا په لاس کې وو او دده په امانت داری هرچا داسې یقین درلود چې هېڅ شک پکې چانه شو کولی.

زه دهغه چاستاینه نه کوم چې نظر لالا ورته ډیر اخلاص او عقیدت درلود.

زما په نظر کې دستایلو ورنظر لالا دی او دده په ښه سړیتوب ټینګه عقیده لرم. دی اوس له نظره پناه دی او زه دده زیارت ته په ډېر اخلاص ورځم. په هغه اډیره کې چې دی ښخ دی نور قبرونه هم ډېر دي او په ځینو باندې لا جنډې هم ولاړې دي، مګر زه خپل مراد له نظر لالا څخه غواړم او دده حسنات راته ډېر درانه معلومېږي. په رښتیا چې زما خادمان خوښ دي او ښه خلک په خدمتګارانو کې وینم.

جبر او اختیار ***

هغه کار چې د انسان په اراده او اختیار نه وي شوی د فخر ورنه دی او د ملامتې موجب هم نه ګرځي، یعنې که د چا ونه ټیټه وه، ګرم نه دی که چا متوسطه قداو قامت درلود ورته نه شو ویلی چې ډیر ښه کار دی کړی او اندازه دې ساتلی ده.

که یوسړی خپل سپین مخ تور کړي ملامت دی، مګر د حبش مخ که هر څومره تور وي څوک یې نه شي ملامتولی، ځکه چې دده اختیار او اراده پکې دخل نه لري.

که یوسړی خپل غلیم په جنگ کې مړ کړي او خپل شجاعت ښکاره کړي حق لري چې په خپله توره او تور یا لیتوب فخر وکړي، مګر که مرغی ولي او سړی ولکېده که څه دده ډیر زورور او زورور دښمن وي خپل بریت نه شي تاوولی او تور یا لی ورته نشو ویلی.

هېڅوک یو ګونګ په حق نه ویلو نه ګرموي ځکه چې هغه مجبور او معذور دی، مګر هغه چې ژبه لري او له ډاره حق نه وایي له ملامتې نه نه خلاصیږي که څه هم یوڅه مجبوریت دلته هم شته او اختیار نیمګړی دی.

د جبر او اختیار مسله ډیر اړخونه لري او دغه فیصله څه اسانه خبره نه ده.

زه په دی ځای کې دا اراده نه لرم چې له علمي څېړنې نه کار واخلم زما مقصد بل دی اود ملایانو په کار کې کار نه لرم.

زه حتی الا مکان له فلسفي بحثونو نه ډډه کوم مګر کله کله مې د موضوع تعلق او ارتباط مجبوروي چې په معقو لاتوکې مداخله وکړم. زه نه وایم چې انسان مختار دی ځکه چې مونږ ډېر مجبوریتونه لرو او د جبر مظاهر دلته بیخي ډیر دي.

مونږ مجبور یو چې په وچه مزل وکړو، ځکه چې دلته بحر نشته او زمونږ په هېواد کې بېړۍ نه ګرزي.

همدغه شان مونږ له کابله ننګرهار ته په هوانه شوتلی، ځکه چې هوایي سرویس نه دی جاري، مګر دغه راز مجبوریتونه په ځینو نورو ځایونو کې نه شته هلته یوسړی اختیار لري چې په هواځي کې په بحر کې او که په وچه.

اوس پوه شوی! چې جبر او اختیار په هر ځای کې یو شانته نه دی او ټول انسانان یو راز مجبور نه دي.

ډېر مجبوریتونه پخوا وو چې اوس نه شته او خپل ځای یې اختیار ته پرې ایښی دی. یو ماشوم چې اول پیداشي هېڅ اختیار ورسره نه وي او د بل په غږ کې ژوند کوي، په خپله نه چیرته تللی شي او نه راتلی شي. ځملول او پاڅول یې

د بل په لاس کې وي او کالي بل څوک وراغوندي، مګر څومره چې لوټیږي او غټیږي هغومره دمورله غېږې لري کیږي او له مجبوریت نه اختیار خواته درومي، کله چې په خپلو پښو روان شي نو بیا خپل مخ په خپله وینځي او پخپله خوښه

له کاله اوزي یا کاله ته راځي.

کله چې ځواان او ځلمی شي، دکاله واک او اختیار هم دده شي او دپلار په جایداد تصرف وکړي.

په هره اندازه چې دژوندانه درجه او مرتبه لوړېږي مجبوريټ کمېږي او اختيار زياتېږي. يو کافي که څوک هرې خواته غورځوي ، او هر راز لوبې پرې کوي کولی يې شي ، مکر ونې او بوټي دغسې نه دي ، يعنې د نبات مجبوريټ له جماد نه لږدی ځکه چې د حیات اثر په ده کې زيات دی.

له ونو او بوټو نه بيا د دڅارويو اختيار ډيردی او جبر نور هم تخفيف موندلی ، انسان چې له حيوان نه پورته مقام لري ، اود تکامل په لاره کې وړاندې دی دده اختيار نور هم زيات شوی او له خپلې ارادې نه ډېر کار اخلي.

په انسانانو کې هم دوحشي او مدني انسان ، عالم او جاهل انسان ، دقوي او ضعيف انسان په اختيار کې ډير فرق موجود دی مگر بيا هم په هر حال کې يو څه مجبوريټونه شته او په جبر او اختيار کې ډير فلسفي بحثونه کيدی شي. ددنيا ډير پوهان پدې عقیده دي چې دانسان ډير لږ کارونه په ظاهره اراداي او اختياري معلومېږي ، مگر په حقيقت کې د مجبوريټ اثروي او خبره له اختياره وتلی وي.

دوی وايي هغه سړی چې ډير په غيظ او غضب کې وي او په همدغه وجه د چا د وژلو اراده وکړي مونږ ورته د اختيار خاوند نه شو ويلی ، ځکه چې دی په دغه حال کې دداسې اغيزو اونفسي تاثراتو محکوم دی چې له دغه کاره ځان نه شي ژغورلی او پخپلو احساساتو حاکميت نه لري که مونږ پوه شو چې دی په دغه وخت کې له يوه ليوني نه څه فرق نه لري او په طبيعي حال کې نه دی ، دی به ارومرو مجبوره گڼو او دغه کار ته به غير اختياري ووايو.

همدارنگه هغه څه چې يوعاشق د عشق په جذبه کې د عشق دپاره کوي له مجبوريټ نه نه وي خلاص او اختياري ورته نه شوويلی.

ددغو خبرو خلاصه او نتيجه داده چې شديد محبت او شديد بغض دانسان اختيار سلبوي ، او هغه څه ورباندې کوي چې په عادي او طبيعي حال کې يې يو عاقل انسان نه کوي د همدې لامله ډير خلک په خپلو ځينو کارونو بل وخت پېښمانه کېږي او پوهېږي چې ښه يې نه دي کړي.

ځينې نور په دې عقیده دي چې انسان دا اختيار خاوند دی ، که ښه کوي بايدښه ورته ووايو او که بد وکړي بايد بد يې وگڼو ، دوی وايي که انسان د عشق لپاره کوم کار کوي او که ددښمني دپاره په دواړو حالوکې دغه کار دده گڼل کېږي او په ده پورې تعلق نيسي ځکه چې دغه مختلف احوال چې د زورورې مينې يا د شديد عناد په اثر پيدا کېږي او نفسي ياروحي اغيزې ورته ويل کېږي په خپله له نفس څخه عبارت دی اونفس د همدغو احوالو او کيفياتو نوم دی هسې نه چې کوم بل شی په نفس اغيزه کوي او اختيار ئې سلبوي.

ارسطو د جبر او اختيار حدود ډير ښه ټاکلی دی او پدې باب کې يې ډير ښه فيصله کړېده. دی وايي هغه کار چې يوسړی په خپله اراده نه کوي او دده اختيار پکې هېڅ دخل نه لري ښه او بد يې ده ته نه دی راجع او دده کار ورته نه شوويلی يعنې که يو زورور باد يوسړی کومې خواته يوسي يايې څوک لاس اوپښې وتړي اوله يو ځايه يې بل ځای ته وړی نو دلته اختيار سلب دی او په مجبوريټ کې هېڅ شک او شبه نه شته مگر که يوسړی دخپل شرافت د ساتلو لپاره کوم کار کوي او خپل عزت او وقار يې يوه کار ته مجبوروي نو دغه راز مجبوريټونه د جبر له قانون لاندې نه راځي.

دی دمثال په ډول وايي : که ديوه سړي مور اوپلار يا او لادونه ديوه ظالم اومستبدله تهديد لاندې وي چې دده په تسليميدو او اطاعت هغوی له زبان او ضرره محفوظ پاته کېږي او که اطاعت ونکړي هغوی ضايع کېږي نو په دغه صورت کې دا سوال پيدا کېږي چې که دغه سړی د هغه ظالم له خوا په يوه ناوړه کار مامور شي ، دی په دغه باب کې مجبور دی او که مختار؟

ارسطو وايي چې دلته جبر او اختيار مخلوط شانته دي مگر د اختيار جنبه غالبه ده ځکه چې ددغه کار په کولو او نه کولو کې د ترجيح او انتخاب مسئله مېنځ ته راځي نوهره خوا چې دی انتخابوي او ترجيح ورکوي هغه دده خوښې او ارادې ته راجع ده او دده کار گڼل کېږي.

دی وایي په دغسې مواردو کې که سړی ناوړه او بدکار وکړي دغه راز مجبوریتونه معقول عذر نه شي کیدای په دغسې مجبوریت باید سړی پښې کیږدي او هغه څه وکړي چې انساني شرافت او وجدان تقاضا لري .

شجاعت او شهامت چې یو اخلاقي فضیلت دی په همدغسې مواردو کې ځان نښي او د افتخار حق پیدا کوي . هغه د سر خطر چې په جنگ او جگړه کې یو بې زړه سړی تښتې ته مجبور وي ، دخلکو په نظر کې څه اعتبار نه لري په همدغه وجه له تورو او ټوپکو نه تښتېدونکي هرچاته سپک ښکاري او هغه چې له مرگ نه وپریږي او په ایستلو تورو ورځي دخلکو په نظر کې درانه معلومیږي .

که په دغسې مجبوریت خلک قائل وای هرڅوک به له جگړې څخه تښتېده او هېچا به هغه ته په سپکه نه کتل . هغه افتخار چې د شجاعت او شهامت خاوندان یې گټي ددغسې مجبوریتونو په نافرمانۍ کې پټ دی لکه چې عار او ذلت ددغه راز مجبوریت اطاعت او انقیاد ته ویل کیږي .

دخان واده***

له خوبه راپاڅېدم، د ډول او سرنې اواز مې تر غوره شو او ډيره لويه وراړنښكاره شوه چې ډير خلك ورسره خوشحاله روان وو او دخان په واده كې يې لاسونه غورځول.

زه هم له دوى سره ملگرى شوم او په دې خوشحالى كې مې ځان شريك كړ. ددې ښادى د ډول او سرنې غږ تر ډېر لږې ځايه رسېده او ډيرو خلكو پكې اتڼونه كول.

چا به ډزې كولې، چا به اسونه ځنلول، ځينو به ټوكې او مسخرې كولې په دغسې خوشحاليو كې ماښام تياره كلي ته ورسېدو او ډولۍ د كاله په مخكې ښكته شوه.

د كلي ښځې په ډيرې خوشحالى راغلې او د ډولۍ پردې يې جگې كړې همدغه وخت خدا او خوشحالى خپل ځاى غم او ژراته پرېښود او د معلومه شوه چې دغې ښكلې ناوې دخپلې ازادۍ لپاره ډيره لويه قرباني وركړه او د اجباري واده ملایې ماته كړه.

ددغه حال په ليدلو د هر چا په احساس كې بدلون راغى او مونږ وپوهيدو چې كله خلق جنازه هم په ډول او سرنې وري او په غم د ښادۍ كومان كوي.

په دنيا كې ډير داسې غمونه شته چې د خوشحالى په ډولۍ كې پټ دي او د خلكو په شعور او تمیز مسخرې كوي.

زما پوه ملگرى په دغه ورځ وويل: په رښتيا چې خوشحالى څوك په زور او جبر ياپه ډيرو پيسو كورته نه شي وړلى.

مگر خان لا تراوسه په دغه حقيقت نه دى پوه او خپله خوشحالى په دغه ډول غواړي.

.. څه ليكل يا ليك پوهه..

غم او خوشحالى***

زما اشناله ډيرو غمونو سره ناآشنادى، دهغه په كاله كې چا د ماشوم ژرانه ده اوريدلى او د خپلو ماشومانو په مرگ او درد يې هېڅكله نه دى ژرلى.

هغه د ځوى او لور پلار ندى چې د اولاد په تبه شرى يا كوى غمجن شي.

هغه حال چې يو پلار يې دخپل كوچني زوى يا ځلمي زوى د ځانگدن په وخت كې ويني دى ترينه ناخبره دى.

ده غوندي بې غمه سړى ډير لږ پيدا كيري او په همدغه سبب يې د خوشحالى برخه هم ډيره لږه ده.

دى چې په خپل كاله كې خپل خلف الصديق نه ويني په زړه كې ډير ځوريري او ځان بد بخته گڼي، مگر دده دغه غم زمونږ په نظر كې دهغه چاله غمه ډير سپك دى چې دوه زامن يې ژوندي دي او يوه دده په غيږ كې خداى ته ځان سپارلى دى ځكه مونږ هغه ته د فاتحې دپاره ورځو او ده ته نه ورځو.

زمونږ دا عادت دى چې كه د چا په كاله كې نهه مياشتنى اولاد مړ پيداشي وېر ورسره نه كوو او هغه هم د غم كمبله نه غوروي، مگر په كوم كاله كې چې د دوه ورځو ماشوم مړ شي هلته د غم او مصيبت مجلس جوړيري او خلك ورسره همدردي كوي.

موريس مترلينگ وايي: "تاسې په مليار دونو نطفې ضايع كوي مگر خوابدي كيږئ نه او دغه راز ضياع د چاد غم او خپنگان موجب نه گرځي".

ددې خبرې معنی داده چې زموږ غمونه معقول نه دي، محسوس دي، هره ضايعه چې يوازې عقل پرې پوهيدی شي او احساسات ورسره تعلق نه لري همدغسې يې اثره وي.

زمونږ خوشحالي هم لکه زموږ غم په عقل او منطق اتکانه لري بلکه دشعور او احساس نتيجه ده.

غم او خوشحالي يوه په بل پورې تړلي دي او يوله بله نه بېلېږي ځينې گمان کوي چې خوشحالي له بې غمه خلکوسره زياته ده او هغه څوک ډير نېکبخت دی چې هېڅ غم نه لري مگر حقيقت دغسې نه دی او بنادي هرچيرې دغم په اندازه ده.

حقيقي بد بختي په بې غمۍ کې حای لري او بې غمه سړي ته که سړی وويلی شو نېکبخت خو ورته هېڅکله نه شو ويلی.

غم او خوشحالی لکه د يوې ټوټې دوه مختلف مخونه دي، چې اصل يې يو دی. څنگه چې شپه او ورځ يو په بل پورې نښتي دي او هر کاله ته دواړه وړاندې وروسته راځي، دغم او خوشحالی ارتباط هم دغه راز ټينگ دی که څوک وغواړي چې هغه يو خپل کاله ته پرېږدي او دابل ايسار کړي له دينه لويه اشتباه بله نه شته.

داسې کيدی شي چې ورځ اوږده شي او شپه لنډه، يا شپه لويه وي او ورځ وره وي مگر داسې ورځ چې شپه ونلري يا داسې شپه چې ورځ ورپسې نه وي په دنيا کې نشته.

که لمر تراخرته پاس په تندۍ حای په حای ولاړوی او دزمانې په رنگ کې هېڅ تغير او تحول نه وای موجود، هېڅوک به نه پوهېده چې شپه څنگه وي او دهمدې لامله چې شپه به چانه پېژندله په دې به هم نه پوهېده چې ورځ څنگه وي اوڅه کيف لري. غم او خوشحالی هم لکه شپه او ورځ يوپه بل پېژنو که غم له دنيا نه بيخي لاړ شي خوشحالي هم ورسره ځي که ژرانه وي خندا هم نه شته.

هماغسې چې هڅی له چرگې پيدا کيږي او چرکه له هڅی نه غم او خوشحالی هم يو دبل اولاد دی.

انسان بايد په دې پوه شي چې غم او خوشحالي يو ظاهري او اعتباري فرق لري يعنې دا فرق هم لکه د شپې او د ورځې فرق دسترگو او نظر فريب پيدا کيږدی چې د عقل او بصيرت خاوندان پرې نه غولېږي، بلکه رانده هم دواړه يوکني. څوک چې د عقل سترگې لري او د فلسفي شعور خاوند دی هغه زمانې ته په بل شان گوري اود شپو ورځو له سپينو او تورو پردونه هغه خوا بې رنگه زمانه په بل ډول ويني هغه پوهيږي چې دزمانې دواړه مخونه يوه شي ته مسنوب دي او يو حقيقت دوه رنگه ښيي.

ډېره ښه ده چې عقل او پوهه په مونږ ډير تسلط نه لري او مونږ يې له وهم او خيال نه لرې کړی نه يو، گڼې اوس به شپه او ورځ راباندې يوه وه او خوشحالی به هم راباندې غمېدلې وه.

زمونږ غمونه او زموږ خوشحالی زموږ په ژوند کې هغه سوز او ساز پيدا کوي چې بې له هغه د ژوند کيف او خوندونه پاته کيږي.

غم د خوشحالی څکلو ذايقه او احساس روزي او خوشحالی لکه د خوږو ميوو خوراک، ترخو مرچو ته ضرورت لري.

که په دنيا کې ترخه شيان نه وي خواړه ډير ژر زړه وي او بې خونده کيږي.

دژوندانه خوند غم او خوشحالی ته ډير ضرورت لري او په دغه خوند کې دعواطفواو احساساتو خاوندان ډېره برخه لري. هغه رانده هوبسياران چې په ظواهرو نه غولېږي او دغم او خوشحالی په فرق نه دي قابل، له دغه نعمته محروم دي، که مونږ ډير عميق فکروکړو هماغه شی مونږ ډير خوشحالوي چې مونږ يې ډير خپه کړي يو او ډير حله هغه شي ته خوشحالېږو چې زموږ غم پکښې پټ دی. ډير ښه ده چې په جهان کې دغه راز ژور فکرونه ډير لږ دي او احساسات مونږ ته دغه موقع نه را کوي چې دغمونو او خوشحاليو حقيقت ته ډير ځير شو.

ډېر خلک دي چې يوه ورځ يې گرانه بڼځه مري او دی غمجن کيږي مگر بله ورځ نوی واده کوي او نوی خوشحالی هغه زور غم بيخي هېروي نو دغه د خوشحالی ډولۍ او هغه د غم جنازه يوله بله ډير ربط لري که هغه غم دغه کاله ته رانشي دغه بناډي هم نه شي راتلی.

دا وصال په حقيقت کې دهغه فراق نتيجه ده او په هغه ویر کې دغه سرور او سرودپټ دی هرڅومره چې د خوشحالی ډيسرلي بارانونه زورور وي هغو مړه يې سيلابونه هم زورور دي، له دغې زورور بارانونو سره تندر اورلی هم شته، لکه چې له ډيرو لو بو افتخاراتو سره ډير لوی خطرات ملگري دي. همدغه وجه ده چې زه له سپکو او کوچنيو غمونو څخه لوی او ستر غمونه ډير بڼه گنيم.

اخلاقي اساس

شوپنهاور وايي: داخلاقو دپاره له ترحم نه بڼه اساس نه شته، انساني اخلاق بايد په همدغه اساس قايم وي. دده په نظر کې اخلاقي عمل هغه دی چې دشخصي گټې هېڅ اثر پکې نه وي. او محض دبل دخير دپاره وي. کانت وايي: د انسان هغه عمل اخلاقي ارزښت لري چې خاص د انساني تکليف د پاره وي. دده په زندانسانيت يوقانون لري، چې مخالفت تر بڼه نه دی او انسان مکلف دی چې له دغه قانون سره سم وچليږي، دده په نظر هغه کار چې دقانون د پاره کيږي او هغه کار چې دقانون دپاره نه وي شوی مگر له قانون سره موافق وي يوله بله فرق لري.

دی هر نیک او بڼه کار اخلاقي عمل نه گڼي د ده په فکر اخلاقي عمل هغه دی چې خاص د قانون د پيروۍ او دانساني تکليف د پرخای کولو لپاره اجرا شوی وي، نه دشخصي گټې دپاره.

په همدغه سبب د يوه سوداگر صداقت او راستي چې دتجارتې گټې دپاره وي نېک کار گڼي مگر اخلاقي عمل ورته نه وايي. همدارنگه هغه څوک چې ډير زړه سواندي وي او په همدغه سبب له خلکوسره نيکي او احسان کوي. دغه راز نيکي او احسان دکانت په عقیده اخلاقي عمل نه دی.

دی وايي که دغه سړی له خلکونه ډيرې جفا گانې وويني زړه به يې سخت شي، بيا به له چا سره احسان او نيکي نه کوي، مگر هغه څوک چې دخلکو جفا گانې ويني او محض د تکليف دپاره له خلکوسره بڼه کوي دا کار اخلاقي قيمت لري او اخلاقي عمل ورته ويل کيږي.

مترلينک وايي: هغه مينه چې انسان يې له انسان سره لري بايد له ډير لور او هسک خای نه اخیستل شوی وي، که يو انسان وکړی شي چې له انسانانو سره عشق ولري او بشر دوستي دعشق له کوره واخلي نه بنايي چې له ترحم نه کار واخلي او مينه يې د مرحمت او مهربانۍ رنک پيدا کړي.

که څوک چاته د عدالت له مخې څه ورکولي شي دا احسان له لارې دې څه نه ورکوي، که د چاله لاسه پوره وي چې دانسان احترام وکړي دلجوبيي اوتسلي ورکولو ته حاجت نه شته.

دی دانسان دپاره له چانه رحم او شفقت نه غواړي، دا حسان له ورکړې نه د عدالت ورکړه بڼه گڼي او له نوازش نه يې احترام دانسان لپاره غوره گڼلی دی.

داسړی دعشق طرفدار دی، دده په مذهب بايد شاه او گدا يوله بله عشق ولري ده ته له شفيق نه رفيق بڼه بنسکاري او له هغې مينې نه کرکه کوي چې يو مهربان بادار يې له خپل صادق خدمتکار سره لري دغه راز مينه چې د ترحم او شفقت

رنګ لري یوانسان لوی اوبل کوچنی نبیي، په دې مینه کې چې هرڅومره مهربانی پرته ده هڼومره پکې د محبوب حقارت هم شته مګر په عشق کې کبراولوبي نه ځائیږي او اغاتوب نه مني.

دی انسان ته په ډیرلوی حق او ډیر زیات احترام قایل دی مګر دغه حق ورته په سوال او ګدائي د استرحام له لارې نه غواړي، دعدالت په اساس یې غواړي.

که بشر ښه انصاف وکړي خواران اومزدوران په بډایانو باندې ډیرلوی حق لري. خو دغه حق پټ پاته دی اوخلکو هیږ کړی دی.

روسووايي: «هر وخت چې تاسې یوآسمان خراش قصر وینئ یقین وکړئ چې د یوه ولایت کورونه ددغه قصر د بنا دپاره وران شوی دی». که چېرې سم او صحیح حساب مینځ ته راشي ډیرلوی بډایان د ډیروزیاتو خلکو پوروري دي او د دوی خیرات په حقیقت کې ددغه پور نیمګړی ادا ده که یوسړی په دغسې احساس خوار او غریب ته څه ورکوي احساس یې ډیر لوړ او عالی دی او له هغه بل نه چې داکار خپل رحم او کرم ګني عالی همت او لوړ شعور لري. دچا پوهه چې دعشق په آب و هوا کې وده وکړي او عواطف او احساسات یې په عقل غالب وي هغه دمترلینک په شان فکر کوي او له نورو پوهانو نه یې فکر بل راز وي.

ښه او بد

خدای خبردی چې غل وکه خونې، یایې کوم ډیرد شرم کار کړی و، هرڅه چې و خو خلکو یې مټې تړلې وې او حاکم ته یې راووست. هر یوه ویل دی ډیر بدسړی دی مونږ دده له لاسه ډیر په عذاب یو، دی باید بندي شي او ډیره سخته سزا ویني.

حاکم هغه بد وگانه او زندان ته یې ولیږه دهغه خپلوان اخند زاده صاحب ته ورغلل او هغه یې حاکم ته ورووست، کله چې حاکم د آخندزاده صاحب له راتکه خبرشو یوه ټوټه مخې ته ورغی، دهغه لاسونه یې ښکل کړه او په ډیر عزت یې خپل خای ته راووست.

دآخند زاده صاحب له خبرې هیڅوک نه شو وتلی، حاکم هم دده امرته غاړه کېښوده او بندي یې خوشی کړ. ما چې دغه حال ولید په دې پوه شوم چې دلته دښو او بدو فرق شته، ځکه دښه سړي لاسونه ښکلوي او دبدوسړو لاسونه تړي، مگر ټول دښو او بدو په فرق یوشان نه دي پوه شوي دهمدې له امله هغه سړی چې دخلکو په نظر کې بدو آخند زاده صاحب ښه وگانه اوله بنده یې خلاص کړ.

زما ملگری وویل: دوی دښو او بدو په تمیز کې ډېر غولېدلي دي. دوی وایي زمونږ ملک ډېر بد سړی دی ځکه چې دغلو ملگری دی او غله په حاکم باندې خوشې کوي، مگر همدغه کار چې آخند زاده صاحب وکړ هغه ته بدنه وایي.

هرکله چې خونیان او داړه ماران بنديان شي دده په برکت خوشې کیږي او دگنهکارو شفاعت دده کار دی. دی یوازې له حاکمانو نه غله نه خلاصوي، که شکرانه غټه وه په اخرت کې یې هم دخلاصولو ذمه کوي او پس له مرگه یې هم ملگری دی.

که یو حاکم یو غل دملک په خوله خوشې کړي دا کار دوی ته بد ښکاري مگر که دآخند زاده صاحب په سفارش یې پریردي نوبیا په ښه سړیتوب او دینداری کې حسابیږي.

د هرچا بدې که په ډیرو پردو او رنگونو کې پټه وه هغه د دوی په نظر کې ښه سړی دی او که چا خپله بدې نه پټوله یایې نه شوه پتولی دوی ورته بد وایي او په بدنامه یې یادوي.

دوی هغه غل گڼي چې دسوداگرو قافلې وهي او دبدایانو په کورنو داړې غورځوي، مگر دهغه چا لاسونه اوښي ښکلوي چې په چل او فریب دخیراتو نو قافلې خپل کاله ته راگرځوي او دمسکینانو حق غصبوي.

پخوانی ډیوی

په کاله کې برق لکېده مگر پاس په رف باندې د تورو تیلو مسینه ډیوه ایښې وه، په څنک کې یې یوه بله ډیوه هم وه چې یووخت پکې شمع بلېده.

هغه خوا دخاورینو تېلو لاتین ښکارېده او داسې معلومېده چې هرې ډیوې په خپل وخت کې داکور رڼا کړی او دکاله خلکو یې په رڼا کې ډیرې شپې سبا کړي دي، مگر اوس ترېنه څه کارنه اخیستل کیږي او دشپې په کور کې برقونه بلیري. دزمانې دا عادت دې چې زاړه شیان له کاره باسي او نوي شیان په کار اچوي مگر خلک خپل زور حال نه هیروي او زرو شیانوته په جگورفونو باندې خای ورکوي.

داعادت بدنه دی چې څوک زاړه خدمتونه هیر نه کړي او زرو خدمتکارانوته په قدر وگوري مگر کار باید له نوو شيانو واخيستل شي او په کورونو کې وخت په وخت نوی رڼاکانې پيداشي.

انسان په هروخت کې يوې رڼا ته محتاج دی او دارڼا هرکله خپله خپره اوخپله وضع بدلوي دعالم تغير چې ددنيا یوقانون دی همدغه تقاضا لري چې هرڅه باید یو راز او بل راز شي او یوازې لوی خدای تل تر تله په یوه حال باقي وي دهمدغه بدلون او تغير په وجه د علم او پوهې رڼا هم هر وخت خپل فانوس بدلوي او دلونو په بدلون په لوبو کې پراته شيان هم بل راز کيږي.

هغه رڼا چې دخاورو له تیلو پيداکيږي هغه نور چې دلمر او سپورمۍ له کوره راځي، هغه برېښنا چې داوبو له اېشار څخه حاصلیږي دظرف او محل په اعتبار یوله بله بېلېږي که څوک په دغو ظاهري صورتونو ونه غولېږي، او حقیقت ته څېر شي نو دشر شمو او پنبې په بوتو، د غوزانو او زيتونو په ونو کې یوه رڼا موجوده ده چې په هر راز ډيوه کې بېل کيف پيدا کوي. که څوک هغه تیل چې په ډيوه کې ويني په پنبه کې وويني يا دغه سيزونکی برق چې په برقي نغريو کې کوري په اوبو کې وليدی شي هغه ته اور او اوبه دومره فرق نه لري او د جهان په هره زره کې یوه رڼا ويني چې دصحرا په کانوکې هم شته هغه نور چې کلیم په کوه طور کې لیده دښونه په هره ونه کې شته مگر محرمانه سترگې غواړي.

که دانسان تعقل قوي شي اود حواسوله قیده واوړي (که څه هم دبشر اوسنۍ پوهه هماغه رڼا ده چې د حواسو له کړکیو رانوتلې ده) په هر شي کې به یونور کوري او دوجود په نړۍ کې به داتور اوسپين نه وي اوس مونږ د حواسوله تاثیر لاندې یو چې په تیلو غور لاسونه په پندانه وچوو.

که لوبني او ظروف زمونږ دنظر مانع نه شي نو په هر کور کې ديوې ويالې يا ديوې چينې اوبه دي او دټولو مشرب یو دی.

که مونږ د سیند او ويالې، دکوهي او کاريز، دواوړې اوباران په نومونو اوصورتونو ونه غولېږو نوواوړه رلی اوباران ديوې کورنۍ خلک دي او اور او اوبه هم دومره پردي نه دي. په حقیقت کې همدغه خوروا لی دی چه په خټکي، هندوانه، توت، انگور ناک او مڼه کې يې حلول کړی او په هر محل کې يې بېل صورت بېل خونداو بېل نوم پيدا کړی دی.

هغه لوی او واړه خمونه چه دبېلو بېلو مېوو او دانو شربتونه او عرقونه پکې پراته دي ټول یو کيف لري او دکجورو او اربشو مېنځ کې څه فرق نه شته په دغسې کتنه چې سړی له اشکالو اوصورتونونه هغه خوا وگوري سړي ته دامعومېږي چې کورت او شرومېې له يوې غږ کې راوتلي دي او مایعات او جمادات زمونږ ظاهري حواسو بېل کړی دی.

هغه وخت چې زمونږ تماس او تعلق له مادياتو نه قطع شي او مجرد شو بنایي چې دنن ورځې علم او معرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شانته ووينو، هغه وخت به دنن ورځې د تنوير وسايل لکه ددې کوتې بېکاره ډيوې په کار نه وي، او علم وپوهه به په نورو قالبونو کې ځان څرگند کړي چې اوس يې مونږ نه شو ليدلی.

„اجتماعي نظريات“

انتخاب

زما ملگری له اجتماعي مسایلو سره ډېره زیاته علاقه لري. کله چې ولس د شوری لپاره وکیلان انتخابوي یا د حکومت مشر خپل وزیران ټاکي دی په انتخاباتو باندې په زړه کې سل اعتراضه لري.

دده په نزد سم او صحیح انتخاب ډیر مشکل کاردی او که دغه کار بل څوک کوي دی پکې ډېر عیبونه پیدا کولی شي. دی وايي دگوستاوتولوبون دا خبر بنسټیا ده چې په خلکو باندې حکومت کول دومره گران کار نه دی لکه چې په خلکو کې لایق کسان پېژندل او انتخابول مشکل کار دی.

زما ملگری دا یوه لویه اشتباه گڼي چې اجتماعي کارونه داسې کسانو ته وسپارل شي چې هغوی په خبرو کې ډیر مهارت لري او په خبرو ډیر ښه پوهیږي. ده د کوم عالم دا خبره ډیره خوښه کړې ده چې په خبرلو څو او نطقانو کې د فکر خاوندان ډیر لږ پیدا کيږي.

دده په نزد هغه څوک چې ډیرې ښې خبرې کولی شي ښه ښه کارونه نه شي کولی او ډیر فکر کوونکي هم د کار خلک نه دي.

زه دده دا خبره ځکه ښه گڼم چې دی په خپله د فکر خاوند دی او په خبرو کې هم ډیر ښه دی، هغه څوک چې د ځان په باب کې هم له حقه نه تیريږي او د قضاوت په وخت کې په ځان هم حکم کولی شي باید ښه یې وگڼو او په قدر ورته وگورو. اوس خو به پوه شوي یاست چې زما ملگری په اجتماعي مسایلو کې څومره عمیق فکر لري مگر زما علاقه له ده سره په فکري او علمي دقت نه ده بنا، بلکه ده د شعري او ادبي جنبه مې ډیره خوښه ده.

دی علاوه پدې چې شاعر او لیکونکی دی په شعر او ادب کې ډیره ښه نقادي هم کولی شي یعنې که هر څومره ښه شعر بد په نظروغی یاد شعر خاوند ښه سړی نه و، دی پکې داسې باریک عیبونه پیدا کولی شي چې نور یې په ذره بین هم نه شي لیدلی، مگر کوم شعر چې دی په خپله انتخاب کړي هغه هم ډیر ښه نه وي یا یې نور په ښه والي نه شي پوهیدای. گورئ! زما مقصد دانه دی چې دی ښه شعر او بد شعر نه پېژني بلکې یقین لرم چې ادبي محاسن او معایب ورته ډیر ښه معلوم دي، زما په نظر کې دی ډیر ښه شاعر دی، مگر دده له باریک نظر څخه په وېره کې یم چې دا خبره یې په مزاج بده ونه لگيږي، ځکه چې اناتول فرانس په خپل یوه کتاب کې لیکلي دي چې ډیر ښه شاعر هماغه دی چې ډیر خود پرست وي او بې له ځانه بل څوک په نظر کې نه لري.

زما دغه ملگری یوه ورځ د وطن په کاردارانو باندې بحث کاوه چې ځینې یې ښه گڼل او ځینې بد، ما چې دده دغه انتخاب ولید په دې پوه شوم چې د شعر له پېژندلو نه د سرو پېژندل گران کاردی او دا اشخاصو په عمل کې دومره اختلاف نه شته لکه چې په نظر کې شته.

دا کیدی شي چې ډیر خلک په یوه چلیم خوله کيږدي، مگر فکرونه او نظرونه یواز نه دي.

د حسن انتخاب، د شعر انتخاب، د شخص انتخاب په هر ځای کې یوه اختلافي مسله ده چې دهر چا د ذوق او نظر په لحاظ فرق کوي که هر چهرته لار شئ، او هر چاته لار شئ یو به د بل په انتخاب اعتراض کوي او دغه شکایت به هر ځای موجود وي.

حجازي د ایران ډیر ښه او مشهور لیکوال لیکي: زما یوه دوست چې له ډیرو ښو لیکوالو څخه دی د ایران په فرهنگستان انتقاد کاوه چې په دغه علمي او ادبي انجمن کې ولې ځینې بېسواده اشخاص په عضویت انتخاب شوي دي او لیاقت ته نه دی کتل شوی؟ مگر څومره چې ده د ایران د فرهنگستان اعضا ووته بدویل هغومره یې د فرانسې د اکاډمۍ اعضا ستایل اود هغوی انتخاب یې ډیر صحیح گانه، څو ورځې وروسته چې زه (حجازي) د فرانسې د اکاډمۍ له یوه غړي

(مسیوماسین یون) سره په پاریس کې مخامخ شوم نو د اکاډمۍ بحث مینځ ته راغی او هغه په ډیر قهر وویل: «د فرانسې له اکاډمۍ نه خرابه دستګاه بله نشته، خو ورځې پخوا یوتن د کتابونو ناشر یعنی کتاب فروش چې د اکاډمۍ د ځینو اعضاوو کتابونه د تملق دپاره چاپوي او خرڅوي یې د اکاډمۍ غړی شو چې د ادبیاتو په پوله هم نه دی تېرشوی».

د اقصه همدغلته پریږدی! راشئ چې د فرانسې د اکاډمۍ انتخابات داناتول فرانس په وخت کې وګورو.

دغه لوی او مشهور لېکوال په خپل یوه کتاب کې د دووننو (شاکرد او استاد) مذاکره د اکاډمۍ د یوه غړي په باب داسې لیکي:

شاکرد: مسیو..... د اکاډمۍ په عضویت انتخاب شو او دا انتخاب زه ډیر بد ګڼم. دا سړی د معاشرت په ادابو ډیر ښه پوهیږي اوله هر حزب سره تک راتګ لري، سر بهر په دې یوې لورې کورنۍ ته هم منسوب دی او وراره یې د کلیسا واکدار دی، دی په خپله هم ډیر څه لري او په کاله کې یې ډیر ښه شراب پیدا کيږي مګر ذوق او هنر نلري او دلوري قریحې خاوندنه دی ځکه راته دغه انتخاب ډیر ناوړه معلومیږي او په بد نظر ورته ګورم.

استاد: ناوړه انتخاب ته هېڅکله بد مه وایه او په دې پوه شه چې په کارونو کې د تصاوفاو اتفاق برخه ډیره زیاته ده هغه کار چې تاسو ته مسخره معلومیږي په حقیقت کې یو انتقام دی چې تقدیر یې د تفریح لپاره د عقل او تدبیر له خاوندانو څخه اخلي.

تاته دې د معلومه وي چې په دغسې انجمنونو کې د هوس او تفنن دپاره هم ځای پریښودل په کار دی. د قریحې او نبوغ خاوندان غالباً د معاشرت او ګډران خلک نه وي.

که یوه جامعه سل په سلو کې عقلي او منطقي وي سل په سلو کې به د تحمل وړنه وي او د عدالت له سارې فشار لاندې به هر څه ساړه وي. کوم انجمن چې یوازې له لویو او فوق العاده اشخاصو جوړ شوی وي ډیر لږ خلق به ورسره علاقه ولري.

ډیره ښه ده چې ټیټ او حقیر اشخاص له دوی سره ګډېشي او د تفریح باعث وګرځي، په دغه صورت کې به ټیټ کسان له لوړو کسانو نه علمي او معنوي استفاده کوي او لویان به هم چې خپله مقایسه له دوی سره په نظر کې نیسي خوند اخلي. داکار د دواړو په ګټه دی او اکاډمۍ په دغه ډول دخپلو مهمو غړو اهمیت نوروته ورکولی شي ځنګه چې دلمر او ستورو څخه ځینې ذاتي او ځینې اکتسابي ځلښت لري د اکاډمۍ اعضا هم باید دغه راز وي چې د ځینو رڼا ځینو نوروته انتقال او سرایت وکړي.

دغه راز ناوړه انتخابات د دغه انجمن د حیات اوبقا لپاره ډیر ضرور معلومیږي او ډیره ښه ده چې اکاډمۍ دخپلو غړو په انتخاب کې اشتباه وکړي یا د تصادف له تاثیر لاندې راشي اودغه راز خلک هم انتخاب کړي.

که ناوړه اشخاص هېڅکله د اکاډمۍ په غړیتوب نه انتخابېدلی نو هغو کسانو ته به ډیر لوی توهین او تحقیر متوجه و چې اکاډمۍ نه قبلولی مونږ باید دغه راز ظاهري اشتباهات حقیقي هوښیاري وګڼو او په نفرت ورته و نه ګورو.

د عقل برخه په ژوندانه کې

پاک خدای چې ژوند پیداکړ غرايز یې هم ورسره پیداکړه چې ژوند وساتي او د حیات شمع مړه کېدو ته پرې نږدي. همدغه غرايز دي چې دهوا مرغان او دځمکې ځنا وربې دزیږو لو اونسل ساتلو کار ته داسې متوجه کړي چې هېڅ غفلت پکې نه ځایيږي، دهمدې لامله د هوا مرغان هرکال نوي کورونه جوړوي او نوي هکۍ پکې ږدي له هګیونه بچي را ایستل او بچوته دانه په خوله کې راوړل دغریزې کاردی.

یوکوچنی ماشوم چې په لومړۍ ورځ دمور په تي باندې خوله ږدي اوړوي يې، بې له غريزې بل لارښوونکی نه لري. هغه پاملرنه چې يوه چرگه يې دخپلو بچيو په نسبت لري کوم تعليمي کار نه دی بلکه دغريزې او فطرت په تقاضا اجرا کيږي کومه شهواني قوه چې نراوښخه يې يو دبل په نسبت لري د غريزې غوښتنه ده چې د ژوند ساتلو او دنسل د بقا دپاره په انسان او حيوان کې وجود لري، يعنې دژوندانه ساتنه او دنوع پايښت دغرايزو وظيفه ده. هرکله چې غرايزه په حيوان کې ډيرقوي دی او په انسان کې ضعيف غوندي دی نو انسان ته عقل هم ورکړشو چې دژوند په کار کې له غرايزوسره مرسته وکړي او دغريزې په خوښه استعمال شي يعنې عقل يوه آله ده چې غريزه يې استعمالوي، نوعقل بايد د ژوندانه د وسايلو برابرولو په کار کې صرف شي او د ژوند اسباب برابر کړي نه دا چه د حقايقو اوپتو اسرارو دکشفولوکار ترېنه واخلو اوبخايه يې استعمال کړو.

دعقل اصلي کار همدغه دی چې له مادې سره تعلق پيدا کړي او په موادوکې تصرف وکړي طبيعي او رياضي علوم دامدعا ډيره ښه ثابتوي چې دعقل کار له جسم اومادې سره دی چې بايد ابعاد وپيژني او کميت ته متوجه شي ځکه چې دکيفيت پېژندنه دعقل کار نه دی اوعقل ددغه مقصد دپاره نه دی پيداشوی همدغه سبب دی چې انسان ياله کيفيت نه بيخي غافل دی يا کيفيت ته هم دکميت په نظرگوري. مثلاً زمانه په اصل کې کيفيت دی او دکيف له مقولې لاندې راځي مکرانسان دخپلې ساعت تيرۍ لپاره چې دژوندانه يکنواختي ورکه کړي دغه کيفيت دکميت له مقولې لاندې راووست او دحکمې حرکت، د ستورو حرکت او نور حرکتونه يې زمانه وبلله. هئيت، نجوم، رياضيات په همدغه مفیده اشتباه بنا شوه او ددغې لويې غلطې په وسيله لوی لوی مقصدونه حاصل شول.

که انسان ښه غور وکړي پوهيږي چې عقل انسان ته ددې لپاره ورکړ شوی دی چې د آلتواو مصنوعاتو په جوړولوکې ترېنه کار واخيستل شي او يوڅه جوړ کړي نه داچې په څه پوه شي او دکميت ادارک وکړي. دغرب پوهان په دغه رازښه پوهېدلي دي، ځکه يې دژوند ښه کولو په کار کې له عقل اوپوهې نه ډير کاراخيستي دي او زمونږ پوهان په نورو تصوراتو کې غرق دي. مونږ بايد د جوړولو او پوهېدلوپه فرق قايل شو. جوړول اسانه کار دی مگر پوهېدل مکران کار دی. دشاتومچۍ غسل جوړوي مگر په حقيقت يې نه پوهيږي. مونږ ژوند کوو او د ژوندوسايل برابروو، مگر د ژوندانه په حقيقت نه يو پوه شوي. ډاکتران او طبیبان د ژوند په خدمت ترډيره حده موفق شوي دي او دزره حال دسرو حال ورته معلوم دی، مگر ژوند نه پيژني او له روح نه نا خبره دي. دانسان ډيره لويه او مهمه وظيفه د ژوندانه ساتنه او روزنه ده. عقل اوفکر، علم او فن دهمدغه مقصد دپاره دي چې دژوندانه اسباب او وسايل برابر کړي، اوپه همدغه لاره کې ترېنه کارواخيستل شي.

حسابي خبرې

استاذ ويل: تاسې بايد هروخت له ځان سره حساب وکړئ او حسابي خلک اوسئ!
 دده يوحسابي درس دا ؤ: که يو عدد له بل سره داسې يوځای کړو چې يو پاس اوبل لاندې وي نو څلور (۴) ترېنه جوړېږي او د دواړو وجود هم په خپل حال نه پاتې کېږي. که دواړه څنګ په څنګ يوځای کړو لکه: ۲۲ نو دوه ويشت ورنه جوړېږي او دوه شل کېږي.
 د دواړو عددونو شکلونه او صورتونه هم په خپل حال پاتې کېږي ځکه چې دلته دملګرتيا او ورورولۍ رازېت دی او په هغه بل صورت کې تفوق، تسلط او محوه کول معلومېږي.
 ده ويل: که دوه مساوي عددونه لکه: (۱-۱) (۲-۲) (۳-۳) هر يو له بل نه وړاندې يا وروسته کړو نتيجه يې يوه ده مګر په دوه متفاوتو عددونو کې تقديم او تاخير ډير زيات فرق راولي او په مقدار کې ډير تفاوت راځي.
 که مونږ يو او نه يو ځای کړو او داسې يې لیکو (۱) نونس کېږي، مګر شل کېږي نه. که همدغه دوه عددونه داسې وليکو (۹) خبره سلوته نږدې کېږي او ډير زياتوالی پکې راځي.
 .. څه ليکل يا ليک پوهه“

شعر او فلسفه

ورېځې پورته په هوا کې دي ځاګانې ښکته په ځمکه کې.
 هغه څه چې په هسکو ورېځو کې شته په ژورو ځاګانو کې هم شته.
 په دغو اوبو باندې هم هماغه تنده ماتېږي.
 دلور خيال او دژور فکر نېجه يوه ده.
 ته! يا خپل نظر ډير لور کړه يابه خپل ګريوان کې ډير سرښکته کړه!
 د شاعر او فيلسوف فرق همدغه دی.
 زه شعر او فلسفه دغه شان ګڼم .

.. لور خيالونه او ژور فکرونه“

ولارې اوبه

له ښاره ووتم سمه او ودانۍ مې پرېښوده، دلورو غرونو سره ته وختم.
 له هغه ځايه ستاسې لورې ماني ډيرې ټيټې ښکاريدي او په دې پوه شوم چې مونږ په ډير ټيټ محيط او ټيټه هوا کې ژوند کوو.

دغره له سره ډیرلرې ځایونه لیدل کیږي، او نظر ډیرلرې څار کوي ځکه ما هم د زمان او مکان په لرې کوټ کې هغه څه لېده چې د کور او کلي خلکو نه شو لیدلی.

همدغه وخت زه وپوهېدم چې فرعون او قارون په کلو اوبارونو کې پیدا کیږي مگر خدایې تجلی په غرونو کې ځان بښي او کلیم له کوه طور نه الهام اخلي. دلمر لومړی رڼا دغرو په څو کوپریوزي او وروستی وداع هم دغرو له څوکوسره کوي. شپانه غرونو کې دي او قصابان په ښارونو کې.

دبو دا او زردشت نښې نښانې په غرونو کې دي او دفرهاد دعشق داستان دغره ازانکه ده.

دغرونو او به ډیرې پاکې او ډیرې رڼې دي دغرونو هوا ډیره صافه اوبې د وړو ده.

تاسې غرونو ته یوازې د کمیت په لحاظ مه کورئ د کیفیت په لحاظ هم هلته ډیر څه شته چې په سمه کې نه شته.

که په غرونو کې قیمتي لعلونه شته نو دغرونو ښکلي اوسنايسته منظرې هم په ښارونو کې نه پیدا کیږي.

زه غرونو ته دندارو او تماشو لپاره تللی وم او دولارو اوبو سیل مې کاوه، ماته چاویلي و، چې هلته یو ډیر لوی ډنډ دی چې پخوا به پکې ښاپیرو لمبل اوملوک به له بدری سره همدغلته کتل.

زه لارم او دغه ډنډ مې ولید د ډنډ په غاړه دیر ساعت کېښناستم او تر ډیره وخته له فکر او خیال سره مشغول وم.

دغه لوی ډنډ د صبر اوسکون په مقام کې څه شور او فریاد نه کاوه د حال په ژبه یې خپل عمیق احساسات داسې ښکاره کول:

زه د لویو غرونو په ډیره لویه کنده کې ایساریم او دولارو اوبو په نامه یادېم، زما لیدو ته خلک راځي او زما مهیبه منظره ویني، هیڅ لایموزن دا جرئت نه کوي چې زما په سر راودانگي او زما مخ په څپروووهي. په ما باندې دچا بیړۍ نه گرزوي زما کبان څوک نشي نیولی، د هېچا حال په ما باندې نه دی لوېدلی، زه د هېچا په واک او اختیار کې نه یم، مگر په عین حال کې بې واکه اوبې اختیاره یم. زما په پښو کې لکه غرونه لوی لوی زنجیرونه پراته دي او زه یې ځای په ځای درولی یم.

هغه آزادي چه له مستو سیندونو او زورورو سیلابونو سره شته له ماسره نه شته.

زه عمق لرم، شور او مستي، موج او حرکت نه لرم.

زما قوت او طاقت ایساردي، ما ځان ته دیوې چينې او یوه لښتي قدرته مجرا پیدا نه کړه او ددغو ماشومانو آزادي هم زما په برخه ونه رسیده زه ډیر لوی قوت یم مگر آزاد نه یم، ایساریم ځکه هېڅ نه شم کولی او هېڅ رانه جوړنه شوه.

زما عمر عبث تیرېږي نه رانه برق او برینسا پیدا شوه نه سمسور باغونه، نه مې جهان ولیده او نه جهان ولیدم. زه ښارونو او ودانۍ ته ښکته نه شوم ماخپل موج او حرکت ونه لید او د شوراو مستي په کیف ونه پوهیدم، زه د ځان غوندې نورو ډنډونوسره یوځای کېدای نشم، مگر د کابل سیند د کونړ له سیند سره یوځای کیږي او دواړه له اباسین سره خپل موجونه خپل شور او خپله مستي یوځای کوي.

قید او اسارت عزیزان له عزیزانونه لرې ساتي، ځکه دیوه کوهي اوبه له بل سره نه شي کېدلی او یو ډنډ بل ډنډ ته لاره نه لري مگر داسمان ورېځې یوله بله کېږي او دیوه باغ مرغۍ بل باغ ته ځي.

زما طبیعي میل دانه دی چې ځای په ځای غلی ولاړیم او هېڅ حرکت نه کوم زه دسېلابي حرکت او طوفاني قوت غوښتونکی یم.

زه باید دغه سکندري سد مات کړم او ځانته لاره پیدا کړم.

که زه له دغه قیده خلاص شم، زما له طوفانه به خلک ووېرېږي او زما له فیضه به ملکونه آباد شي.

زه به بحر او دریاب ته لاره پیدا کړم او هلته به بې برخې نه یم.

زما په زړه کې ډیر څه شته، مگر دشور او غوغا ژبه نه شته.

ته زما د حال په ژبه پوه شه او زما په حال کې عمیق فکر وکړه.

هغه وخت چې زه د ډنډ په غاړه ناست وم لکه صاحب حال په بل حال کې وم او دخيال پروازونه ډير او چت وو. په دغه وخت کې زه له لوړو خيالونو او ژوروفکرونو سره اشنا شوم او ډير لري به مې کتل. همدغه وخت ماته دپسرلي زورور بارانو نه راياډ شوه چې له دې لوړوغرونو په ډير شور او زور مخ نښکته روان وو او هېچا يې مخه نه شوه نيولې. دهغه سېلاب تعلق داسمان له وربخو او اسماني برېښناگانوسره وه ځکه يې ډيرې ځمکې لاندې کړې او له هره قيده ازاد و. دا ډنډ له تيب او ژور محيط سره علاقه لري، ځکه ځای په ځای ولاړ دی او عمري قيد تيروي. اې هغو کسانو چې د پوهې او هونبیاړۍ عمق ته پريوتې ياست او په اسفل السافلين کې ژوند کوي په دې پوه شئ چې دغه رازلوی ډنډونه دهغه شبنم مقام او منزلت نه شي پيدا کولی چې د شپې دگل په نازکوپانو پريوزي او سحر دلمر دورانگو او حرارت سره آسمان ته خيژي. هغه اوبه چې دنورو ځاگانو په تل او تور تم کې دي پدې نه شي پوهيدی چې د پسرلي بارانونه اوسېلابونه څنگه دي او څه کوي؟ دغه راز لوړ مضمون دغسې تېتوته نه شووېلي، او د ژورو ځاگانو په اوبو کې ددنيا زورور بادونه هم موج او حرکت نه شي پيدا کولی.

نبه حاکم

هغه چې نه نفس لري نه نفسي خواهشات.

نه يې په زړه کې ډارشته، نه طمع.

نه له موقوفې وپرېږي نه دترفيح پروالري.

نه رشوت اخلي نه تنخواه.

نه له چاسره عناد لري، نه دچا مراعات کوي.

نه دچا مخ کوري، نه دچا خټ.

نه زورور پيژني نه غريب.

نه يې څوک خپل دی او نه پردی.

نه سفارش مني نه تملق اوري.

نه چاته خاندي نه چاته وچولی تريووي.

پوهيږئ! دا حاکم څوک دی؟

هو! قانون او عدالت.

د مولف پيژند کلوۍ

گل پاچا الفت د لغمان د عزيز خان په کڅ کښې په ۱۲۸۸ هـ ش ۱۹۰۹ ع کښې زيږيدلی دی. پلارنې ميرسيد پاچا اونیکه ئې سيد فقير پاچا دی چه د نسب سلسله ئې د حضرت عبدالقادر جيلانی په واسطه حضرت محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم ته رسيږي.

ده په غير رسمي مدرسو کښې د ننگرهار او کابل له مشهور استاذانو څخه د صرف، نحو، منطق، تفسير، حديث، معاني اوبیان کتابونه لوستی دی.

په ۱۳۱۴ ش کښې د انيس د ورځپاڼې په اداره کښې د کاتب په حيث مقرر شو.

په ۱۳۱۵ کښې د انجمن ادبي د تالیف او ترجمې په څانگه کښې په عضويت قبول شو.

په ۱۳۱۶ کښې ئې سربيره په عضويت د زيری جريده هم چلوله.

په ۱۳۱۸ کښې د پښتو ټولنی دصحافت د مدیریت معاون شو.

په ۱۳۱۹ کښې د پښتو ټولنی د لغاتو او قواعدو د څانگې مدیر شو.

په ۱۳۲۰ کښې د اصلاح د ورځپاڼې دپښتو مشاور شو.

په همدغه کال په ۱۳۲۰ کښې د پښتو ټولنی عمومي مبصر او د کابل مجلې چلوونکی شو.

په ۱۳۲۵ کښې د اتحاد مشرقي د جريدې مدیر شو.

په ۱۳۲۷ کښې د مشرقي د قبائلو عمومي مدیر شو.

په ۱۳۲۸ کښې د جلال آباد د خلقو له خوا د ملي شوری په (۷) مه دوره په وکالت انتخاب شو او په شوری کښې دوهم معین وټاکل شو.

په ۱۳۳۱ کښې د لغمان دفرغیو خلقو له خوا د شوری د اتمې دورې په وکالت ومنل شو.

په ۱۳۳۴ کښې د جلال آباد له خوا د لویې جرگې وکیل شو.

په ۱۳۳۵ کښې په لومړۍ رتبه د پښتو ټولنی رئیس مقرر شو.

د ۱۳۳۰ کال د جوزا له میاشتې د ۱۳۳۲ کال تر آخره د اولس د ملي جريدې د امتیاز خاوند و چه ده پخپله د فارسی او پښتو مضامینو په لیکلو او تهیه کولو کښې ډیره زیاته برخه درلوده.

د ده چاپ شوي کتابونه دادي:

- ۱- دپسرلی نغمه ۲- بله ډیوه ۳- لغوي څیرنه ۴- پښتو سندرې ۵- عالی افکار ۶- څه لیکل یا لیک پوهه ۷-
- ادبي بحثونه ۸- پنځم جلد پښتو کلی په ۲ جلدو کښې ۹- د ازادۍ پیغام ۱۰- غوره اشعار ۱۱- لوړ خیالونه او ژور فکرونه ۱۲- منطق ۱۳- غوره نثرونه. او نا چاپ شوي کتابونه ئې دادي:
- نوی څرک- ښه لمسون- نوی سبک- اجتماعی نظریات- څه کورم او څه اورم- د ټولنی علم (ترجمه)- د موفقیت لار (ترجمه)- سربيره پدې ئې د کابل په سالنامو (کالینو) کښې څو رسالې چاپ شوی او څو سالنامې هم د ده په اهتمام چاپ شويدي.

په مطبوعاتي جوايزو کښې ئې څو ځله لومړۍ جایزې اخیستی دی. په ۱۳۲۷ کښې ئې د صدارت عظمی له خوا دوهمه درجه تقدیر نامه واخستله، د ستوری دوهمه درجه نشان او د وکالت د دوو دورو نشانونه هم ورکړ شويدي.

سفر ونه:

په نورو هیوادو کښې ئې دا ځایونه اوبارونه لیدلې دی:
مسکو- لیننګراد- سوچی- باکو- ستالین آباد- تاشکند- طهران- پېنور- مونشن (میونخ).

لیکونکی: محصل

له اباسین څخه

الف

د کابل د سیند په غاړه په کوزنی لغمان کښې د عزیز خان په کڅ کښې یوورکوتی کلی دی، خوا و شایې شنه کښتونه او د سیند شولګرې دی. پر څه لرې د لویو غرونو په واورو پټې څوکې ښکاري. دلته دوه مست رودونه بهیږی، یوې خوا ته د کونړ ښکلې دره ده چې د کونړ سیند ترې په نڅانڅارا اوځي. د شرقي افغانستان په دې ښکلو درو کښې ځای په ځای د سیدانو درنې کورنۍ اوسي. پښتانه دوی ته په درنه سترګه کوري او «پاچهان» ئې بولي لکه په پسرلی کښې چې په دې درو او رغو کښې ښکلی گلان غورپړی د دغو پاچهانو په درنو کورونو کښې هم کله کله ډیر د پوهې خاوندان او شاعران اوبوهان او سیاست وال پیدا کيږي. سید جمال الدین افغانی هم د دغو کونړی پاچهانو څخه و.

ښايي چې څلویښت یا پنځوس کاله دمخه د عزیز خان په کڅ کښې دیوه پاچا په واړه کهول کښې یوښکلی گل زرغون شو او هغه ئې گل پاچا وباله، دا گل د فطرت په لمن کښې لوی شو، د طبیعت روزنه اوبالنه ئې ولیده او لکه د کابل د سیند د غاړې خاتول د لغمان اوبو او هوا لوی که، هغه وخت مدرسه یامکتب نه وو چې دا گل پاچاسبق پکښې ولولي خو لکه د پښتنو نورو ماشومانو ده یواځی د فطرت نه درس واخیست او اسمان او ځمکې ته دومره څیر شو چې د فطرت اسرار ئې پخپل ژور کاته لڅ کړه او هغه څه ئې زده کړه چې بل چا په مدرسو او پوهنتونو کښې نه وه زده کړی. پخوانو یوه خبره کړی ده چې ډیره پخه ده (الاسماء تنزل من السماء) یعنی نومونه له اسمانه رانښکته کيږي (ایښودل کيږي).

دا د لغمان د اورشو ښکلی گل د پښتو ادب په کلهستان کښې ډیر په ښکلا وغورید او په الفته مشهور شو، چې اوس ئې مونږ گل پاچا الفته بولو دا د الفته نوم هم له ده سره ډیر ور دی ځکه چې زړه ئې له الفته ډک دی.

الفته د پښتو ادب یو ځلاند ستوری دی که د پښتو ادب نن ورځ یو بهترین لیکوال او شاعر لری نو هغه به الفته وي. الفته ډیر کتابونه لیکلي دي، کله د کابل او د مشرقی اتحاد مدیر وو کله په شوری کښې وو او اوس د کابل د پښتوتولنې مشر دی خو مونږ د الفته شخصیت په نورو صفاتو پیژنو، دی یو ډیر دقیق اوسترګه ورفنان او صنعت کار دی د الفته هنر په پښتو نثر او نظم کښې ښه ښکاري او ځانته یو خاص طرز لري. د الفته نثر هم شعر دی او نظم ئې هم شعر دی. کوم وخت چې په نثر څه لیکي نو د فطرت ډیر نازک او واړه دقایق ویني او څرګندوي ئې. دانسان د اجتماعي ژوند ډیرې ښکړې په داسې ژبه بیانوي چې ویونکی د ده استدلال په ښه ډول قانع کوی.

د الفته په نثر او نظم کښې کوم فلسفي یا تاریخي استدلال نشته مګر د فطرت له هره ګوته داسې دلایل او براهین راوباسی چې تر هر رنگه منطقي استدلال ښه اوتینګ وي.

د ده هنر هم دا دی چې ځانته خاصه د استدلال لاره لری او د ژوندانه عادي وقایع هره یوه د ده لپاره د شعر یوه بهترینه موضوع وی.

کله کله د الفت نثر تر نظم خور وی، خلق وائي چه نظم پيودل دی او يو ناظم مرغلي پيودي مگر زه وينم چه الفت په نثر کښې هم بلاکوي او کله کله الفاظ هسې سره پيودی چه تر هر رنگه نظم ښه ښکاري او غوره وي.

د هنر من (فنکار) مهارت او کمال دا دی چه عادی شی ته ښکلی رنگ ورکولی شی همدغه گټې اوختی دي چه يو معمار ترې تاج محل هم جوړوی او د پښتنو غونډې خړه حجره هم.

دغه رنگونه او غور دي چه يو نالایق نقاش پرې هره تخته او د هرې ټانکې په اړخ يو ناوړه منظره نقش کوي مگر کله چه د ماهر او با هنر نقاش په قلم کارشي نوپوه ټوټه ئې په زرو قيمت لری.

دا الفاظ او کلمات د شاعر اولیکوال مصالح دي که الفت هغه سره اودی او ترتیب ورکئی د پښتو ادب يو (شهکار) به وي او که د بل چا په قلم وليکل شي نو هغه به يوعام نثر يا نظم وی.

د الفت په فن باندي څه ليکل هم آسان کار نه دی. خو لنډه دا چه الفت يو ماهر اوسترگه ور هنرمن (آرتست) دی چه د ده په هنر کښې دا درې غټې ښېگړې وينم.

(جمال) چه د الفاظو او کلماتو غوره کول (انتخاب) او بيا د هغو اودنه (ترتیب) او پيودنه. (نظم) ئې غټې ښانې دي.

دويم: برهان او استدلال که د فطرت له هره مظهره څخه دی يو منلی دليل جوړولی شی او د ده په نظر کښې د دنيا ټول مظاهر د استدلال لپاره څرگندي ښې دي.

دریم: انتقاد دده د هنر غټه ښېگړه ده، دی د مظلومو خواخوږی دی.

د اجتماعي ظلمونو سخت دښمن دی پخپل ليک کښې که منظوم وي که منثور اولسی تجاوزاتو ته گوته نیسی او د ده قلم پدې خواکښې ډير تيره دی.

د ظالمانو اسرار لڅوی او د مظلومو او لڅو لغړو په کوټو ور ننوځي د دوی د فلاکت اوبدبختی. حال کوري او هغه د اولس د عبرت د پاره په داسې ژبه بيانوي که د چا زړه ډير کلک هم وي بيا به هم اغيزه پرې وکړي. د الفت هېڅ منظوم يامنثوريک نشته چه له دغو ښېگړو ځنی تش وي ځکه نن د پښتو ليکوالو په ډله کښې «الفت» د ټولو مخکښې اودريږي او د ده ليکونه د پښتو ادب شمله گڼلی شی.

پای

مؤلف گل پاچا الفت

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**